

Matija Ogrin

Škofja Loka v postu
1722: rokopisna pridiga
kapucina Ferdinanda
Ljubljanskega

Verena Koršič Zorn

Dve pasijonski drami,
dva pogleda na
Kristusovo trpljenje

Edvard Kovač

Škofjeloški pasijon
kot čudovita
kapucinska pridiga

Anja Jerin

Škofjeloški pasijon
in nosilci dediščine

Andraž Arko

Prvi pasijonski filmi (1897–1914)

Alojzij Pavel Florjančič

Pogovor z dr. Jašo Drnovškom

Magdalena Hrastnik in Srečko Maček

Laški pasijon skozi čas (1645-2015)

Bernarda Stenovec

»Ah človek, prov tojga Odrešenika pomisli«
Bartoljeve podobe Škofjeloškega pasijona

PASIJONSKI
DONESKI

Doneski 43
Memorabilia Locopolitana 36

KULTURNO-ZGODOVINSKO DRUŠTVO
LONKA STARA LOKA

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

Loški razgledi

Doneski 43

Lonka

Memorabilia Locopolitana 36

PASIJONSKI DONESKI 2022/17

Uredniški odbor: Alojzij Pavel Florjančič, Helena Janežič (glavna urednica), Blaž Karlin, mag. Hiacinta Klemenčič, dr. Matija Ogrin, mag. Andreja Ravnihar Megušar, br. Jože Smukavec

Fotografije: avtorji navedeni pri fotografijah

Jezikovni pregled: mag. Alenka Klemenc

Prevodi: Martin Cregeen

Oblikovanje in priprava za tisk: Jože Šenk, Salve d.o.o. Ljubljana

Oblikovanje naslovnice: Studio Miklavc, zanj Barbara Šušteršič

Slika na naslovnici: Jože Bartolj

Naklada: 300 izvodov

Izdala: Muzejsko društvo Škofja Loka (www.mdloka.si) zanj predsednica, Helena Janežič; Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka (www.staraloka.si) zanj predsednik, Mihael Habicht

Založila: Občina Škofja Loka, zanjo župan, Tine Radinja

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

ISSN 2232-2965

OBČINA ŠKOFJA LOKA

PASIJONSKI DONESKI

2022 | 17

Muzejsko društvo Škofja Loka
&
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka

Škofja Loka, Stara Loka 2022

KAZALO

UVODNIK

PASIJONSKI DONESKI

dr. Matija Ogrin ŠKOFJA LOKA V POSTU 1722: DUHOVNO POPOTOVANJE KAPUCINA FERDINANDA LJUBLJANSKEGA V ROKOPISNI PRIDIGI.....	11
dr. Verena Koršič-Zorn ŠKOFJA LOKA IN KATINARA	27
dr. Edvard Kovač ŠKOFJELOŠKI PASIJON KOT ČUDOVITA KAPUCINSKA PRIDIGA	41
mag. Anja Jerin POMEN NOSILCEV ZA OHRANJANJE DEDIŠČINE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA	45
p. dr. Andraž Arko PRVI PASIJONSKI FILMI (1897–1914)	53
Alojzij Pavel Florjančič in dr. Jaša Drnovšek ... DOPOLNITI VEČNOST Z DELEŽEM TRENUTNOSTI	79
Magdalena Hrastnik in Srečko Maček LAŠKI PASIJON SKOZI ČAS (1645–2015)	83

PASIJONSKI RAZGLEDI

Agata Pavlovec LETO 2021 POSVEČENO TREM STOLETJEM ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA	103
dr. Urška Florjančič PASIJONSKI VEČER 2021 V STARI LOKI.....	111
Helena Janežič SLOVESEN SPREJEM STATUE ZDRUŽENJA EUROPASSION.....	117

Matej Nastran KRIŽEV POT PO ŠKOFJI LOKI.....	121
mag. Aleksander Igličar OBELEŽJE TREH STOLETIJ UPRIZARJANJ ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA	123
br. dr. Metod Benedik OBELEŽJE PASIJONA V LOKI 24. MAJA 2021.....	125
mag. Andreja Ravnihar Megušar MEDNARODNA KONFERENCA ČLANOV PREDSEDSTVA ZDRUŽENJA EUROPASSION V SLOVENIJI LETA 2021	129
Helena Janežič PASIJONSKI PUBLIKACIJI	133
mag. Aleksander Igličar PET LET OD VPISA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA NA UNESCOV SEZNAM.....	135
mag. Aleksander Igličar KATALONSKA ESPARREGUERA JE GOSTILA 38. SREČANJE EUROPASSIONA.....	139
dr. Nena Židov 300 LET ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA	141
mag. Aleksander Igličar ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2022 DOKONČNO ODPOVEDAN.....	143
PASIJONSKE PODOBE	
mag. Bernarda Stenovec »AH ČLOVEK, PROV TOJGA ODREŠENIKA POMISLI«.....	147
Jože Bartolj PODOBE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA.....	151

Jože Bartolj, prizor iz Škofjeloškega pasijona.

ČAS PASIJONA

V pričakovanju velike noči smo, našega največjega praznika z izjemnim sporočilom o življenju, ki premaga smrt. Je tudi opozorilo vsem nam, da je življenje vrednota, čeprav ni vselej lahko, saj so naše poti tlakovane tudi z mnogimi ovirami in preizkušnjami. Velika noč je praznik svetlobe, radosti in upanja, ki ga spremlja vzklikanje vesele aleluje. A preden nastopi dan, je tema vedno najgostejša. O tem govori postni čas, čas pasijona. Tokratni je v podivjanosti in brezobzirnosti pravkar začete vojne v naši bližini še temnejši.

Beseda pasijon izhaja iz latinske besede *passio* – trpljenje. Nihče si ga ne želi, a vendar se prav iz njega rojevajo najgloblje stvaritve in največje plemenitosti. Trpljenje osmišlja naše bivanje, prečiščuje in katarzično sporočilo prinaša tudi Kristusov pasijon, ki ga podoživljamo v postnem času.

V tokratnih Pasijonskih doneskih prehodimo Jezusovo pot velikega tedna ob slikarskih upodobitvah Jožeta Bartolja, pasijon primorskih Slovencev v času fašizma pa nam naslikajo podobe Toneta Kralja. Pridiga Ferdinanda Ljubljanskega, ki je shranjena v Kapucinskem samostanu v Škofji Loki, nas uvede v čas pred 300 leti, spoznamo pa tudi številne filme s pasijonsko tematiko, ki so nastali do 1. svetovne vojne, ter se seznanimo z dolgo zgodovino uprizarjanj pasijona v Laškem.

Leto, ko naj bi s slovesno uprizoritvijo počastili tri stoletja Škofjeloškega pasijona, je zaradi epidemije minilo brez škofjeloške spokorniške procesije. Ne bo je niti v letošnjem letu. Kljub epidemičnim razmeram so v letu 2021 v Škofji Loki in drugod potekali številni, z velikim tednom povezani dogodki, ki so pripomogli k vzdrževanju pasijonske kondicije in bodo ostali zabeleženi v Pasijonskih doneskih.

Veselo veliko noč!

Helena Janežič, urednica

Pasijon 2009. Foto Jure Nastran.

PASIJONSKI DONESKI

Concio Quadraglis

De haetia in genere
obij peccatoribus
necessaria
Ljubljani 1722
Tabaci 1726

Iniquitates Suae Capiant impium. psalm. 5. v. 12.

Negoua Lesina pragesta doda v hruile tega qushnaka. *Salomonica*
1722

Sherben imi nosrefen boquishno e dnu daisde dvoja vandranj. Rumor alle
 pspodne glauy timena felix herben. kelire ie raipon sta donia holdka de bella
 ubo s: jersolombos mislo da s: kraid mi mesta obriskate, en dan nesh smostan
 imi vuden ka jin dan e hodeu dresh use delij imi kika po kribhek imi dolanoh,
 po planavsh imi gvoah po govoneh imi katarah item vpetina de sai na nesh dode
 hira doudad glida imi uia vendi dodeh ispryah pojin imi le noieden, alle kusa
 nosrefa ie dmi da prona pote falin venemo velikemo dangemo imi naludremo
 dorefo alle stromemo goisdo ie persen med pasucia lukna skalud imi goshana da
 nish se ie the dshpala vesh duden kusti mi smostan lissa mi then ni vedin kam le
 ofe obronite kam se ofe diate de se sei useli dele na shasin nobengo vpetina ni imen
 end pomufo vesh thalassen vesh deun e safen sefnas pishuake, anjlin e gve imi dolo
 uba thalozid imi dritrusta sedin ie dolo na sembla bia glava ie na da kalga nos,
 lentin pouhen boquishnoh misl, e safen milo gvoake imi vese o fest nosrefen felix
 kam sem persen moia smed rusite, ah est reuna imi baze glauy kai dode est leta
 danya imi nauovna jelu nish safen vesh fuden kusti mi lufen, ke dodem moxin est
 lito vemo nauovremo goisdo mi pshoben postitey uselja, se lito ofane nishen lito
 pred leta naludra imi donia shuivtra de se na dan, k spoi nosrefa, ah est nosrefen
 glauy dresh use pshuedna pomufo, vshign e bid ofij imi lufi pouke nekupam imi
 e diani o di neshle milozhala dnuh o u nishka nebesa ad nosh est pomij them tali
 alaba moia velika potselba, imi pole tashise daito en glosk alle shima tend
 goshand imi skalma kelija e kremo diala. o felix si le delij falin da pote
 bostra pouke semo mesto jelim kam gudes po da pota tega pogubline ie nei henei
 imi na hode nashre se falin da prona pote, leta goist e pouhen goshuivtra donia shuiv
 sine pouhen hudobneh dattun imi vshoinerkan, se se lise na desna stran de na da
 prona pote imi kludem prides. Ah kedn dode moxin hquand to veliko nebesa imi
 goisb tega refalanga felixa dode ie kshofen gve vrogen le ie na da desna stran
 dani: huala imi geshij e on dan po pota dvoja imi da shima.

A. A. kedn ie leta shrefen imi nosrefen felix kedn leta dvoja d'opone glauy
 rumor alle vandranj. Ah boquishno boquishno de nobiden douga kokes ni uba
 dvoja greshneke imi greshneke ketira vidamo pouke dems veshemo nebeskemo
 mesto jelim veshniga veshela doku kor'guie da velika kapes s: gregri komil: ii ka
 doku gvoani in presentu in uita quoti in uia sumy qua ad katriam perying no dmo
 suets use lida imo rauno kokes ene dvoja rumoria ketira vidamo pouke dems vesh,
 emo mesto jelim veshniga nebeskega veshela imi da kalma kurok klud dmo 38
 gfol. quoniam advena ego sum apud de et perying Lumb oes k'es mei o mi veshne
 dnuh est sem pred doto na dems fuko en vandranjen in rumor kokes use moie shrefa
 Ah Ah nosrefa pshuelika na da kotu tega veshniga veshela veliko ad nosh e da prona
 pote falilo oij nos proue da kurok jtu: 53. des nos quoti oues errouing imo folite
 imi fagle na da pota kokes en tirand outja shysse po tibi geshneka imi geshneka
 errouerunt in deshe. o safelile da prona hali nesh pshauah leta pragestnad pestnad
 gop so dellez imi mojni folile uio gudo kalija uba dami imi ofn dmi goshand
 dultem noyl: gshan. da nish demna da dsheta the dsheta leta donia shuivtra imi
 da kerkenska vesh: neke da hudij na nosh zokaua kokes noshre goudi s: gregor maligni
 andem spiroh quisti latunvuli obidend. Ah kerkenska hudijid raung kokes ene dsheta
 imi veshoinerka na nosh zokaua. o nosrefe veshne nosrefna geshneke kate le dode
 obrenu kam le dode dnu na da tirand kotu dvoja k'agreshnaya shuivtra na po
 ketirid potid le morehike she em jello lito na morehite 2 3 4 5 ia 10 kad hady dsheta
 tiron imi tirana it' alle Oh gash imi huala dode deke dano o veshne milozhud
 dnuh nby: kelid le pouhen milozha imi dsheta doku est shshim ena v'piefu shima
 imi glosk uba kushand tega lita vox clamentis ni deshe ena shima enga s: kushanska
 de de more veshelupa: sumy in uia iniquitatu use dndre imo na da pota da pragestna

S. gregor.
rom: ii
fol: 58.
Isa: 53
S. gregor.

dr. Matija Ogrin

ŠKOFJA LOKA V POSTU 1722: DUHOVNO POPOTOVANJE KAPUCINA FERDINANDA LJUBLJANSKEGA V ROKOPISNI PRIDIGI

Med prvovrstnimi spomeniki baročne literarne kulture, ki so nastali na Škofjeloškem, je tudi ciklus 15 pridig, ki jih je imel pater Ferdinand Ljubljanski (cca. 1682–1744) v loški kapucinski cerkvi v postu leta 1722. Prvo pridigo je imel na pepelnico, 25. februarja, zadnjo pa na veliki petek, 3. aprila 1722, ki jo je podal kot duhovni uvod v škofjeloško pasijonsko procesijo.¹ Glavnina pridig patra Ferdinanda je verjetno izgubljena. K sreči poznamo 58 pridig, vezanih v rokopisni kodeks, ki ga hrani arhiv Kapucinskega samostana v Loki.²

Pridiga na pepelnico leta 1722, ki jo tu objavljamo, je torej prva v ciklusu postnih pridig, ki jih je pater imel pred 300 leti v Škofji Loki. Pozneje, ko je deloval v Ljubljani, jih je tam ponovil leta 1726. Toda napisal in prvič podal jih je prav v Škofji Loki, kakor izpričuje datacija na prvi strani pridige in še omemba »Locopolim« ob literarnem variiranju motiva Jonove pridige v Ninivah. In ko omeni, da je danes »ta pervekrat peršev le-ta svete post v ta Božja veža pridegvat«, misli z »božjo vežo« brez dvoma na loško kapucinsko cerkev sv. Ane.

V kritičnem prepisu, ki poskuša kot sodobni bralni pripomoček kolikor moč zvesto slediti izvirnemu zapisu p. Ferdinanda, tu objavljamo skoraj celotno besedilo, okrajšano le z nekaj izpusti, ki jih označuje tropičje [...]. Posebno privlačnost dajeta besedilu njegova historična in narečna govorna podoba. Besedilo je zelo gorenjsko zaznamovano, mnogi samoglasniki delno upadejo v polglasnik /ə/ (kakor v besedi pes), in ga je treba tako tudi brati. Navedimo primer stavka, ki govori, kako so »vohrniki« (skopuhi, oderuhi) ravnali, ko so slišali Jonovo pridigo:

Prepis: Sa slišale te voherneke inu zdajce sa vse kervične davžne pisma restrgale.

Beri: Sə slišalə tə vohərnəkə inu zdajcə sə vsə kərvičnə dāvžnə pisma rəstrgalə.

¹ Pridiga patra Ferdinanda na veliki petek 1722 je bila objavljena v *Pasijonskih doneskih*, 2014, str. 94 ss. Več podatkov o patru Ferdinandu Ljubljanskem, več o prepisovalnih načelih itn. glej prav tam.

² Za osnovne podatke o rokopisu prim.: *Register rokopisov slovenskega slovstva* (RRSS), Ms 20, na spletu.

Svoje loške poslušalce je pater Ferdinand nagovoril s podobo romanja: človek je naravnian k svojemu poslednjemu cilju, za katerega ga je nebeški Oče ustvaril. Vendar človek na popotovanju k temu cilju pogosto zgreši pot, nagiba se k zlu in pogubi. Pater si zato prizadeva poslušalca osvestiti, da bi v novi luči »zagledal« svoj položaj, sprevidel, da je zašel – kajti vsi, kolikor smo ljudje in smo grešni, smo tudi zašli. Ta namen, povzdigniti poslušalčevo (in bralčevo) zavest v višje stanje, k tistemu bivanjskemu horizontu, v katerem lahko premeri najširše dimenzije svojega bitja, more baročni pridigar doseči zlasti tako, da svoje pristno, živo, goreče občutenje duhovne vsebine oblikuje v slikovite in bogate literarne strukture: v preišljen kompozicijski tematski lok, v razne prispedobe in zglede, predvsem pa v umetniško oblikovane stavke, polne literarnih figur, kakor so podvojitev (t.i. dvojna formula: *v te žaloste inu bridkuste*), potrojitev (*taiste boge vandravc, rumar ale popotne človk*), stopnjevanje z dvojno formulo (*v enemo velkemo, dovghemo inu naludnemo boršto ale strašnemo gojzdo*) in klimaks (*Ta temna nuč te smerte sake dan inu ura se bliža, le-ta dovja zverina inu te peklenske rezbojneke, te hudiče, na nas čakaja*). Kot posamičnih literarnih sredstev jih bralec niti ne bo opazil – dotaknil pa se ga bo Ferdinandov celostni bivanjski *tonus*, ki se prek njih izraža in izžareva v našo zavest.

Posebej bogato izraža pater Ferdinand svoj apel k spremembi smeri romanja – spreobrnitvi in pokori – v osrednjem delu, kjer uporabi primero ali zgled prebivalcev mesta Ninive, ki so se spokorili na Jonovo pridigo. Kratke vrstice sveto-pisemskega besedila oživi z barvito pripovedno fresko stanov in raznih skupin ljudi, kako so ravnali, kaj so storili kot dejanje svoje spreobrnitve. Ta odlična literarna pripoved se v retoričnem zanosu patra Ferdinanda sproži kot niz paralelizmov, ki se vsi začenjajo z besedami *so slišali* (namreč pridigo), sledi pa opis njihovega dejanja, denimo, »*So slišali* ti bogati inu zdajco so odperli neh šace [zaklade], so začeli vse bugejme tem ubogem ven talat«, vsi členi paralelizma pa se stopnjujejo k misli, da dejanje notranje spreobrnitve ne more biti ločeno od dejanja pokore ali dobrega dela.

Morda se bo komu zdela dikcija patra Ferdinanda preostra ali prestroga. Toda njegovo odlično baročno pridigo moramo brati z jasno zavestjo o temeljni resnici, da med našo obrnitvijo k Bogu in zapadanjem v zmoto in zlo ne more biti udobne zlate sredine. Ne moremo služiti Bogu in mamonu. Pater Ferdinand nas z vso svežino, ki jo stopnjuje historična oddaljenost besedila, opozarja, da ta možnost ne obstaja. Današnji duhovniki in patri bodo lahko z vedrim nasmehom prebrali, da so verniki že pred 300 leti duhovnikom očitali, »de sa pregrobi, skrupelante, de ote [hote] vse špase ledem okratet inu tem mladem to vesele prepovedat, tem starem ta frajost [svobodo] odvzete ...«

Da, pridiga patra Ferdinanda je kdaj tudi ostra. Toda takšna je zato, ker je bila tudi zavest o omejenosti človekovega *časnega življenja* tedaj neprimerno bolj izostrena. Zavest, da se čas našega potovanja nenehno izteka, je bila močnejša, z njo pa resničnost človekovih poslednjih stvari. Vsa patrova pastoralna skrb in ves njegov literarni žar sta zato usmerjena k vrednosti časa, ugodnega in srečnega časa 40 dni posta, namenjenega spremembi smeri popotovanja. V tem je svežina literarne govorice patra Ferdinanda Ljubljanskega tudi ob 300-letnici njegovih postnih pridig v Loki. In pomenljivo je, da prav v zadnjih vrsticah te pridige nastopi verjetno ena prvih pojavitev bistrornega oksimorona o času v slovenskem jeziku: »toku pride pokler ta čas, ker [ko] ni več časa«.

P. FERDINAND LJUBLJANSKI: *CONCIO QUADRAGESIMALIS PRIMA. PRVA POSTNA PRIDIGA, 1722*

Kritični prepis pripravila Barbara Balantič

Srečen inu nasrečen, zagvišno, je biv taiste boge vandracv, rumar ale popotne človk z imenam Feliks, ketire je rajžav s te dovje polske dežeze v to sveto Jerusalemsko mesto te svete kraje inu mesta obiskate. En dan ves zmartran inu truden, ker cev dan je hodev brez vse jedi inu pitja po hribeh inu dolinah, po planavah inu gorah, po grabneh inu potokah s tem upejnam, de saj na večer bode soje trudne glide inu ude v eneh dobreh jirpergah [prenočišču] počev inu se najedev. Ale k vse nasreče je biv ta prava pot faliv, v enemo velkemo, dovgemo inu naludnemo boršto ale strašnemo gojzdo je peršev med pečuje, lukne, skaluje inu gošava. Ta nuč se je že bližala, ves truden, švoh inu zmartran, lačen inu žen ni vedev, kam se oče obrnite, kam se oče djate, de be sej vselej ble na zašev, nobenga upejna ni imev ene pomučē. Ves žalosten, ves revn je začev serčno zdihvate. Mislev je gore inu dole. V te žaloste inu bridkuste sedev je dole na zembla, soja glava je na ta palca naslunev povhen cagovitneh misl. Je začev milo jokate inu reče: O jest nasrečen Feliks, kam sem peršev moja smert sturite! Ah jest revne inu bore človg, kaj bodem jest le-ta dovga inu navarna cela nuč začev, ves truden, švoh inu lačen? Ke bodem mogev jest le-to v temo navarnemo gojzdo muj potreben počitek vzete? Če le-to ostanem, nisem ziher pred le-ta naludna inu dovja zvirina, de me na tavžant kosav na rezterga. Ah jest nasrečen človk brez vse posvetne pomučē.

Vzignev je soje oči inu serce prute nebesam inu je djav: O ti večne milostne Buh, o vi visoke nebesa, od vas jest pomuč išem sedev v le-te moje velike potrebe. Inu pole, zaslišē zdajco en glas ale štima z ene gošave inu skaluja, ketira je k nemo djala: O Feliks, ti se deleč faliv ta prava pot prute temo mesto Jerusalemu. Kam gredeš po te pote tega pogublejna? Jenej, jenej inu na hode napre, se faliv

ta prava pot. Le-ta gojzd je povhen grozavitne dovje zvirine, povhen hudobnih tatov inu rezbojnekov. Teče, teče na desna stran, de na ta prava pot inu k ludem prideš. Ah, kedu bode mogev zgruntat to veliko vesele inu trošt tega režalenga Feliksa? Zdajce je skočev, gore vergev se je na ta desna stran, tavžant hvale inu česti je on dav po pote Bogu inu te štíme.

AA,³ kedu je le-ta srečne inu nasrečne Feliks? Kedu le-ta boge popotne človk, rumar ale vandravc? Ah zagvišno, zagvišno, de nobeden druge koker mi vse boge grešneke inu grešnece, ketire rajžamo prute temo večnemo nebeškemo mesto Jerusalem večniga vesela. Toku spričuje velike papež, svete Gregor, ker toku govori: *„In presenti enim vita quasi in via sumus qua ad patriam pergitur.“* ‚Na temo sveto vse ledje smo ravno koker ene boge rumarje, ketire rajžamo prute temo večnemo mesto‘ Jerusalem večniga nebeškega veselja. Inu ta kreleve prerok David [v] sojmo 38 psalmo: *„Quoniam advena ego sum apud te et peregrinus sicut omnes patres mei.“* O muj večne Buh, ‚jest sem pred tabo na temo sveto en vandravc, en rumar, koker vse moje stareše.‘ Ah, ah nasreča prevelika, na te pote tega večnega vesela veliko od nas je ta prava pot falilo. *„Omnes nos“*, prave ta prerok Isaias 53, *„omnes nos quasi oves erravimus.“* ‚Smo falile inu zašle na te pote koker ene zirane [zablodele] ovce‘, zlaste pa le-ti grešneke inu grešnece, *„Erraverunt in deserto.“* ‚Sa falile ta prava pot v teh pušavah.‘ Le-ta pregrešne pestne [pustni] čas sa deleč inu močnu falile v to gerdo skaluje, v te jame inu ostudne gošave tulkajn naglavneh grehov. Ta temna nuč te smerte sake dan inu ura se bliža, le-ta dovja zverina inu te peklenske rezbojneke, te hudiče, na nas čakaja, koker napre govori Sv. Gregor: *„Maligni autem spiritus [...] quasi Latrunculi quidam obsident.“* ‚Le-ti peklenske hudiče ravno koker ene tatje inu rezbojneke na nas čakaja.‘ O nasrečne grešnek, nasrečna grešenca, kam se bodeš obernev, kam se bodeš djav na te zirane pote [na blodni poti] tojga pregrešnega živlejna, po ketire pote ti morebite že eno celo leto, ja morebite 2, 3, 4, 5, ja 10 let hodeš toku ziran [zablodel] inu zirana, de moreš reče: *„Lassati sumus in via iniquitatis.“* ‚Vse trudne sma na te pote te pregrehe.‘ Ale, oh, čast inu hvala bode tebe dana, o večne milostve Buh vsegamogočne, ketire se povhen miloste inu dobrute, zakaj jest slišem dons ‚ena vpiječa štima inu glas v te pušave‘ tega sveta. *„Vox clamantis in Deserto.“* Ena štima ‚enga svetega pušavneka,‘ namreč tega velicega svetega Šentjanža Kersnika, ketire toku na ves glas vpije vsem glahku grešnekam inu grešnebam na te zirane [blodne] pote tega greha: *„Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum Caelorum.“* Ste falile, ste falile ta prava pot prute temo nebeškemo Jerusalem večniga zveličejna. Oberni se od te pote tega greha, na hode napre po te navarne pote, temeč verže se na desna plat te pokure.

³ AA ali NN – kratica za značilen retorični ogovor, apostrofo poslušalcev v pomenu: andohtlivi moji, t.j. dragi verniki!

„Poenitentiam agite.“ ‚Delej ta pokura, pred preden se stisne ta temna nuč tojga živlejna, to je pred, preden pride ta nuč toje smerte. Ale na odlašej, zakaj sedej je ta prave čas, prave svete Paulus: *„Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.“* ‚Sedej, sedej je le-ta perjetne čas tega svetega posta, sedej je ta lepe čas te pokure, sedej sa te dnove tojga zveličejna. Veka tude na ves glas ta prerok Joel 2: *„Jeiu nemus et ploremus ante dominum quia multum misericors est dimittere peccata nostra.“* ‚Postima se, zdihvajma inu jokajma pred Gespudam, zakaj veliko milostev je, nam naše grehe odpustite. *„Emendemus in melius quæ ignoranter peccavimus ne subito præoccupati die mortis quæramus spatium poenitentiae et invenire non possumus.“* ‚Opustimo le-te pregrehe, s ketireme sma mi naumno Bogu pregrešele, de nas na prehitu ta smert, ob ketire be htele ta pokura delat, ale časa na bodema več imele. Le-ta pušavnek, le-ta štima v te pušave, le-ta pridegar te pokure svete Joannes Baptista je pridegvav ta pokura k odpušejno teh grehov. Tude jest dons sem ta pervekrat peršev le-ta svete post v ta Božja veža pridegvat, le-ta pokura s tem upejnam, de be mogev enga ale družega ziranga [zablodelega] grešneka ale grešneca s te navarne pote tega greha na ta prava pot prute temo večnemo mesto Jerusalem nebeškega vesela perpravet. Druge pote ni za grešneka, ale pokura ale pa to večnu pogublejne, ketiro očem za dons v kratkem skazat. De *„iniquitates suæ capiunt impium.“* ‚Negove lestne pregrehe bode ulovile tega grešneka. *Parate.*⁴

[Osrednji del pridige: spodbuda k pokori]

Suse[b]no zagvišno je Buh vsegamogočne po soje Božje modruste inu dobru-te vse reči inu vse stvore [ustvarjena bitja] na temo sveto k enemo gvišnemo cilo inu konco stvoren inu sturev. Tude je preskerbev inu previdev vse stvore s take-me mitelne [sredstvi] inu potrebe, de calo lohku k sojmo cilo inu konzo pridea, ketirmo sa one stvorjene. Dokler tedej ta človk je ta naržlahntneše inu imenitneše stvor na sveto inu je k temo cilo inu konco od Boga stvorjen, de be to večno zveličejne inu nebeško vesele zadubev, toku Buh vsegamogočne mo je tude dav te mitelne inu potreba, k temo cilo inu konco tega zveličejna prite. Namreč mo je dav ta nadovžnost, v ketire nadovžnoste je stvoren naše te perve starše, Adama inu Eva, inu ta nadovžnost je bla zadoste ta mitel, to večno zveličejne doseče, ke be bli per te nadovžnoste ostale, toku skuz ta sama nadovžnost be biv Adam inu mi vse, ja cev človeške spol [rod] zveličejne inu to večno nebeško vesele zadubev. Ale, ah nasreča prevelika, oh zguba inu škoda nekole zadoste objokana. Adam, le-ta je biv kmalo le-ta lahke mitel inu viža [način] zveličat te duše, toku zase ko-

⁴ *Parate* – pripravite se; značilna okrajšava ob koncu uvoda, ki je v praksi pomenila retorično napoved osrednjega dela pridige, kot denimo: pripravite se k pozornemu poslušanju tega premisлека ipd.

ker za ves olen svet ledi, zapadev skuz ta greh te napokoršene. Ta prava rihtig pot prute nebesam je biv faliv inu je biv zašev v ta temne gojzd, v to skaluje, kamne inu gošava tega greha inu je začev na te pote prute temo večnemu pogublejno, skuz ketira pot tega greha sma mi vsi glahku peršle v ta narveče navarnost tem peklenskem rezbojnekam na vse večne čase v peste prite. Vender Buh vsegamogočne, ketire je povhen miloste inu dobrute, skuz soja naizgrutana milost inu dobruta je spet nas na ta prava pot na desno vižav inu perpravev nam spet s te večne navarnoste pomagat *per mortem et passionem* inu nam je dav ta mitel, ta svete Sacrament tega kersta. Inu po temo kersto, ketire en naglavne greh sturi, ta mitel inu viža skuz ta pokura, inu ta pokura je tulkajn potrebna, de sledne, ketire po svetmo kersto en naglavne greh sturi, ni mogoče, ni mogoče, de be moglev brez pokure ta cil sojga večniga zveličejna doseče. Toku govori ta učene Procopius: *Si non potes salvari per innocentiam, salvare per poenitentiam.* Če se na moreš zveličat skuz ta nadovžnost, dokler se še ketire naglavne greh sturev, toku zveličej se pa skuz ta pokura. *Aut poenitentia, aut damnatio.* Ven je, po naglavnem greho druge pote ni v nebesa, ale moreš pokura delat ale pa na vse večne čase se ferdamat, ale spokoret ale pa vselej goret v peklo, drugega mitelna ni.⁵ Toku vse tedej grešenke inu grešence pod zgublejnam večniga zveličejna inu pod štrafenga večniga pogublejna inu teh večneh marter inu ognja sa davžni ta pokura čez soje grehe delat. Toku govori sama ta večna resnica Christus Jesus per sv. Luku, 13: *Nisi Poenitentiam egeritis omnes similiter peribitis.* Aku pokure čez vaše grehe na bodete sturile, vse bodeste pogublene ravno koker taiste, na ketire je biv padev ta turn, vsi lde [ljudje] – sa besede samega Christusa. Zategavola tude jest dons vsem glahku, koker enem ziranem [izgubljenim] popotnekam, vandravzam inu rumarjam, vsem grešnekam inu grešneccam, ketire po te pote tega greha hodeja inu sa falile ta prava pot prute temo nebeškemo mesto Jerusalem, vpijem na ves glas: *Poenitentiam agite. Poenitentiam agite.* Delejte pokura, delejte pokura le-ta svete čas tega posta. *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Sedej je ta lepe, perjetne čas za ta pokura, sedej sa te dnove tega zveličejna.

[O pokori načelno]

Sedej čma videt, kaj je ta pokura. Ta pokura je, praveja te učenike inu Concilium Tridentinum [tridentinski koncil]: *Poenitentia vera est detestatio peccati cum voluntate efficaci, se serio emendandi et satisfaciendi Deo offenso.* Ena prava pokura je to zaničvajne inu jeza čez te sterjene grehe, z enem živem naprevzetjam prav popovnama se pobulšat inu temo režalenmo gespod Bogu zadoste sturite.

⁵ V rokopisu tu sledijo tri gosto prečrtane vrstice, neberljive.

Z ena čista spovdja, s pravem stonavitnem naprevzetjam nekole več Gespudboga s takeme režalet. Ja še ble k mojmo naprevzetju govori svete Ambrož inu Gregor: ‚Poenitentia est mala preterita plangere et plangenda non plus comitere.‘ ‚Ta prava pokura je te sterjene grehe serčnu objokate inu te objokane nekole več ponavite,‘ temeč čisto se spovedat, zgrevat inu tavžantkrat rajše umrete, koker kej tacega več sturite inu tega milostvga inu dobrutlevga Gespodboga režalite. Inu čez le-tu, de je ena prava pokura inu popovnama, je treba te perložnoste tude k temo greho opestitute, taiste hiše, taiste kote, taiste kraje, v ketireh se ti popred pregrešev, te bližne perložnoste se vognite, če se ti pod ena streha v ene hiše s taistem, s ketirem ti pregrešnu se živev ale živela, ven ste hiše se pobrate, če se en posel; če se en gespodar ale gespodina inu imaš v toje hiše ena nasramna bližna perložnost, le-tega ale unega, le-ta ale una kršenca [dekla, pesterna], če se očeš prav spokorite inu pokura čista sturite, se dovžan le-takem personam s toje hiše slavu date. Če imaš eno kervičnu blagu, eno tatinsko blagu nazaj povernite. Če imaš ena žleht mira, ena žleht vaga na golfija, povernet, kar se z golfija dubev inu ta vaga inu mira opestitute. Če imaš ena navola, ena jeza, ena zupernost ale savraštvu zuper tojga zuperneka ale sovražneka, taistemo se serca opestitute inu nega lubite ravno, ke be tebe nekole na biv neč sturev. Če se enemo ale drugemo, enu ale drugu čez poštejne, čez čast, čez dobru ime govorev, toja beseda nazaj vzete inu reče, de se kervù govrev, de je morebite ble pošten, ble poštena koker se ti. Toje žleht navade, pregrešne inu hudobne, opestitute, bode se ta navada te kletvine, preklinajna, šentvajna inu plentvajna ale ta navada tega pijančevajna ale te načiste nasramne navade, le-te opestitute inu nekole več ponovite. Če le-tu na sturiš, toja pokora neč navela, toja grevnga je malo nuca, toje savze sa ene favš babje sov[z]e, ketire se serca na gredo. Toje naprevzetje je poredno, ja, toja pokura pred Bugam ni [...] gore vzeta. Če tedej ti na sturiš ta pokura ze vseme potrebne štuke, ‚omnes similiter peribitis,‘ vse ste pogublene, vse od Boga zaveržene, vse bodeste na večne čase ferdamane, ketire se v enemo naglavnemo greho znajdete ale ste se znešle inu niste take popovnama pokure sturle.

[O pokori s primero Jonove pridige v Ninivah]

Le-tu vam skazat, vas pelem v to pismo, v te bukve tega preroka Jona C 3. Temo preroko Jono se je biv en dan Buh vsegamogočne perkazav inu mo je rekev: Jonas, ti videš inu slišiš, koku hudobnu inu pregrešnu žive le-ti hudobne ledje s tega mesta Ninive, ti videš inu slišiš, koku mene močnu žalea, moje zapovde zaničujejeja inu prelomujeja, de calo te velike pregrehe inu hudobije teh pregrešneh Niniviterjav sa peršle pred moje obličje. Zatorej sem mislev te terdo-vratne grešneke inu grešnece s tem velikem mestam Ninive do grunta končate, ferdirbat inu okule vreče, de se na bode poznalo, ke je to mesto enkrat stalo.

Vender z moje velke dobrute sem sklenev nem še enkrat ta moja milost ponudet, če se boda htele pobulšat inu k te prave pokure seče, jem očem še jenat inu jeh še v moja gnada gore vzete. Pejde tedej. *„Surge et vade in Ninivem civitatem grandem et predica in ea quia ascendit malitia ejus coram me, ad huc 40 dies et Ninive subvertetur.“* Vstane gore hitro, muj Jonas, inu pejde v Ninive, v to veliko mesto, pridegvej, svari inu kregej le-te hudobne grešneke inu grešnece, oznanej jem inu povej jem, de neh velike grehe sa prederle te oblake, te nebesa inu sa peršle notre pred moje Božje obličje, ker tulkajn gerdu smerde, de se neh smrad več na more preneste. Ale še 40 dni imaja odloga, še 40 dni imaja čas pokura delat. Če se v temo časo na boda spokurele, *„Ninive subvertetur.“* Čez 40 dni Ninive bode vse okule verženo inu do fundamento končano. Jonas, potem ker je biv s te velike morske ribe na suho veržen, zdajco je vstav inu je šev v to mesto Ninive. Pride v to mesto oblečen v enemo ojestremo oblačilo, je šev po ene gase gore, po te druge dole, po enemo placo gore, po temo drugemo dole, z ena žalostna štima, z enem objokanem obličjam je na ves glas tem purgarjam, tem gesposkem inu kmeteškem, starem inu mladem, bogem inu bogatem vpev inu vekav: *„Adhuc 40 dies et Ninive subvertetur.“* *„Ad huc 40 dies et Ninive subvertetur.“* Še 40 dni, še 40 dni inu čez 40 bode to veliko mesto Ninive do konca okule verženo inu do grunta končano, ze vseme ledi inu živina. O hudobne pregrešne Ninivitarje, koku dovgo še bodete vi vašega dobrutlevga gospoda Boga z vašeme velikeme grehe žalile, koku dovgo še bodete toku ostudne grehe dopernašale inu toku pregrešnu živele? Morete vedet, de vaše hudobije sa pred to obličje Božje peršle, ker tulkajn gerdu inu ostudno smerde, de že na more več vam dalej skuz perste gledat. Ale še 40 dni. *„Adhuc 40 dies et Ninive subvertetur.“* Še 40 dni imate odloga, še 40 dni imate frista [odloga] pokura delat, čez 40 dni, če pokure na sterte, *„omnes simul peribitis.“* Vse bodeste skupej pogublene. *„Et Ninive subvertetur.“* Inu Ninive bode okule verženo. Vi ste ta prava pot falile, vi ste na te pote večniga pogublejna. Keder je le-tu ta krail slišav, prave sveto pismo: *„Pervenit verbum ad regem Ninive et surexit de solio suo et abiecit vestimentum suum a se et indutus est sacco et sedit in cinere. Et clamavit et dixit homines et jumenta, boves et pecora non gustent quidquam nec pascantur, aquam non bibant. Et operiantur sacco homines et jumenta et clament ad Dominum in fortitudine et convertatur vir a via sua mala et ab iniquitate.“* Keder je le-ta ninivitorske krail le-tu žugejne slišav, je vstav gore s sojga trona, je zavergev suj kreleve gvant, oblekev se je v en ojster pušavne gvant, je vpev inu vekav na ves glas: Ledje inu živina, postite se, oblečite se v vojstre gvante, vpite v nebu inu prosite za odpušejne s cele vaše moči, preoberne se sledne inu zapuste le-ta žleht pot te pregrehe, po ketire je dusehmalu hodev, obernite se k Bugu z ena prava pokura, de vse glahku konc na vzamema. Z le-teme sameme mejhenme besedame je ta prerok Jonas, le-ta pri-

degar te pokure, tulkajn zamogev, en tak freht [sad] sturev, de vse Ninivitorje sa se bli preobrnile, pokura delale, k Bugu obernile, ta falena žleht pot popustele inu te grehe, inu sa ena taku ojstra pokura delale, de se je več za čudite, koker pa za nime le-taka pokura sturite. Zakaj celo to prevzetno veliko mesto skuz ta štima ale glas tega hebreaskega pridegarja, tega Jona, se je blu tulkajn prestrašelo inu zavzelo, de sa se vse od straha tresle inu trepetale. Slišav je ta štima tega pridegarja ta krail inu zdajco se je ponižav, je slekev soja purpura [svoj škrlat], zavervev ta kreleva krona, oblekev se je v en ojstre gvant, s pepelam k enemo cahno [znamenju] te pokure je soja glav[a] potresev, sedev na pepev, na zembla, s taisto roko, ker popred je ta kreleve scepter deržav v peste, glih s to roko inu pestjo se je na soje perse inu serce tepev. Je slišala le-ta velika gospoda tega pridegarja, sa zavergle neh ofertne gvante za krailam, ena ojstra pokura sa delale. Sa slišale te bogate inu zdajco sa odperle neh šace [zaklade], sa začele vse bugejme tem ubogem ven talat. Sa slišale te voherneke inu zdajce sa vse kervične davžne pisma restrgale. Sa slišale te dovžnike, ketire popred nisa htele te dovge plačvate, ke be bli lohku mogle inu zdajce sa plačale soje pravične dovge. Sa slišale taiste, ketire sa 9 inu 10 per cento za interese [obresti] jemale, sa pustele dole vse interese brez vinarja, po gasah inu placah je ležalo zlatu inu srebru inu nobeden se ga ni otev dotaknite. Sa slišale te kervične, sa dale nazaj vse to kervičnu blagu. Sa slišale tega pridegarja te rihtarje, sa odperle vse ječe inu kehe. Sa slišale le-ti jetnike, nisa htele ven s teh keh inu ujetja ven jet, temeč sa se sami dovžni te smerte spoznale. Ja ni blu enga, de be očitnu na biv soje velike pregrehe spoznav. Sa slišale ta pridega te ofertne žene, sa zavergle te prevzetne zlate inu zlatega štuka židane gvante, sa se oblekle v ene ojstre žakle, soje glave s pepelam potresle, sa se le-te lepe dovge lase z glave ven pulile, te zlate koravde inu kamene z gerla inu z ušes dole tergale inu preč metale. Sa slišale te nasramne, načiste, skrivne inu očitne loterce [prešuštnice], prežence inu nasramnece, načiste vasvavke inu taiste načiste punce, ketire sa v teh hišah s tem inu unem, toku ledeg koker oženenme ale vdovce, v nasramne načiste domače perložnoste pod ena streha naspodobnu živele. Sa slišale nasramne mladenče, načiste lotre [prešuštniki], preženke inu nasramneke, skrivne inu očitne, sa zapustele zdajco to nasramno znajne, načista lubezen, naspodobne načiste navade, pregrešne perložnoste, pregrešno djajne inu zaderžajne, skrivne inu vedeoče štikelce, naspodobnu vasvajne. Sa tulile inu vpile na Buga za odpušejne sojih grehov, ojstre gvante sa se oblekle, pokura delale inu nekole več nisa le mislele te perve grehe ponovite, sa se postile. Celo mesto je blu v pokure, celo mesto v ene velke grevnge, de sa toku dobrotlevga gospoda Boga režalile. Vse objokane inu zgrevane eden družega je opominav, de imaja v nebu vpite za odpušejine teh grehav inu Boga proset inu molet za gnada inu milost. De be jem šonav inu gnadav, veliko dni sa se vse postile s tako ojstru-

stjo, de calo tem otrokam per perseh nisa sesat te matere smeje date. Postila se je tulkajm calo ta naumna ževina, de je nisa nekar le ene nite trave ale sena dale, temeč calo ne le ene same kaple vode. To be biv eden moglev slišat, koku sa vekale te ledi, šrajale inu jokale te nadavžne otroce, tulila, orjovela ta lakotna ževina, de je biv en šraj ravno koker na ta strašne sodne dan. Vse je zdihvalo, vse je jokalo, tulkajm sa te sovze točile, de calo te terde skale, ke be ble le-ta žalost zastopile, be se ble mogle z nime jokati inu te sovze točet. Taka pokura sa delale, taka žalost sa imele zavolej le-teh sameh šesteh besedi tega pridegarja, tega preroka Jona, ketire jem je prerokvav: *„Adhuc 40 dies et Ninive subvertetur.“* ‚Še 40 dni imate odloga inu Ninive, to veliko mesto, bode do konca okule verženo inu končano.‘ Ale zavolej kaj z eneh grehov je Buh vsegamogočne otevlje to veliko mesto Ninive toku nausmilene okule vreče inu končate ze vseme ludmi, bogeme inu bogate, stareme inu mlademe, gesposkeme inu kmeteškeme? Ta svete Tomas a Vila Nova, svete škof z Valence, očitnu prave, de zavolej treh naglavneh grehav narveč; besede sa le-te: *„Hanc minaciam Ninivitis factam existimo fuisse propter virulentam nimiam cornis lasciviam, superbiam et avarissimam iniustitiam.“* ‚Namreč zavolej teh veliceh ostudneh inu smerdliveh grehov te načistoste, ketira na vse viže sa v temo mesto tribale, zavolej te velike oferte inu prevzetnoste inu zavolej teh veliceh kervic inu vohernij, ketire sa se v temo mesto Ninive godile. Zavolej le-teh grehov, ke be na bli te nasrečne Niniviterje ena taka serčna pokura sturile, vse glahku be bli pogublene, vse glahku na večne čase ferdamane. Ale dokler je Buh videv, prave Sveto pismo, *„vidit Deus opera eorum quia conversi sunt de via sua mala et miseratus est Deus eorum.“* ‚Buh vsegamogočne je videv neh velika grevnga, neh velika pokura, de sa se bli vse k Bugu obrnile, te grehe, pregrešne navade inu pregrešne perložnoste opustile, te pregrešne pote opustile; se je čez neh usmilev inu jeh ni štrafav, koker jem je obetav, sicer vse be bli pogublene, vse končane, ja ferdamane na vse večne čase.

A.A., jest sem dons le-sem peršev inu stopev na ta prideženca ne koker en prerok Jonas ale en niniviterške pridegar, vam ena taka žleht pošta oznanet: *„Ad huc 40 dies et Locopolim subvertetur.“* ‚Še 40 dni inu to pošteno N. [Škofjeloško] mesto bode v grent okule verženo.‘ Temeč peč pa žiher rečem: *„Adhuc 40 dies et peccator subvertetur.“* ‚Še 40 dni, inu ta grešnek bode okule veržen.‘ Le-te 40 dni tega svetega posta imaš, le-ta lepe perjetne čas k te pokure, le-te 40 dni za ene dnove te pokure, ene dnove tega zveličejna, ene dnove te miloste inu gnade. Morebite keder le-te 40 dni tega svetega posta preteko, *„Ninive subvertetur“*; morebite na bodeš več imev gnade inu miloste per Bugu, morebite na bodeš imev več časa pokura delat čez tvoje pregrehe. Kaj meneš, o grešeng, de sa toje hudobije inu pregrehe veliko mejnše, koker teh pregrešneh Niniviterjav? Ah, Buh otevlje, Buh otevlje. Ale ti moreš vedet, de *„malitia tua ascendit coram Deo.“* ‚Toje hudobije inu toje pregre-

he' sa že prederle te oblake, sa prederle te nebesa, ja sa peršle pred sam ta tron Svete trojice, ,sa peršle pred samo to sveto obličje Božje, kere smerde tulkajn, de se Buh na more le-take več preneste inu le-takem skuz perste gledat. Ale še te gnada inu milost ponuja, tuj dobrutleve inu miloste povhen Buh vsegamogočne. ,*Adhuc 40 dies,*' ,še te da 40 dni' frišta, ,*adhuc 40 dies,*' še ,imaš 40 dni odloga.' To je le-te 40 dni tega svetega posta, ale nekar na čakej tega 40. dneva, zakaj tude te Ninivitorje nisa tega zadnega dneva čakale, temeč zdajce še taiste dan, koker sa slišale tega preroka Jona pridegvat, kmalo sa vstale s tem krailam vred, vse na soje perse sa tovkle, se serca grevale, soje grehe objokale, v ene ojstre gvante sa se oblekle, te ofertne inu prevzetne slekle. Še taiste dan sa to kervično blagu nazaj dajale, pravične dovge tem davžnikom plačvale, te voherneke bugejme tem ubogem dajale. Še taiste dan te nasramne sa zapustele te načiste lubezne, nasramne navade, naspodobne perložnoste, pregrešne hiše, pregrešne družene, sa tovkle na soje pregrešne perse, sa tulile inu vekale, molile inu prosile za odpušejne z enem pravem stonavitnem naprevzetjam nekole več gespud Boga s takeme režalet inu Buh se je čez ne usmiev. Očeš, o grešnek, o grešenca, s teme Niniviterje to ojstru inu strašnu sojejne večniga pogublejna odjet?

[Primera o kazni: Noe, barka in povodenj]

Vam skažem 's Svetega pisma, Buh vsegamogočne, ketire je povhen dobru-
te inu miloste, ketire neče tega pogublejna tega grešneka, temeč negovo večnu
zveličejne, je v teh prvih Mojzesovih bukvah tude klicav inu vabev te grešneke,
ketire ob temo časo tega Noeta sa tude pregrešnu inu hudobnu živele. Se je Buh
tude tožev prute temo Noeto, ravno koker prute temo Jono, rekoč: Noe, o Noe,
kaj jest tebe morem tožet. ,*Noe, repleta est terra iniquitate.*' ,Povna je ta zembla te
pregrehe' inu hudobije.' ,*Omnis caro coruperat viam suam.*' ,Vse, kar je mesenga,
pregrešnu inu hudobnu živi.' ,*Et tactus dolore cordis delebo hominem quem cre-
avi.*' ,Noe, te ledje tulkajn pregrešnu žive; le pove jem, de ,me greva, de sem jest
tega človeka na ta svet stvorev, ketire mene tulkajn žalea.' Ale škoda bode le neh,
zakaj če se na pobulšaja, če k pokure na sežeja, če te grehe na opuste, bodem vse
glahku pokončav inu pogubev. Noe je začev pridegvat, ledi svarite, s teme štra-
fenge pertite inu žugat, ta pravična Božja jeza oznanvate, ale grešneke sa ostale
grešneke v sojih teh prvih greheh inu hudobijah. Spet je Buh k Noeto govorev,
de be te grešneke vse šle: ,*Noe, finis uniuersæ carnis venit coram me.*' ,Noe, sedej
je še ta zadnekrat čas za ta milost, ta konc je to,' pridegvej inu oznane jem še ta
zadnekrat moja milost inu dobruta.' Ale grešneke po te pridege sa ostale gre-
šneke. Buh zaukaže Noeto: ,*Fac tibi arcam de lignis levigatis.*' ,Noe, sture se zase
ena arka ale barka, 300 komulcov dovga, 50 šroka, 30 visoka.' ,*Ecce ego adducam
aquas diluvii super terram et interficiam omnem carnem.*' ,Zakaj jest bodem ta

poúden na ta svet poslav inu bodem potupev vse, kar na sveto živi. Noe je začev ta arka cimprat, tem ledem pridegvat inu oznanvate ta ojstra pravična štrafenga Božja. Ale te grešneke, prave Svete pismo: *„Edentes et bibentes,”* sa bli dobre vole v teh greheh, sa lebale, „pijančvale inu žerle“, naspodobnu inu načisto živele. Ta arka je bla fertig. V ta arka je začela jet ta naumna inu dovja zverina s teh gojzdov inu borštov, grešneke sa le ostale grešneke. Buh je zaukazav temo Noeto v ta arka stopet, on inu negova žena, tri sinove inu tri neveste tega Noeta. Inu pole, na naglo prave Sveto pismo: *„Rupti sunt omnes fontes abissii, magne et cataractæ cæli apertæ sunt et facta est pluvia super terram 40 diebus et 40 noctibus.”* Prederli sa se vse studence te velike globočine inu te nebeška okna sa se odperle inu je lilo inu dežilo 40 dni inu 40 noči na zembla, de sa 15 komulcav te vode visokeše zdrasle, koker te narviši hribje. Inu v temo strašnemo poúдно grešneke inu grešnece sa bli v temo potupo potonile, na celemo olnemo sveto⁶ zunej sameh 8 person, tega pravičnega Noeta inu negova deržina, te druge vse sa bli pogublene. O strašna inu zavzetna štrafenga Božja, de od tulkajn milijon inu milijon tavžant duš od celega sveta, same 8, same 8 ven vzete, te druge vse glahku sa potonile inu konc vzele. O, kedu je kriv tega naizračenga pogublejna? Veste kedu? Poslušejte sv. Hieronima: *„Impenitentia, impenitentia causa et ruina fuit peccatorem quam nullus fuit, qui poenitentiam agisset de delictis suis.”* Ta terdavratnost, ta terdavratnost, ta napokura je bla ta potup inu pouden teh grešnekav, dokler nobeden ni biv, ketire be biv ta pokura delav, k Bogu se s celga serca obernev, ta greh zapustev. O kristiane, kristiane, kedu je kriv, de tulkajn tavžant inu tavžant kristianav se potopi v to poúдно večniga pogublejna inu ferdamejna, ja v ta večne ogen, ker ne le 15 komulcav, temeč tulkajn tavžant komulcav bode čez te ferdamane ta ogen švigav? Kedu je kriv ene toku velike inu naizrečene nasreče? Ah, zagvišno, zagvišno nobeden druge koker „impoenitenia, impoenitentia“, ta terdavratnost, ta terdavratnost, ta napokura teh grešnekov, ketire žive v vseh sort velizeh inu ostudneh hudobij inu grehov. De še lih ta Noe najne veka, to je te pridegarje inu spovdnike, vender jem neč k serce na grede, žive po soje samovole inu terdavratnoste, še opravlea te pridegarje inu spovdnike, de sa pregrobi, skrupelante, de ote [hote] vse špase ledem okratet inu tem mladem to vesele prepovedat, tem starem ta frajost [svobodo] odvzete. Žive toku napre, kar jem ta hudič, to mesu inu ta svet notre da, bode se zuper Boga ale bližnega; nekole prav z enem pravem, zgrevanem srcam, z enem stonavitnem živem inu moškem naprevzetjam se na spovedo. Dons se spovedo, jutre se pa spet ta, ke je popred biv. Toku v greheh ferciraja ves le-ta lepe, perjetne inu zlate čas tega zveličejna, na ena prava pokura nekole na zmisleja. *„Ducunt,”* prave ta brumne Job 21, *„ducunt in bonis dies suos*

⁶ Na celemo olnemo sveto – na vsem voljnem svetu, t.j. na vsem svetu, kar ga je na voljo.

et in puncto ad inferna descendunt. ‚Žive vse neh dni na sveto v prepovedaneh špaseh, veselo v troštech, v lubezneh, v načisteh grehah, vohernijah, v kervicah, vasvajno. ‚*Et in puncto,* ker narnejn menea, padeja v ta pouđen inu se potope v ta večne ogen, v to večno ferdamejne, ravno koker ob temo časo tega Noeta. ‚*Edentes et bibentes.* Pijančvajo, do grla se nalivaja nuč inu dan v oštarijah, pridegvej jem žena koker oče, toku dovgo pije, de se potopi v ta večne brezen. Ke be bli leti ob temo časo tega Noeta ta pokura delale, koker sa delale te Ninivitorje, be na bli nekole zgubele duša inu telu, ale dokler sa terdavratne ostale v grehah brez vse pokore. Pokura delaja sedej tam dole v temo peklenskemo ogno inu boda delale ta pokura toku dovgo, de Buh bode Buh. Buh pa bode do vekuma, toku tude do vekuma boda na vse večne čase pokura delale, ale brez vsega dobička inu nuca. Se slišav grešnek, o grešnega, žive le po toje samovole inu v grehah, ale ‚nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis.‘ ‚Ale, ale, če vi pokure na strte, če vi vaše grehe na opuste, eno pravo keršansko živlejne na začnete, ‚*omnes simul peribitis,* ‚vse bodeste toku pogublene, vse v ta večne ognene pouđen potoplene na vse večne čase inu ferdamane. Keder ti narnejn bodeš menev, se bodeš znešev v temo potupu peklenskega ogna inu ferdamejna – škoda toja.

Pater, je res, poreče eden ale druge grešenk inu grešenca: je res, jest spoznam inu tude obstojim [priznam, izpričam], jest sem poreden, jest sem poredna, jest sem en velik grešnek, ena velika grešenca, tulkajn tavžant inu tavžant krat sem Boga režalev, Boga režalila, velike grehe dopernesev. Jest hodem po teh žleht poteh tega pregrešnega živlejna, ta prave pot prute temo nebeškemo svetemo mesto Jerusalem sem faliv inu sem zašev prute te gošave inu skalujo večniga pogublejna. Jest sem se že tulkajnkrate naprevzev. Mene v serce grede, mene od znotrej vselej nekej opomina inu notre daja, de be se jest še enkrat prav čisto z enem pravem zgrevanem sercam mojih grehov spovedov. Mene nekej vselej v serce daja, de be še enkrat jest le-te grehe inu pregrešnu živlejne zapustev, zlaste le-ta inu une greh, v ketiremo že tulkajn časa živim, mene v serce grede, de be jest bejžav od te pregrešne perložnoste. De be jest zapustev le-ta inu una hiša, de be jest zapustev le-ta moja pregrešna navada. Je res, pater, jest obstojim, de z le-tem mojim porednem živlejnam toku na ta viža nekole na bodem v nebesa peršev. V le-temo mojmo pregrešnemo stano, koker sedej živim, nekole na bodem Božjiga obličja videv. Jest nisem nekole v serco potroštan. Vselej me v serce zbode, keder kole na Boga, na moja duša ale na tu večnu ferdamejne ale zveličejne zmislem, na ta smert ale na tega ojstro pravičnega rihtarja, na sodne dan. Vender le-tu je še dobru per mene, de jest na želim v takemo pregrešnemo stano obstate. Na želim vselej toku pregrešnu živete, temeč se bodem enkrat prav vzignev ena prava čista generalna spovd sturite od celega mojga živlejna, od detetčnih dni notre do taiste ure, vse tisto očem povedat, neč zamovčat. Inu po-

kler [po tem], po te čiste spovde bodem jest vse to pregrešnu zapustev, zlaste pa le-ta moja ferdamana pregrešna navada, od ketire se na morem nekole odvadet. Inu se bodem prav k Bugu obernev, lepu živev inu pokura delav čez moje grehe. ‚Ale kedaj bode le-tu?‘ ‚*Quando hæc erunt?*‘ Kedaj se bodeš ti toku k Bugu obernev? Ke enkrat. Ale kedaj bode le-tu ke enkrat? Ke enkrat ob eneh velicah sveteh prazenkeh, ke enkrat ob eneh velicah odpustekeh, ke enkrat, ke pridem na božja pot, na svete Všarje, k svetemo Francisko. Tam se bodem enemo naznanmo mašenko ale spovdniko spovedav, ke me na bode poznav, tam se bodem prav čisto spovedav inu ta greh zapustev ...

To je *cras, cras* [latinsko: jutri]. Oh nasrečni *cras*, ti se ena orlova štima, ketira je še neketerga v to večno pogublejne perpelala, tega farona inu cela egiptovska armada na dno tega kervavga morja vergla. ‚*Cras, cras, cras,*‘ ‚jutre, jutre, jutre.‘ Le-te prazenke, le-te odpusteke, le-to Božijo pot, kulkukrat se ti že le-tu mislev? Ale meniv je ta nasrečne *cras*, menile sa te prazenke, menile le-ti odpusteke, meniv je le-ta shod inu ti vender se nise spovedav čisto, nise pokure sturev, ostanjš v tojih teh starih grehah, ostanjš v tojih pregrešnih navadah, v teh bližnih pregrešnih perložnosteh. Kedaj že enkrat taiste *cras, jutre*, bode *dons* ratalo? Pove ti mene, o grešnek, o grešenca, ke be te sam Buh sojime Božjeme rokame eno pismo pisav z nebes inu be ga tebe skuz enga angela Božja poslav, v ketirmo pismo po tulkajn velicah grehah be te lubeznivo inu perjetno vabev k te pokure, k soje lubezne, k ene prave čiste spovde, k enemo pravmo pobulšejno, ale be ti na tu pismo, ke be tega sam Buh pisav, še biv terdavraten? Ale be ti še djav ‚*cras, cras, cras,*‘ ‚jutre, jutre, jutre.‘? Ale be ti še toku pregrešnu koker popred napre živev? Ale be ti še ostav na te žleht falene pote tega greha? Kaj praveš k temo? Dej antvert, dej odgovor! Ale pater, ale be mogev en tak hujše bite koker sam ta peklenske hudič, de be se zdajco taista minuta k Bugu na obernev, ker sama ta večna dobruta, ketira sem jest tulkajn režalev, vender toku milostno, toku do-brutlevo me k pokure čaka, kliče, vabe inu piše? O grešeng, o grešenca, kulku taceh ponižnih inu lubeznivih pisembc te je že sam ta velike naobsežene večne Buh pisav inu poslav? Kulka jnkrate te je že milostno inu do-brutlevo vabev? Zakaj, kaj je družega to Sveto pismo koker eno pisembce samega večnega Boga, koker govori sv. Augustinus, ker prave: ‚*De illa civitate quo peregrinamur litteræ nobis advenerunt, ipsæ sunt scripturæ nos hortantes ut bene vivamus.*‘ ‚Od tega mesta nebeškega, kamer rajžama koker ene vandravce, rumarje ale popotneke, pisma sa nam peršle, namreč ketire sa to Sveto pismo, ketiro nas lapu uče, koku be mogla lepu živete; greha se bate, s tem Svetem pismam nas vabe sam Buh k soje lubezne, k tugentam inu čednostem, ja vse grešneke k te pokure inu pobulšejno neh pregrešnega živlejna. Le-tu poterde sam ta velike papež svete Gregor, ker prave: ‚*Quid est scriptura sacra quam quædam epistola omni potentis Dei, missa*

ad creaturam suam.' ,Kaj je to Sveto pismo družga, koker eno pismece vsegamogočnega gespoda Boga, ketiro je on poslav na ta svet sojim stvoram?' Ale kaj piše temo grešneko ta dobrutleve inu milostne Buh? Poslušajte. Pisav je inu to pismece poslav skuz tega preroka Ezekielia: *Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris et omnium iniquitatum vestrarum non recordabor.* ,Delejte pokura grešneke inu grešnece čez vse vaše grehe inu jest nečem nekole več spovnet na vaše hudobije inu pregrehe.' Pisav je sam Buh tebe, o grešnek, o grešneca, eno lubeznive pismece inu tega je poslav skuz tega preroka Joëlina C. 2: *Convertimini ad dominum Deum vestrum quia benignus et misericors est, et patienset multæ misericordiæ et præstobilis super malitia.* ,Obernite se s celega vašega serca k vašemo gespod Bogu, dokler je dobrutlev inu milostev, poterpežlev inu ene velike miloste, de vam vaše grehe odpesti.' Je pisav sam ta velike Buh tebe, o grešnek, o grešenca, en pismece, ketiro te je skuz svetega Pavla poslav, v temo pimo te piše: *hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.* ,Ura je že to inu čas, de vi vstanete gore s tega spajna teh grehov, sedeje je še bližej vaše zveličejne ale pa ferdamejne koker ste vi menile.' Le-te pismece, ke jeh je prebrav le-ta popred terdavratne inu pregrešne Augustinus, od velike sladkuste te dobrute Božje inu od velike grevnge čez soje grehe se mo je to terdo serce omečalo, začev dva studenca teh sovz sojih oči točtet, križem roke je djav inu sam sebe ojstru ogourev, rekoč: *Augustine, quam diu cras et cras quare non hoc hora, quare non modo finis turpitudinis tuæ.* ,Augustine, koku davgo bode še terpelo to *cras, cras*, jutre, jutre se bodem spokurev?' A zakaj ne dons, zakaj ne ta ura, zakaj ne sedeje ta minuta na sturiš en konc toje ostudnoste inu pregrehe? Natu je padev dole k nogam ene bridke martre k temo križanmo Stvarneko, soje grehe z gorkeme solzame objokav, vse grehe zapustev, k Bogu se obernev, per ketirmo je take gnade inu milost nešev, de Buh ga je kmalo v soja sveta gnada gore vzev, z enga velicega grešneka je ratav en velik svetnik, ja calo te svete Katoliške cirkve en velik učenik. O srečen, ja, tavžantkrat srečen se biv ti Augustinus, de se ti to Božje vablejne inu te pisme gore vzev. Be ti biv odlašav od dneva do dneva, vselej na *cras, cras, cras*, jutre, jutre, jutre na le-te odpusteke, na le-te prazenke, na le-ta bužje pot, be se ti na vse večne čase pogubev inu ferdamav. Ale dokler se ti kmalo za pokura segev, te grehe zavergev, k Bugu obernev, en velik svetnik se ti tedeje v nebeseh. Srečne sa tude, ja tavžantkrat srečne vse taiste grešneke inu grešnece, ketire toku sa bugale temo Božimo notre dajajno [navdih] inu pismeco Božjimo, skuz ketiro sa dosegle to odpušejne teh grehov inu to večno zveličejne. Nasrečne pa, ja na vse večne čase nasrečne sa taiste, ketire vselej odbivaja, vselej odlašaja na *cras, cras*, na jutre, jutre, na te inu une odpusteke. Le-to Božje pismo toku grobu na stran veržea, le-tu Božje klicejne inu vablejne k te pokure odlašaja. [...]

Toku se živi v velicah skrivnih inu očitnih grehah, k spovde se hode brez nobenga pravga naprevzetja etc. Te svete sacramente se po na nucno [po nemarnem] prejemeja, se živi koker ena naumna ževina inu zvirina brez vsega strahu Božjiga, toku pride pokler ta čas, ker ni več časa. Ah, *nunc tempus acceptabile, nunc dies salutis*. Očem tedej le-ta svete post, koker en dehovne jager le-ta dovja zverina lovite k te pokure toku dovgo, de ta lubeznive čas imama k te pokure, za cajta, de nam na bodeja k našemo večnemo pogublejno, temeč k temo večnemo zveličejno le-ti 40 dnove tega posta na vse večne čase. Amen.

dr. Verena Koršič-Zorn

ŠKOFJA LOKA IN KATINARA

DVE PASIJONSKI DRAMI, DVA POGLEDA NA KRISTUSOVO TRPLJENJE Z VSO BOGATO SIMBOLIKO

Povzetek

Tone Kralj (Zagorica pri Dobropolju 1900–Ljubljana 1975), eden najpomembnejših slovenskih ekspresionistov, slikar, kipar, grafik, ilustrator, oblikovalec notranje opreme in arhitekturnih načrtov, prenovitelj cerkvenega slikarstva na Slovenskem, je v času fašističnega genocidnega pritiska nad primorskimi Slovenci, ki so po prvi svetovni vojni postali del Kraljevine Italije, kot eden redkih umetnikov deloval na tem ozemlju. Z namenom, da bi s sliko pomagal zatiranemu slovenskemu prebivalstvu, je s tihim sodelovanjem s tajnimi protifašističnimi organizacijami poslikal skoraj petdeset cerkva in s tem ustvaril edinstveni umetniški opus, s katerim je načrtoval jezikovno mejo na robu slovenske zemlje od Sv. Višarij preko Gorice do Trsta. To orjaško delo, polno simbolike in čiste umetnosti, bi moral Unesco uvrstiti na svoj seznam svetovne kulturne dediščine. Cerkev na Katinari, nekoč vasici v predmestju Trsta, je Tone Kralj poslikal z mogočnim, monumentalnim križevim potom, ki zajema celotne stene prezbiterija in ladje, morda tudi kot odmev na štiri nedolžne mlade domoljube, žrtve fašizma, obsojene na smrt na 1. tržaškem procesu in ustreljene na bazovski gmajni. Poleg edinstvene ikonografske zamisli, umetniško dovršenega in izrazno pretresljivega dela, je Kralj s prikrito simboliko izrazil kritiko črnega terorja in podporo tamkajšnjim Slovincem, ki so jim bile nasilno zatrte vse kulturne, gospodarske, izobraževalne in socialne ustanove in celo v cerkvi prepovedan materni jezik.

Abstract

Tone Kralj (Zagorica pri Dobropolju 1900–Ljubljana 1975), one of the most important Slovene expressionists, painter, sculptor, graphic artist, illustrator, interior designer and architectural designer, reformer of church painting in Slovenia, was one of the few artists working in this territory during the fascist genocidal pressure on coastal Slovenes, which became part of the Kingdom of Italy after the First World War. In order to help the oppressed Slovene population with his painting, he silently collaborated with secret anti-fascist organizations and

painted almost fifty churches, thus creating a unique artistic opus with which he delineated the linguistic border on the edge of Slovene land from Sv. Višarij via Gorica to Trieste. This gigantic work, full of symbolism and pure art, should be included by Unesco on its World Heritage List. The church in Katinara, once a village in the suburbs of Trieste, was painted by Tone Kralj with a mighty, monumental cross, covering the entire walls of the presbytery and nave, perhaps as an echo of four innocent young patriots, victims of fascism, sentenced to death at the 1st Trieste trial and shot at the area of "bazovska gmajna". In addition to a unique iconographic idea, and artistically perfected and expressively shocking work, Kralj used disguised symbolism to criticize black terror and to support Slovenes there, subjected to the forcible suppression of all cultural, economic, educational and social institutions and even the mother tongue forbidden in the church.

Kaj imata skupnega Škofja Loka in Katinara? Oba kraja se lahko upravičeno ponašata z edinstveno Kristusovo pasijonsko zgodbo; prvi v besedi, drugi v podobi.

Na robu tržaškega mesta stoji v senci velike, leta 1884 zgrajene katinarske bolnišnice cerkev Sv. Trojice, nekoč srce vasice Katinara, pomembne postojanke na poti iz notranjosti Krasa v Trst. Danes se cerkev stiska med visokimi zidovi zraven stoječih zgradb, a v sebi nosi enkratno umetnino, morda edinstveno na svetu: križev pot, ki zajema celotne cerkvene stene. Leta 2021 je Škofjeloški pasijon praznoval 300-letnico zapisa, pred nekaj leti je bil sprejet na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine Unesco. Slikovita dramska upesnitev je imela namen približati ljudstvu svetopisemsko dogajanje in mu s Kristusovim trpljenjem pokazati pot v odrešenjski cilj v času, ko so ljudi pestile razne nadloge, od vojnih preizkušenj do lakote in nalezljivih bolezni. V prebičanem Kristusu so lahko videli trpljenje nedolžnega človeka, a po smrti vstalega Odrešenika, in tako z večjim upanjem ter zaupanjem prenašali življenjske težave. Škofjeloška pripoved o Kristusovem trpljenju z živo, sočno besedo realistično in baročno razkošno prikazuje zgodbo o zapravljenem raju in Kristusovo zadnjo pot pred smrtjo na križu. Križev pot v katinarski cerkvi se v slikanih podobah osredini na zadržano, tiho trpljenje, ki iz Kristusove strahotne preizkušnje prerašča v vseobsegajoče trpljenje takratnih primorskih Slovencev, ko so se z zvezanim jezikom kot nepismeni v srednjem veku lahko soočali le na slikah s Kristusovim oziroma simbolično s svojim lastnim trpljenjem.

Sveti Trojici posvečena cerkev je preprosta enoladijska zgradba z ravno zaključenim prezbiterijem. Zvonik kvadratnega tlorisa, zgrajen v letih 1883–1884,

je prislonjen na pročelje in v spodnjem pasu odprt na tri strani. Nad srednjo odprtino je vzdana kamnita spominska plošča z napisom:

IOSEPHO II AVGUSTO PIIS
POMPEI BRIGIDO
CURIS HIC IN VNITATE
TRINO LITATUR

Napis sporoča, da je bila cerkev v času vladanja cesarja Jožefa II. po pobožni skrbi Pompeja Brigida posvečena Troedinemu Bogu. Pompej Brigido, brat Ljubljanskega škofa Mihaela Brigida, je bil v tistem času guverner Trsta. Leta 1892 je tržaški škof Ivan Nepomuk Glavina, domačin iz Boršta pri Trstu, katinarsko kuracijo, ki jo je takrat vodil Franc Kosec, povzdignil v župnijo. Za katinarsko cerkev je posebno pomembno leto 1925, ko je na Katinaro prišel za župnika Hubert Leiler, doma iz Ribnice na Dolenjskem. Bil je blagega značaja, ljudem se je takoj priljubil in zapustil za seboj neizbrisno sled, čeprav se je moral leta 1932 umakniti zaradi fašističnega pritiska. Na žalost ga je leta 1942 v Ljubljani doletela smrt; padel je pod streli kot žrtev komunističnega nasilja. Na Leilerjevo povabilo je na Katinaro prišel umetnik Tone Kralj,⁷ rojak iz Zagorice pri Dobropolju na Dolenjskem. Povezovali sta ju vzajemna zaupnost in globoko razumevanje takratnega položaja Slovencev v Italiji, ki so že dobro desetletje trpeli pod fašistično peto. Sveže rane primorskih Slovencev, ki jim jih je vsekala kruta smrt na 1. tržaškem procesu obsojenih in na vojaškem strelišču v Bazovici ustreljenih domoljubov Ferda Bidovca, Franja Marušiča, Zvonimira Miloša in Alojza Valenčiča, so se globoko dotaknile umetnika Toneta Kralja, da je, verjetno tudi pod vtisom nedolžnih žrtev, izbral križev pot za poslikavo katinarske cerkve. Že takoj po 1. svetovni vojni, ko je bil dobršen del slovenskega ozemlja priključen Kraljevini Italiji, se je za tamkajšnje Slovence začel pravi genocid. Požig Narodnega doma v Trstu (1920) je dal duška črnemu terorju, ki se je z leti stopnjeval, od ukinjanja slovenskih kulturnih in gospodarskih ustanov, časopis-

⁷ Tone Kralj (Zagorica pri Dobropolju 1900–Ljubljana 1975), slikar, kipar, grafik, ilustrator, eden najvidnejših predstavnikov ekspresionizma na Slovenskem, se je zapisal v zakladnico slovenske umetnosti tudi kot prenovitelj cerkvenega slikarstva. Njegov opus poleg velikega števila tabelnih slik, grafik v različnih tehnikah, ilustracij, kiparskih stvaritev, izdelkov umetne obrti, notranje opreme in arhitekturnih osnutkov obsega skoraj petdeset poslikav cerkva, posejanih na zahodnem robu slovenskega ozemlja, ki je bilo po 1. svetovni vojni priključeno Italiji. S temi poslikavami je v svetopisemsko in svetniško ikonografijo (ki ji je zelo pogosto dodajal slovanske svetnike in tudi A. Martina Slomška ter Friderika Baraga) vpletal kritična razmišljanja o tedanjem kulturnem, političnem, narodnostnem, družbenem in verskem položaju tamkajšnjih Slovencev v primežu fašistične genocidne diktature in ustvaril v svetovnem merilu edinstven opus, ki bi ga Unesco moral uvrstiti na seznam svetovne kulturne dediščine.

ja, založb, šol do prepovedi slovenske besede celo v cerkvi. Danes, ko lahko vsak izraža svoje mnenje in gre s svojimi zahtevami po demokraciji celo tako daleč, da ogroža in omejuje svobodo in pravice drugega, si težko predstavljamo, kaj so morali pretrpeti primorski Slovenci. Pred prihodom na Katinaro se je Kralj že spoznaval z razmerami na zahodnem robu slovenske zemlje, saj je že leta 1921 poslikal cerkev sv. Helene na Premu, nato cerkev v Volčah pri Tolminu, Avberu na Krasu, od takrat dalje pa še celo vrsto cerkvenih poslikav na Primorskem. S čopičem v roki je začrtal slovensko jezikovno in ozemeljsko mejo, od Sv. Višarj preko Goriške tja do Trsta in s tem ustvaril edinstveno poglavje umetnostne in zgodovinske resničnosti, ne samo v našem, ampak tudi v svetovnem prostoru. V tistem sporazumevanju s tajno organizacijo,⁸ katere člani so bili duhovniki in vidni kulturniki, je Kralju uspelo poslikati na desetine slovenskih cerkva, dobesedno pred očmi zatiralcev. S tem drznim in tveganim delovanjem je umetnik skušal tudi od sebe odganjati strah in vlivati ljudem pogum, vztrajnost ter upanje v boljšo prihodnost; ko je morala utihniti slovenska beseda, so spregovorile slike.

Po 2. svetovni vojni je bil skrajni rob slovenskega ozemlja dodeljen Italiji, tako so cerkvene poslikave na Sv. Višarjah, v Pevmi in Štandrežu na Goriškem, na Katinari, v Trebčah, na Pesku in v kapeli Šolskih sester pri Sv. Ivanu na Tržaškem ostale v Sloveniji dolga leta skoraj popolnoma neznane. Kraljeva odločitev, da slovensko cerkveno slikarstvo, ki se je utapljal v epigonstvu, povzdigne na višjo raven, in to predvsem na Primorskem, ki je doživljalo morda najhujše trenutke v svoji zgodovini, se jasno izraža v izjavi: »Zaradi te zaposlenosti v trdi ‚tlaki‘ za naš narod onstran meje, ki je terjala dosti požrtvovanja, samozatajevanja, opreznosti in poguma, nisem mogel držati koraka z dogajanjem v domovini. Tako so šla žal mimo mene mnoga javna dela pred in po vojni.«⁹ S tem si je tudi zožil pot v obetavno umetniško kariero v tujini, kjer je njegova umetnost že zgodaj dobila izredno pohvalne kritike.¹⁰

⁸ Tone Kralj, 1900–1975: retrospektiva: Moderna Galerija Ljubljana, 22. januar–22. marec 1998 (urednik besedila, seznam del Igor Kranjc) (od tu dalje Kranjc), str. 12: »... V času največjega zatiranja našega življa v fašistični Italiji so me primorske protifašistične tajne organizacije poklicale na delo. Prepovedano slovensko besedo naj bi nadomestila slika, ki bi bila po stilu in vsebini naša – slovenska ...« (citat iz Kraljevega avtobiografskega zapisa, 8. 8. 1970). O teh tajnih organizacijah je po na novo odkritih zasebnih dokumentih dr. Engelberta Besednjaka, obširno pisal dr. Egon Pelikan v svojem delu *Tone Kralj in prostor meje*, 1. izd.- Ljubljana: Cankarjeva založba, 2016.

⁹ Kranjc, str. 14.

¹⁰ Tone Kralj se je trikrat udeležil Beneškega bienala (1926, 1928, 1930). To mu je omogočalo sodelovanje na tej pomembni prireditvi brez predhodnega komisjskega izbora. Kasnejši politični obrati so to možnost izničili, ker je bilo tujcem onemogočeno sodelovanje. Uspešno je razstavjal npr. v ZDA, Firencah, na Dunaju, v Pragi, Barceloni, Antwerpnu, Londonu, Leipzigu, Amsterdamu itd. List *Slovenec* (23. 1. 1932) je objavil zapis, da je po komisjskem izboru Tone Kralj kot edini umetnik iz Jugoslavije leta 1932 na mednarodni razstavi, ki jo je priredila Umetniška šola

A vrnimo se na Katinaro, ki je leta 2021 praznovala 90-letnico poslikave svoje župnijske cerkve. Leta 1986 je tamkajšnjo župnijo prevzel Anton Žužek. Zavzel se je za restavriranje Kraljevih poslikav, saj sta zob časa in gradnja katinarske bolnišnice uničujoče vplivala na njihovo stanje. S prostovoljnimi prispevki in delno podporo Furlanije - Julijske krajine mu je uspelo rešiti to dragoceno kulturno in za Slovence v Italiji tudi zgodovinsko, duhovno in moralno pomembno dediščino.

Glavni oltar katinarske cerkve

Tone Kralj je načrte za poslikavo katinarske cerkve predložil tržaški škofiji, ki jo je takrat vodil škof Alojzij Fogar, a osnutek ni bil sprejet.¹¹ Zakaj se je Kralj nato odločil (ali dobil namig?) za križev pot,¹² bo morda ostala za vedno skrivnost, saj dokumentov o tem do sedaj nimamo, kakršnokoli dopisovanje bi bilo namreč lahko usodno obremenjujoče, tako za župnika kot umetnika. Že v začetku je bilo omenjeno, da ga je k tej tematiki verjetno nagnilo takratno neznosno zatiranje in trpljenje primorskih Slovencev. Križev pot je torej v cerkvi zamenjal

Beato Angelico v Milanu, razstavljal poleg originalnih del tudi fotografije katinarskega križevega pota; to je ena redkih sočasnih omemb tega monumentalnega dela.

¹¹ Jožko/Pino Gerdol, Župnija Katinara – La parrocchia di Cattinara, Trst: Mladika; Katinara: Župnijski urad, 2005, str. 57.

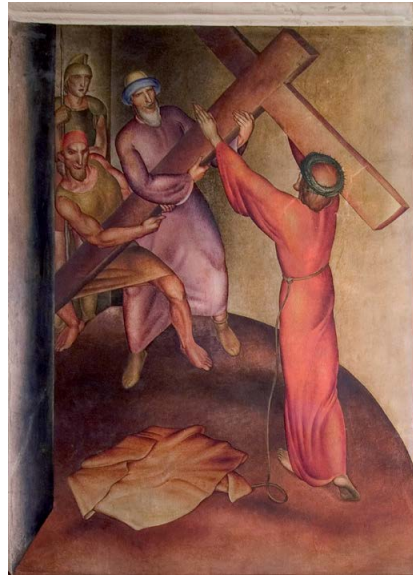
¹² Čaščenje Kristusovega trpljenja sega že daleč v zgodovino krščanstva, pravi razcvet pa je doživljalo v baročnem obdobju, ko se je tudi izoblikovalo dokončno število 14 postaj. Literarni navdih za likovno upodabljanje Kristusovega trpljenja so evangeliji in apokrifni spisi, prizori pa so v stoletjih doživljali večje ali manjše spremembe, v sozvočju z duhovnim ozračjem časa. Kralj se je zelo pogosto posvečal upodabljanju Kristusovega trpljenja in na splošno svetopisemske tematike, tako v slikarstvu kot kiparstvu.

vlogo običajnega liturgičnega pripomočka in postal glavni ikonografski motiv, v katerem se je svetopisemska tematika povsem ujemala in spojila s trenutnimi življenjskimi stiskami ljudi. Zavzel je celotno površino cerkvenih sten. Poslikavo je umetnik začel 15. junija in jo končal 10. oktobra leta 1931. To letnico je ob svojem imenu zapisal pod prvo postajo *Pilat obsodi Jezusa na smrt*. V oznanilni knjigi¹³ katinarske cerkve je ob končanju del župnik Leiler zapisal: »XXI. nedelja po Binkoštih, 18. 10. 1931. Popoldne ob 3h blagoslovljenje novega Križevega pota, litanije Matere božje – ofer za cerkev – Te Deum in blagoslov. XXII. nedelja po Binkoštih, 25. 10. 1931. O slikah in napisih in sploh o vsem prenavljanju cerkve bom govoril eno nedeljo posebej.« Te "besede" verjetno verniki niso nikoli slišali; Leiler se je namreč moral umakniti pred fašisti že februarja naslednjega leta. V pogovoru mi je pred leti župnik Jožko Gerdol omenil, da so pri odkritju poslikav iz bojazni pred vdorom škvadristov v cerkev prvi prizor zagnili z zaveso, saj je bilo v podobi Poncija Pilata mogoče videti Mussolinijeve poteze.

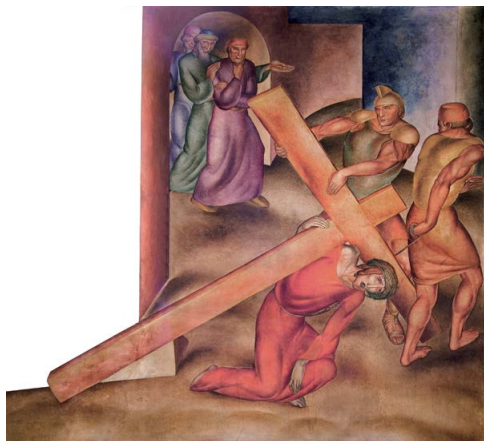

I.

II.

¹³ Tone Kralj v Furlaniji - Julijski krajini/Nel Friuli - Venezia Giulia, Razstava, Gorica, Deželni avditorij, od 26. oktobra do 7. novembra 1985; Trst – Peterlinova dvorana, od 11. do 18. novembra 1985 (zbrala, uredila in tekst napisala Verena Koršič-Zorn).

III.

IV.

V.

VI.

OMNES ANIMI TRANSITO PER VIAM IUSTITIAE ET VIGETE: Sicut DOLOR SCLTI DOLORE PRAEVALENT

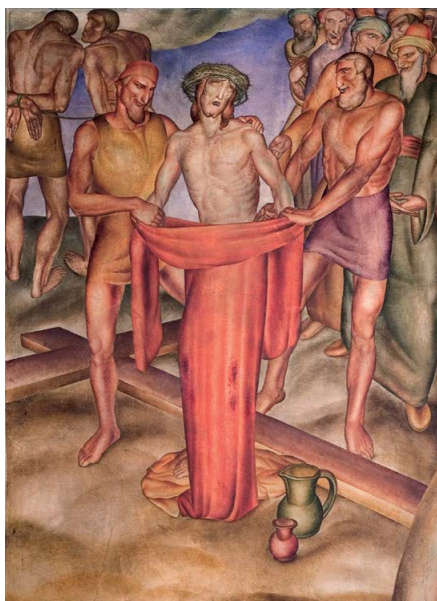
VII.

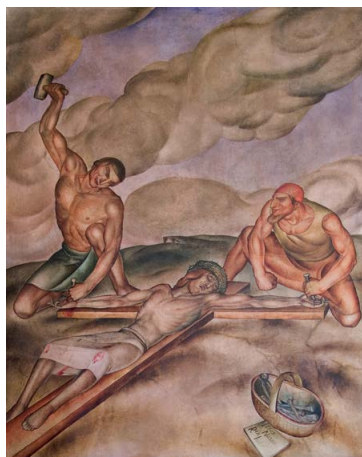
VIII.

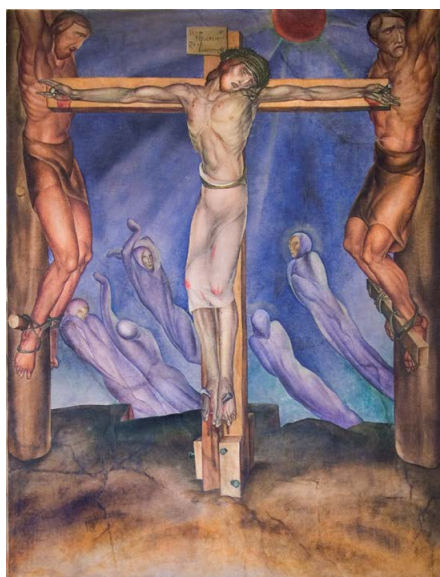
IX.

X.

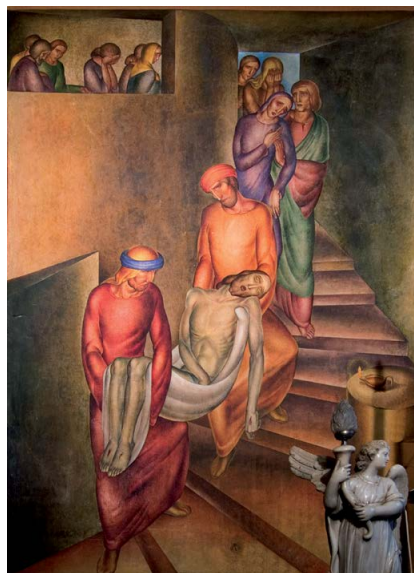
XI.

XII.

XIII.

XIV.

Kraljev križev pot v katinarski cerkvi.

Ob vstopu v katinarsko cerkev se tudi mi znajdemo v središču dramatičnega dogajanja: občutek imamo, da smo del udeležencev pri Kristusovem trpečem pomikanju na Kalvarijo, da se z njim vzpenjamo in uživamo zadnje trenutke življenja pred končnim izdihom na Golgoti. Prav v tem občutju in nekakšni neresnični resničnosti vidim vzporednico s Škofjeloškim pasijonom, ki na podoben način gledalca potegne v vrtinec dogajanja in ga prisili v čustveno sodelovanje pri obnavljanju ter podoživljanju pred 2000 leti odvijajoče se drame.

Posamezne postaje križevega pota so oljne poslikave na steno, merijo približno 4 m x 5 m.¹⁴ Dogodki se začnejo odvijati v prezbiteriju na desni strani oltarja, nadaljujejo se na slavoločni in ladijskih stenah ter končajo s Kristusovim polaganjem v grob v prezbiteriju na levi strani oltarja. Vsako postajo ob spodnjem robu spremljata svetopisemski citat in dekorativna trnjeva veja, v kateri se poleg izvirno izoblikovanih črk odslikava spomin na secesijsko dekorativnost. Kralj premišljeno uporabi prostorsko danost in jo spretno vgrajuje v arhitekturna ozadja posameznih prizorov. Dramatičnost dogajanja poudarja stilizirano strmo prizorišče, ki figure potiska na spodnji rob in jih postavlja v negotovo ravnotežje. Spomin na dunajsko secesijsko ploskovitost, dekorativnost in izrazito poduhovljenost Kraljevih del iz začetka dvajsetih let prejšnjega stoletja se je umaknil ek-

¹⁴ Kranjc, str. 110.

spresionistično deformiranim in bolj otipljivim oblikam, ki se vedno bolj približujejo sočasni umetnostni struji nove stvarnosti. Figure se elegantno vijejo v še secesijsko tekočih linijah, a pridobivajo na konkretnosti in s pod oblačili zaznavno telesnostjo plastično poudarjajo resničnost. Tudi barvna lestvica je postala bolj zemeljska, iz rahlih pastelnih tonov se je spremenila v sobivanje hladnih in toplih odtenkov, ki značajsko opredeljujejo posamezne figure in razvijajo izvirno Kraljevo barvno simboliko. Omejeno število oseb na posameznih postajah poudarja monumentalnost kompozicije, za katero je imel Tone Kralj posebno velik smisel. Ne meneč se za fašistično vohljanje in zasledovanje je umetnik negativnim osebam do karikature spačil obraze ter jim pogosto vtisnil poteze fašističnih veljakov, z Mussolinijem na čelu, jim dodajal fašistične attribute in simbole ter jih navadno označil tudi z barvami italijanske zastave, vedno pa je skrbno pazil, da so bili prizori ali posebnosti dvoumni in lahko različno interpretirani. Tako je tudi na prvi postaji križevega pota v katarinski cerkvi *Pilat obsodi Jezusa na smrt* dal rimskemu cesarskemu namestniku Mussolinijeve poteze, vojake v ozadju opremil z liktorskimi snopi, ki jih tu razumemo kot fašistične simbole, v vprijočo drhal pa vrnil v fašistični pozdrav iztegnjeno roko. Kristusova dostojanstveno vdana drža in tišina v nasprotju z oglušujočim vzklikanjem ljudstva v ozadju dajeta prizoru poseben pomen. V tistih usodnih trenutkih naše zgodovine je bila vsakomur jasna prikrita simbolika: obsojeni Kristus je slovenski narod, ki mu nasproti grozeče preti fašistična diktatorska srenja, od voditeljev do njihovih somišljenikov. Sledijo si postaje *Jezus vzame križ na svoje rame*, *Jezus pade prvič pod križem*, *Jezus sreča svojo mater*, *Simon iz Cirene pomaga Jezusu nositi križ*, *Veronika poda Jezusu potni prt*, *Jezus pade drugič pod križem*, *Jezus nagovori jeruzalemske žene*, *Jezus pade tretjič pod križem*, *Jezusa slečejo in mu ponudijo vina z žolčem pomešanega*, *Jezusa pribijejo na Križ*, *Jezus umrje na križu*, *Jezusa snamejo s križa in ga položijo Mariji v naročje*, *Jezusa položijo v grob*.

Kompozicijsko je Kralj zelo premišljeno gradil posamezne prizore: prostor je širil in poglobljal s stopnišči, potmi izza vogalov, vzpetinami, odprtiniami v ozadju naslikanih arhitekturnih detajlov ali diagonalami, ki jih ustvarja križ ali skupine pomikajočih se spremljevalcev žalostnega sprevoda. V poslikavah sta ključnega pomena poduhovljenost in globoko ponotranjeno občutje trpljenja, brez kakršnekoli patetičnosti, teatralnosti ali gostobesednosti; tako se kaže tudi umetnikova iskrena religioznost in brezpogojno etično zadržanje. Kralj se je odmaknil od običajne ikonografije križevih potov, ohranil je le bistvo, figure stiliziral in jih številčno omejil. Z jasno risbo jih je umestil v prostor, valovito razgibal in plastično osenčil. A v teh elegantnih linijah teles je toliko prikrite bolečine in neznosnega trpljenja, da v njih lahko vidimo asketsko molitev v dno duše prizadetega človeka – umetnika. Na drugi postaji Jezus v rdečem oblačilu,

simbolu krvave žrtve, prevzema nase težo križa in pri tem vso hudobijo sveta. Pri prvem padcu pod križem se z izrazom popolne nemoči in neizmerne duševne bolečine zazre v gledalca, medtem ko ga rablja neusmiljeno vlečeta naprej. Na naslednji postaji kljub trpljenju tolažilno nagovarja svojo mater, ki nemočno steguje roke proti njemu. Popolno nasprotje je rabelj, ki s škodoželjnim nasmeškom maha z žebli pred prestrašeno Marijo Magdaleno. V peto postajo vstopi Simon iz Cirene; nekoliko nejevoljno in v zadregi pomaga nositi križ ob zasmehovanju otročajeve, ki so se zbrali ob voglu hiše, skozi okna katere se privoščljivo nasmihajo stanovalci. Pri srečanju z Veroniko je pozornost namenjena intimnemu trenutku, ko presunjeno, globoko čuteče dekle ponudi prt, s katerim si Jezus obriše okrvavljeni obraz. Izpovedno najmočnejša je postaja *Jezus pade drugič pod križem*. Do skrajnosti izmučeni Jezus omahne pod težo in ostane sam s svojim križem: občutek utesnjenosti in brezizhodnosti povečuje s stenami omejeno prizorišče, Kristusov nemi krik je izbruh bolečine do skrajnosti ponižanega človeka, ki mu je bilo oskrunjeno dostojanstvo – krik slovenskega človeka, ki mu je bil nasilno prepovedan materni jezik. To je po našem mnenju ena najbolj pretresljivih upodobitev Jezusovega drugega padca pod križem v evropskem slikarstvu. V nadaljevanju jeruzalemske žene z otroki obupano stegujejo roke za Jezusom, ki jih skuša tolažiti, medtem ko ga nevidna rabljeva roka kot živino vleče proti Kalvariji. Jezus pade tretjič pod križem, popolnoma onemoglega jezni birič vleče z vrvjo, medtem ko drugi pridržuje križ; v ozadju levo se skupina farizejev privoščljivo smeje in kaže na padlega. Po prihodu na Golgoto Jezusa slečejo, za njim levo stojita dva razbojnika, ki bosta križana z njim, desno pa je zbrana skupina radovednežev in farizejev, ki željno pričakujejo zadnji dogodek obsodbe. V naslednjih treh postajah, v najbolj dramatičnih trenutkih, se tudi barvna lestvica spremeni. Božji Sin leži na diagonalno, v razširjen prostor položenem križu, na katerega ga rablji pribijajo z nepopisno naslado. Na nebu se že zbirajo preteči oblaki, ki v naslednji postaji potemnjijo, sonce ugasne, iz grobov se dvigajo sence pravičnih, Jezus izdihne. Njegova desna roka, iztegnjena proti desnemu razbojniku, se zdi še polna življenjske moči, saj z razprtimi prsti oblikuje črko V, simbol zmage, leva pa je povešena proti peklenkim silam: jasen je namig na zmago dobrega in pravičnosti nad zlom. Predzadnja postaja je pogreznjena v tiho žalost in objokovanje mrtvega Kristusa v Marijinem naročju. Število oseb je skrčeno na Božjo Mater in Sina ter Janeza Evangelista in Marijo Magdaleno, križ je skoraj neviden, od orodij mučeništva so ostali le žebli in trnjeva krona. Križev pot sklene Jezusovo polaganje v grob. Po strmem stopnišču, ki se vije iz notranjosti nakazane arhitekture in daje prostor skupini žalujočih žena, zvestih spremljevalk žalostne poti, se z Jezusovim truplom previdno spuščata proti grobu Nikodem in Jožef

iz Arimateje, tudi sam Kristusov učenec, ki si je od Pilata izprosil mrtvega Sina Božjega, da bi ga dostojno pokopal.

Poslikavo katinarske cerkve dopolnjujejo še slika Svete Trojice v glavnem oltarju in podobe štirih evangelistov na stropu ladje. Evangelist Matej v michelangelovski zanosnem zasuku kaže na odprto stran svojega evangelija z navedkom v latinščini: Ljubi svojega bližnjega kot sam sebe. S tem je želel Kralj med zatiranje in krivice zasejati kulturo miru, pravičnosti, spoštovanja ter ljubezni med narodi.

V niši na glavnem oltarju je Kralj upodobil Sveto Trojico.

Štirje evangelisti na stropu cerkve.

S poslikavo katinarske cerkve, in seveda vseh ostalih, se je Tone Kralj globoko ukoreninil v dušo primorskih Slovencev kot neutruđen in neustrašen spodbujevalec narodne zavesti ter ponosa in človekovega dostojanstva v enem najbolj tragičnih obdobjih zgodovine slovenskega naroda.

Foto Patricija Belak.

dr. Edvard Kovač

ŠKOFJELOŠKI PASIJON KOT ČUDOVITA KAPUCINSKA PRIDIGA

Škofjeloški pasijon izpod peresa patra Romualda, s krstnim imenom Lovrenca Marušiča, ki je prišel v Škofjo loko z Goriškega, je izjemen in nenavaden primer baročne kapucinske pridige. Kot so pokazali v svojih raziskavah in kritičnih izdajah dobri poznavalci slovenske literature tistega časa, kot npr. prof. Jože Faganel v znameniti zbirki Kondor (Mladinska knjiga 1987) in dr. Matija Ogrin s sodelavci v zborniku Mohorjeve družbe (2009), je šlo za zelo tesno povezavo med kapucinskim govornim pridigarским jezikom z vsebinsko zasnovo njihovih pridig na eni strani ter samim znamenitim literarnim tekstom na drugi. Takrat je bila pretežno skoraj vsa literatura naravnana na presežno in se je širila z živim jezikom. Kapucinske pridige, o katerih je pisal prof. p. Metod Benedikt v številnih razpravah, so bile ohranjene sicer le v rokopisih, vendar so bile pogosto izvedene.

Seveda nastane vprašanje, kako je lahko goriški pater Romuald, tako odlično zajel krajevne značilnosti jezika Škofjeločanov, ki je poln arhaizmov? Takoj se ponuja hipoteza, da so mu pri pisanju prvega ohranjenega slovenskega dramskega besedila pomagali domačini, ali pa da se je tudi posluževal že predhodnih zapisov svojih sobratov. Ne da bi hoteli zanikati te razlage, pa prav tako ne smemo prezreti, da gre za tipičnega predstavnika kapucinskih bratov, ki so znali biti pozorni do vseh ljudi, se vživljati v njihov svet veselja in žalosti, jim prisluhniti in tudi ponotranjiti njihov besednjak ter melodiko njihovega jezika. Tako tudi jezik patra Romualda izraža občutljivost do trpečega človeka in pozornost do njegove širše kulture. Njegov goriški samostan je bil ustanovljen kmalu po začetni kapucinski reformi frančiškanskega reda, se pravi še v 16. stoletju, zato je razumljivo, da je podprl mlado škofjeloško skupnost, ki so jo ustanovili kakšno stoletje kasneje (l. 1707) in prinesli svežino mladega reda, na katerega je stavila tudi širša Katoliška cerkev pri svoji prenovi. V tem duhu kapucinskega čutečega patra, ki se vživlja v malega človeka, tudi Škofjeloški pasijon odseva čustva tamkajšnjih ljudi, njihovih misli, trpljenja in želja.

Naj bomo v našem kratkem zapisu pozorni do te frančiškansko-kapucinske duhovnosti in teologije, ki izhaja iz svetega Frančiška Asiškega, ustanovitelja

Reda manjših bratov in kapucinske veje tega Reda, ki je nastala z reformo v začetku 16. stoletja in ki je prenovila celotno frančiškansko gibanje.

Tako se nam kažeta kapucinski red in njegova duhovnost v sobesedilu katoliškega baroka, zato ga lahko razumemo le znotraj katoliške obnove po Tridentinskem koncilu.

Prav ta cerkveni zbor je namreč na novo ovrednotil katoliško zakramentalno življenje. Ne da bi sedaj zašli v teološki traktat, moramo poudariti, da zakramenti zahtevajo poleg duhovnosti in osebne vere tudi neko materialnost in so povezani s človekovo telesnostjo. Zaradi tega je lahko zaživel tudi barok kot cerkvena umetnost, saj je hotel izraziti »nebesa na zemlji«. To pomeni, da so krščanske duhovne in etične vrednote zaživele znotraj telesnega in še širše, znotraj vsega snovnega sveta. V tej tradiciji zemeljskost ni ovira za duhovnost in za odrešenje. Prav obratno, znotraj zemeljske realnosti ta duhovnost pridobiva na resničnosti in pristnosti.

V tem duhu so bili tudi kapucinski pridigarji zelo blizu čutnemu zaznavanju sveta, znotraj katerega so prepoznavali božjo dobroto, hkrati pa tudi nevarnost, da se človek od Boga z grehom oddalji. Z drugimi besedami, znotraj človeškega doživljanja trpljenja in veselja sta tako pekel kot nebesa, človek pa lahko izbira in se preda navdihu Božje milosti ter se odloča za dobro, ali pa tudi ne. Prav ljudska vernost, ki se preko spokornosti spaja z zakramentalnim življenjem, mu lahko omogoči, da bo vstopil v odrešenje, ki je predokus večnega veselja. Znak te odrešenosti od zla in prisposodba večnega veselja pa je tudi zemeljska igrivost in zelo čutno doživljanje ter ponazarjanje duhovnega sveta, svetnikov, Marije in Jezusa. Pojavijo se celo freske Boga Očeta, ki ga do renesanse ni bil dovoljeno upodabljati, kar je v vzhodnem slikanju ikon v veljavi še danes. Zato se smemo čuditi, da so l. 1721 Pasijon organizirali prav člani Bratovščine svetega rešnjega telesa, se pravi tisti, ki so želeli poglobljati svoje zakramentalno življenje.

Na tem obzorju duha bomo razumeli, zakaj kapucinska pridiga tako slikovito in nazorno prikazuje človeško hrepenenje po čednostih, njegovo željo po čistosti srca in tudi njegove težave na poti nenehnega očiščevanja.

Priredba Škofjeloškega pasijona za Prešernovo gledališče v Kranju zelo dobra odseva globino in tudi človeško bližino kapucinske pridige.

Kot so nakazali že Brižinski spomeniki, je bil eksistencialni problem zla v srednjem veku vedno osvetljen z izvornim grehom Adama v rajju. Vendar je tudi v tem začetnem tragičnem dogodku za vse človeštvo zmagoval krščanski optimizem. Seveda nastopa padli angel ali hudič, ki se škodoželjno roga človeški tragiki

in se veseli človeške ujetosti v zlo. Toda njemu nasproti nastopajo trije angeli kot Božji poslanci in Adamu prinašajo troje sporočil: svarilo za v prihodnje, tolažbo zaradi človeškega trpljenja in tudi spodbudo, ki je upanje jutrišnjega dni.

Tokratna izvedba pasijona je izbrala osem izmed trinajstih izvirnih Podob ali Slik. Toda že v prvi izmed osmih se prepletata Stara in Nova zaveza Svetega pisma. Tako se pred nami razgrnejo globoki simboli trpljenja Marije in Jezusa, ki nagovarjajo človeka, naj se vendar spreobrne in tako kot Adam pokesa za svoja slaba dejanja. Trije angeli so tisti, ki nosijo in kažejo simbole trpljenja kot npr. Kristusove žeblje, suktnjo, gobo, trnjevo krono in tudi petelina, ki je simbol Petrove zatajitve učenika. Pomenljivo je, da so ti simboli pospremljeni s spremstvom bratovščin kovačev, lončarjev, zidarjev, pekov in drugih, kar razkriva misel, da se trpljenje, zlo in Božja tolažba prepletajo v vseh poklicih našega življenja.

Vse to pa je uvod v drugo Podobo, ki je posvečena smrti. Prav ta Slika pa je najbolj srhljiva z mrtvaško konjenico, saj smrt s koso zmagovito vihti zastavo. Tragičnost podobe se še stopnjuje z recitativom duše, ki izreka bolečino trpečega Joba: Le zakaj sem se sploh rodil! A znova se mora smrt umakniti otroškim glasovom, ki pojo hosana Kristusu, ki zmagoslavno na Cvetno nedeljo jezdi v Jeruzalem. In tukaj je najgloblje sporočilo Pasijona, ki se bo potem odvil v naslednjih Podobah: naj bodo Lucifer in hudiči še tako glasni, vedno bo zmagovala otroška duša in pa ljubezen Kristusa, ki bo ob koncu zmagovit. Kristus pa se je sposoben soočiti z vsako človeško tegobo in celo z izdajstvom svojih učencev, kar napove med zadnjo večerjo v tretji Podobi.

Nato se v naslednjih Podobah odvije pasijon, ki ga poznamo iz pripovedovanja štirih evangelistov in ki ga beremo med bogoslužjem na cvetno nedeljo in na veliki petek: krvavi pot, bičanje, kronanje in sam križev pot.

V te Podobe vstopa še četrti angel, ki sočustvuje in tolaži trpečega Gospoda. To je simbolni znak Božje prisotnosti v duši vsakega trpečega človeka, naj bo še tako zaničevan in ponižan, boleč in trpeč, vedno mu Bog pošilja tolažnika, da zmore živeti vse do trenutka, ko izpolni svoje poslanstvo na zemlji.

Ob koncu sedme Podobe nastopijo v imenu vsega človeštva trije Jezusovi rojaki, ki ne zmorejo sočutja. Njim v odgovor so procesije spokornikov, ki skesano nosijo križ in želijo biti soudeleženi pri Jezusovem trpljenju, da bi s tem bili tudi deležni njegovega slavnega vstajenja.

V kranjski verziji ob koncu v osmi Podobi nastopi sveti Hieronim. Ne gre samo za enega izmed štirih velikih zahodnih cerkvenih očetov, ampak tudi za prevajalca celotnega Svetega pisma v latinščino, v ljudski jezik (vulgato) njegovega 4. stoletja. Hieronim v Pasijonu predstavlja obljubo krščanske kulture in sveta, ki se odreka zlu. Udeleženci procesije naj bi prav tako obljubili zvestobo in ljubezen trpečemu Gospodu.

Na kratko smo želeli nakazati teološko obzorje kapucinske pridige, ki je združevala zgodbe Svetega pisma, Stare in Nove zaveze in porodila tudi Škofjeloški pasijon. Toda onkraj teoloških pojmov in občutij, ki so jih Frančiškovi bratje želeli s slikovitimi podobami približati preprostim ljudem, njihova beseda in njihove upodobitve segajo v globino eksistencialne stiske vsakega človeka in prinašajo tolažbo ter upanje.

Prav večno vprašanje: zakaj trpljenje in kako izstopiti iz njega v odrešitev, se sedaj predstavlja tudi v sodobnih uprizoritvah. Od izjemno uspešne postavitve v 60. letih na oder Stalnega slovenskega gledališča v Trstu v občuteni režiji prof. Mirka Mahničiča, preko priredbe Pasijona Mete Hočevar v ljubljanski Drami, pa do oživitve Pasijona s pomočjo p. Marjana Kokalja v izvorni obliki v sami Škofji Loki l. 1999, ki jo sedaj ponavljajo vsakih 7 let in je botrovala l. 2016 vpisu v Unescov spisek nesnovne kulturne dediščine.

V letu 2021 smo obhajali 300. obletnico celotne uprizoritve te spokorne procesije v Škofji loki. Srčno upamo, da bodo zdravstvene razmere kmalu takšne, da bomo Pasijon znova uzrli v zgodovinskem mestu Škofji Loki, po katerem nosi svoje znamenito ime.

mag. Anja Jerin¹⁵

POMEN NOSILCEV ZA OHRANJANJE DEDIŠČINE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Povzetek

Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (2003) je mehanizem, ki v nacionalnem in mednarodnem prostoru odpira možnosti varovanju nesnovne kulturne dediščine vsake države pristopnice. Republika Slovenija je to kulturno konvencijo ratificirala konec leta 2007 in jo v svoj pravni red vpeljala z Zakonom o varstvu kulturne dediščine v letu 2008. Vse od takrat v Sloveniji poteka sistematično delovanje na področju nesnovne kulturne dediščine. Edini ukrep, ki ga Unesco zahteva od države pristopnice je, da na svojem ozemlju vzpostavi enega ali več seznamov nesnovne kulturne dediščine. V Sloveniji je to Register nesnovne kulturne dediščine, v katerega je bil kot prva enota vpisan Škofjeloški pasijon.

Konvencija v svojem bistvu poudarja nosilce in njihovo vlogo pri ohranjanju ter prenašanju nesnovne kulturne dediščine. K temu smo se zavezali tudi v Sloveniji in v ospredje naših zanimanj stalno postavljamo nosilce in njihove interese. Kot predstavnica Slovenskega etnografskega muzeja, ki od leta 2011 dalje opravlja naloge nacionalnega koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine in je zadolžen za implementacijo konvencije v slovenskem prostoru, v članku skušam orisati pomen nosilcev dediščine Škofjeloškega pasijona za njegovo ohranjanje in prenos prihodnjim generacijam ter prikazati njegovo mesto v lokalnem okolju.

Abstract

The Unesco Convention for Safeguarding the Intangible Cultural Heritage (2003) is a mechanism that opens up the possibility of protecting, both nationally and internationally, the intangible cultural heritage of each acceding country. The Republic of Slovenia ratified this cultural convention at the end of 2007 and introduced it into its legal order with the Cultural Heritage Protection Act in 2008. Since then, systematic work in the field of intangible cultural heritage has been carried out in Slovenia. The only measure required by Unesco from the acceding country is to establish one or more intangible cultural heritage lists on its terri-

¹⁵ Mag. Anja Jerin je zaposlena v Slovenskem etnografskem muzeju v Oddelku koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine.

tory. In Slovenia, this is the Register of Intangible Cultural Heritage, in which the Škofja Loka Passion was entered as the first unit of intangible cultural heritage.

The Convention essentially emphasizes the holders and their role in the preservation and transmission of the intangible cultural heritage. We have also committed ourselves to this in Slovenia and we are constantly putting the bearers and their interests at the forefront of our interests. As the representative of the Slovene Ethnographic Museum, which has been the National Coordinator for Protection of the Intangible Cultural Heritage since 2011 and is in charge of implementing the Convention in Slovenia, I try to outline the importance of the local environment.

Pretekli dve leti sta bili za nosilce nesnovne kulturne dediščine kar v izziv,¹⁶ tako v slovenskem kot mednarodnem prostoru. Nepredvidljiva epidemiološka slika je mnoge odvrnila od utečenih poti aktivnosti, s katerimi ohranjajo in prenašajo nesnovno kulturno dediščino. Nekateri pa so v tem videli izziv, soočili so se z novo situacijo in se odzvali na prilagojen način. V letu 2021, ko smo obeleževali 300-letnico Škofjeloškega pasijona, bi si morali v velikonočnem času v Škofji Loki ogledati prvo uprizoritev po vpisu Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva (v nadaljevanju: Unescov Reprezentativni seznam). Epidemija je organizatorje prisilila, da so dohodek predstavili, odločili so se, da uprizoritve ne bo vsaj do leta 2025.

V članku želim predstaviti vlogo številnih deležnikov, ki so vpleteni v organizacijo in izvedbo pasijona, pri ohranjanju in prenašanju njegove dediščine. Gre za široko paleto nosilcev (od lokalnih skupnosti do posameznikov), ki se razlikujejo po organiziranosti in generacijski pripadnosti, vse pa družijo zavest, da je Škofjeloški pasijon pomemben graditelj identifikacije v lokalni skupnosti.

NOSILCI DEDIŠČINE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

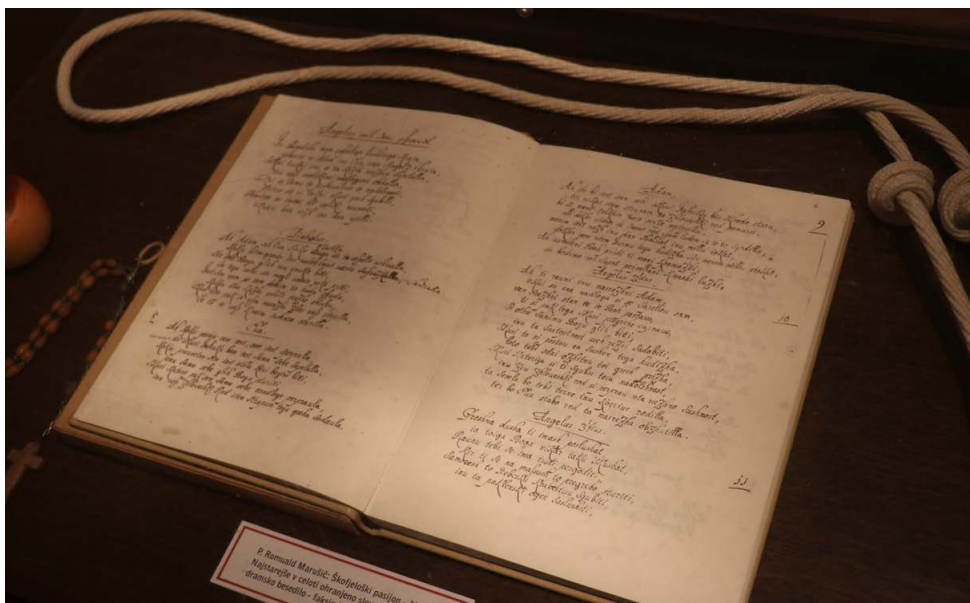
Škofjeloški pasijon je spokorniška pasijonska procesija, ki kot gledališka predstava na prostem v postno-velikonočnem času poteka na štirih lokacijah (Mestni trg, Pod gradom, Spodnji trg, Kašča) starega mestnega jedra Škofje Loke. Osrednja nit gledališke predstave sloni na krščanski ideji o izvirnem grehu in odrešenju sveta; v 20 prizorih iz Svetega pisma Stare in Nove zaveze občinstvu prikaže Kristusovo trpljenje. Gledališko igro odigrajo amaterski igralci, pod vodstvom profesionalnega režiserja. Škofjeloški pasijon temelji na besedilu iz leta 1721, ki naj bi ga napisal kapucin Romuald Marušič, najverjetneje pa ga je ustvarilo več avtorjev

¹⁶ Več o izkušnjah nosilcev nesnovne kulturne dediščine v povezavi s pandemijo covid-19 v Internetni vir 1.

(Thaler 2009: 70, 80–81). V preteklosti so za njegovo organizacijo skrbeli kapucini (Knežević 2011: 12–13), danes je glavni organizator dogodka Občina Škofja Loka.

V nacionalni Register nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju: Register), ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, Slovenski etnografski muzej pa je v vlogi nacionalnega koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine od leta 2011 odgovoren za pripravo predlogov za vpis v Register, je bil Škofjeloški pasijon vpisan 15. 12. 2008, in sicer kot prva enota.¹⁷ Kot prva enota¹⁸ nesnovne kulturne dediščine iz Slovenije pa je bil Škofjeloški pasijon 1. 12. 2016 v drugem poizkusu uvrščen tudi na Unescov Reprezentativni seznam.¹⁹

Ker bi bilo v Registru zaradi številčnosti vseh sodelujočih pri uprizoritvah Škofjeloškega pasijona evidentiranih preveč nosilcev, sta ob enoti evidentirana le dva. Prvi je Občina Škofja Loka, ki skrbi za finančno in formalnopravno izvajanje pasijona ter promocijo tudi v letih, ko uprizoritev ni. Občina, ki je v Registru evidentirana od leta 2008, predstavlja in združuje vse, ki pri pasijonu kakorko-

Faksimile rokopisnega kodeksa Škofjeloškega pasijona, ki ga hranijo v Kapucinskem samostanu Škofja Loka. Foto Miha Špiček, 2018.

¹⁷ Register trenutno (13. 1. 2022) šteje 100 enot in 271 evidentiranih nosilcev nesnovne kulturne dediščine.

¹⁸ Republika Slovenija ima do sedaj (13. 1. 2022) na Unescov Reprezentativni seznam, poleg Škofjeloškega pasijona, vpisane še tri enote: Obhodi kurentov, Klekljanje čipk v Sloveniji, Veščina suhozidne gradnje, znanje in tehnika.

¹⁹ O prvem poskusu vpisa na Unescov Reprezentativni seznam več v Židov 2018: 53, Nabergoj, Štukl 2018: 165–166.

li sodelujejo. Drugi nosilec je Kapucinski samostan Škofja Loka, ki je bil enoti nesnovne kulturne dediščine dodan deset let kasneje, leta 2018. Loški kapucini so tisti, ki ves čas skrbijo za ohranjanje duhovnega izročila pasijona, v njihovi knjižnici hranijo tudi rokopisni kodeks tega besedila. Javnosti je na ogled tudi predstavitev o pasijonu, ki jo je pripravilo Muzejsko društvo Škofja Loka.

Z upoštevanjem več vidikov Škofjeloškega pasijona nanj lahko gledamo kot na projekt, ki obsega številne aktivnosti in dogodke; ti se zvrstijo v obdobju pred uprizoritvami in med njimi. V letu, ko so na sporedu uprizoritve, je za vse obiskovalce, poleg same uprizoritve, poskrbljeno tudi z dodatno ponudbo, vezano na pasijon. V spremljevalne aktivnosti so tako vključeni nekateri loški gostinci, ki v tem času svojim gostom ponujajo loške postne jedi. Lastniki lokalov v mestnem jedru svoje izložbe okrasijo v duhu pasijona. Pomemben segment sodelujočih pri zagotavljanju dodatne ponudbe so tudi loški rokodelci, ki so v preteklosti s svojimi izdelki sodelovali pri oblikovanju ponudbe pasijonskih spominkov, ki so bili v času uprizoritev z zaščitnim znakom Škofjeloškega pasijona na voljo na stojnicah v mestnem jedru.

Zakoreninjenost zavedanja o pomenu pasijona za Škofjo Loko kot mesto, ki ves čas neguje dediščino pasijona, je prisotna tako med prebivalci Škofje Loke ter njene okolice. Med njimi se intenzivnost doživljanja pasijona, kot pomembnega izročila iz bogate mestne zgodovine, poveča predvsem v letu, ko so na sporedu uprizoritve (glej npr. Knežević 2011: 5). V sodobnem času v primerjavi s preteklimi uprizoritvami, zaradi zahtevnosti uprizoritev, Škofjeloški pasijon izvajajo vsakih šest let v velikonočno-postnem času.²⁰ Ob tem navdušuje predvsem število sodelujočih prostovoljcev, ki jih je vsako leto več. Ob zadnjih uprizoritvah je njihovo število preseгло 1 000.²¹ Gre za posameznike različnih starosti, statusov in poklicev, med njimi so mnoge družine, predstavniki lokalnih skupnosti, skupine, društva, ki delujejo v mestu in okoliških vaseh in se organizatorjem pridružijo na povabilo. Številni pa željo po sodelovanju izrazijo sam (Mohorič Peternelj 2015: 9). Celotna mreža sodelujočih na več nivojih deluje pod vodstvom režiserja in vodjem projekta. Poudariti moramo njihov neprofesionalni status, ki je pomemben predvsem za razumevanje njihove angažiranosti

²⁰ V Škofji Loki naj bi pasijonsko procesijo prvič uprizorili v letu 1715, iz leta 1721 je ohranjeno celotno besedilo procesije, ki naj bi takrat potekala (Benedik 1999: 215). Uprizoritve so si sledile vsako leto do 70. let 18. stoletja, ko je Marija Terezija prepovedala uprizarjanje pasijonov. Leta 1936 je bil uprizorjen v okviru obrtno-industrijske razstave na dvorišču šole v Škofji Loki, leta 1999 in 2000 pa so uprizoritve na pobudo Občine Škofja Loka ponovno potekale na mestnih ulicah (Knežević 2011: 5; Kalan 1967: 220). Naslednja izvedba pasijona je bila predvidena v letu 2021, vendar so jo odpovedali, po tem letu pa naj bi predstave potekale predvidoma na vsakih sedem let (Odllok o gledaliških uprizoritvah 2007: 7. člen).

²¹ Pri uprizoritvah v letu 2015 je bilo okoli 1 200 prostovoljcev, med katerimi jih je 900 sodelovalo pri dramski uprizoritvi, ostali pa pri organizaciji in promociji (Mohorič Peternelj 2015: 9).

pri organizaciji pasijona. Ti svoj prosti čas²² namenjajo prostovoljnemu delu in druženju ob snovanju načrtov prihodnjih uprizoritev, njihov trud je ob izvedbah pasijona poplačan le z moralnim zadovoljstvom.

Utrinek z uprizoritve Škofjeloškega pasijona. Foto Anja Jerin, 2015.

V vmesnem petletnem obdobju, ko pasijona ne uprizarjajo, potekajo številne aktivnosti, ki jih organizirajo lokalna društva, muzej, župnije, glasbena šola in drugi. Za ohranjanje t. i. pasijonske kondicije skrbijo z razstavami, izdajanjem različnih publikacij na temo pasijona, organiziranjem koncertov, predavanj, precej dogodkov tudi v sklopu Dnevo Škofjeloškega pasijona. Pomembno vlogo ima tudi t. i. Pasijonska pisarna, kot osrednja informacijska točka Škofjeloškega pasijona in izhodiščna točka na Romualdovi interaktivni poti po mestu. Finančna sredstva za izvedbo uprizoritev, plačilo hrambe pripomočkov, oblek in drugih predmetov, ki so potrebni za izvedbo gledališke predstave ter ohranjanje kontinuitete v vmesnem obdobju, zagotavlja Občina Škofja Loka, delno tudi sponzorji in donatorji, nekaj sredstev si organizator lahko zagotovi na javnih razpisih,

---

²² Za čas uprizoritev v letu 2009 naj bi bilo v projekt (brez vaj) vloženih najmanj 45.000 ur prostovoljnega dela vseh sodelujočih (Bohinc 2009: 268).

razpisih Ministrstva za kulturo²³ ter s trženjem dogodka (Odlok o gledaliških uprizoritvah 2007: 4. člen).

Tudi prispevek Loškega muzeja Škofja Loka k predstavitvi Škofjeloškega pasijona ni zanemarljiv. Muzej, ki je s svojim delovanjem trdno zasidran v lokalni skupnosti, je konec leta 2017 v svojih prostorih poskrbel za sodobno predstavitev Škofjeloškega pasijona z odprtjem 1. dela razstavnega projekta,²⁴ ki mu bo sledilo nadaljevanje. S tem je potrdil pomembnost te nesnovne dediščine v lokalni skupnosti, ki se z njo identificira, in vpis na mednarodni seznam predstavil kot dosežek, ki so ga želeli čim hitreje postaviti na ogled obiskovalcem (Nabergoj, Štukl 2018: 168).

Glede na zvrsti nesnovne kulturne dediščine je enota Škofjeloški pasijon v Registru uvrščena v zvrst *uprizoritve in predstavitve* in ima dvoje podzvrsti – *gledališke uprizoritve* in *vokalna glasba*. Vendar na pasijon tako nosilci kot raziskovalci te dediščine ne gledajo le kot na kulturno-turistično prireditev, ki si jo ogleda veliko število ljudi in je osrednja točka turističnega razvoja mesta, okoli katere se zvrstijo številne aktivnosti. V njem vidijo predvsem fenomen širšega pomena, ki s svojo prisotnostjo v lokalnem okolju vsakih šest let sproža neke vrste mobilizacijo prebivalstva (glej npr. Knežević 2011: 27). Svoje bistvo in doseg Škofjeloški pasijon kot projekt, ki ga nekateri poimenujejo kar gibanje, dosega z delovanjem na principu ljudskega gledališča (Bohinc 2009: 105), ki pod svojim okriljem v času uprizoritev združuje množico raznolikih nosilcev te nesnovne kulturne dediščine.

NAMESTO ZAKLJUČKA ŽELJE ZA NAPREJ

V Škofji Loki, ki v času uprizoritev Škofjeloškega pasijona obiskovalce navdušuje z drugačno mestno scenografijo, se čuti poseben utrip, ki ga prinaša pasijon kot ključni povezovalni element v lokalnem okolju. Vključenost širokega kroga prebivalstva v mrežo sodelujočih vpliva na njihovo socialno povezanost in predstavlja pomemben prispevek k razvoju lokalne zgodovine, krepitvi regionalne identitete ter kulturnega in družabnega življenja v prostoru. V ospredju ostaja dejstvo, da celoten projekt, katerega cilj je delovanje v dobro družbe in ohranjanje kulturno zgodovinske dediščine v največji možni meri, poteka na prostovoljstvu kot njegovi temeljni vrednoti. »Zanj velja eno – njegovi bistveni sestavini sta /.../ podarjeni čas in zaupanje.« (Bohinc 2009: 105, 2009a: 273).

Škofjeloški pasijon kot enota nesnovne kulturne dediščine v več pogledih orje ledino na področju nesnovne kulturne dediščine v Sloveniji. Kot prva enota je

²³ V letu 2021 je Ministrstvo za kulturo razpisalo prvi razpis za dodelitev finančnih sredstev za nosilce nesnovne kulturne dediščine, ki so evidentirani v Registru.

²⁴ Več o razstavi v Nabergoj, Štukl 2018.

zapisan na slovenskem seznamu nesnovne kulturne dediščine in kot prva enota nesnovne kulturne dediščine iz Slovenije po pomenu prepoznan tudi v mednarodnem okolju. Naj bo še naprej v ospredju vseh nosilcev nesnovne kulturne dediščine, ki pri njegovi organizaciji sodelujejo in negujejo pasijonsko dediščino, želja po njegovem ohranjanju ter prenašanju, njihova srčnost in zanos pa naj bosta spodbuda tudi za prihodnje generacije, ki na to pot šele stopajo.

Viri in literatura

- Benedik, Metod. Znamenje časa – vabilo, ki ne zastara. *Loški razgledi* 46 (1), 1999, 215–216.
- Bohinc, Romana. Pasijonska hiša, projekt Škofjeloški pasijon 2009. Škofjeloški pasijon 2009, *Zbornik prispevkov ob uprizoritvi Škofjeloške pasijonske procesije v letu 2009*. Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka, 2009, 105–109.
- Bohinc, Romana. Projekt Škofjeloški pasijon 2009 – management žive dediščine. *Loški razgledi* 56 (1), 2009a, 267–273.
- Internetni vir 1: Platform on living heritage experiences and the COVID-19 pandemic [<https://ich.unesco.org/en/platform-on-living-heritage-experiences-and-covid-19-01123>] <13. 1. 2022>.
- Kalan, Filip. Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona. *Dokumenti slovenskega gledališkega muzeja* 3 (10), 1967, 208–231.
- Knežević, Zoran. *Oživitev uprizarjanja Škofjeloškega pasijona ob koncu 20. stoletja: diplomsko delo*. Ljubljana, [Z. Knežević].
- Mohorič Peternelj, Matej [idr.]. *Zaključno poročilo za projekt: Škofjeloški pasijon 2015*. <<https://www.skofjaloka.si/files/other/news/131/44693Gradivo%201.pdf>> [13. 1. 2022].
- Nabergoj, Saša in Štukl, Jože. Škofjeloški pasijon: Umestitev enote nesnovne kulturne dediščine v format muzejske razstave. *Etnolog*, 28, 2018, 163–170.
- Odlok o gledaliških uprizoritvah Škofjeloškega pasijona – Processio Locopolitana v Škofji loki v letih 2009, 2015 in 2021*. Uradni list RS, št. 109/07, 30. 11. 2007.
- Thaler, Darja. Škofjeloški pasijon in njegov pomen za identiteto Škofjeločanov. Škofjeloški pasijon 2009: Zbornik prispevkov ob uprizoritvi Škofjeloške pasijonske procesije v letu 2009. Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka, 2009, 69–93.
- Židov, Nena. Težave Slovenije pri varovanju nesnovne kulturne dediščine v luči Unescove konvencije (2003). *Etnolog* 28, 2018, 41–62.

Angeli Toneta Kralja iz katinarske cerkve.

p. dr. Andraž Arko

PRVI PASIJONSKI FILMI (1897–1914)

Povzetek

Evangeliji so v svoji dvatisočletni zgodovini dosegli, pretresli in preželi različne kulture, kar se odraža tudi v umetnosti: poeziji, prozi, dramatik, glasbeni ter likovni umetnosti. Od rojstva filma, to je 28. 12. 1895, sem prištevamo tudi ekranizacije in upodobitve Jezusa v sedmi umetnosti, ki jih je do zdaj že več kot sto petdeset. Ker ti filmi ponujajo zgolj delno interpretacijo evangelijev in samega Jezusa, se pojavlja problem, ko nanje gledamo kot na neposredne prenose evangelijev na filmski trak. Dejansko so sad vseskozi trajajočega dialoga človeštva z Jezusovo življenjsko zgodbo, v katerem je vsak film o Jezusu le eden izmed mnogih poskusov, kako na vsebino evangelijev odgovoriti s sodobnimi pripovednimi sredstvi.

Prvi filmi so dejansko posnetki pasijonskih (odrskih) iger. Prispevek prinaša pregled prvega obdobja, od rojstva filma do začetka 1. svetovne vojne, začnši z najstarejšim (sicer izgubljenim) filmom *Kristusovo trpljenje* (*La Passion du Christ*) iz leta 1897, prvega v celoti ohranjenega *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa* (*La vie et la passion de Jésus-Christ*) iz leta 1898 ter vse do najbolj poznane lepljenke *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa* (*La vie et la passion de Jésus-Christ*), ki je v več verzijah nastajala od 1899 do 1914. Vključena sta tudi film prve režiserke Alice Guy *Kristusovo rojstvo, življenje in smrt* (*La naissance, la vie et la mort du Christ*) iz 1906 in prvi dolgometražni film o Jezusu *Od jasli do križa* (*From Manger to Cross*) iz leta 1912.

Abstract

In their two-thousand-year history, the Gospels have reached, shaken and permeated various cultures, which is also reflected in art: poetry, prose, drama, music or fine arts. Since the birth of film on December 28, 1895, film adaptations and depictions of Jesus have also been included, in a seventh art, of which there are already more than one hundred and fifty. Since films about Jesus offer only a partial interpretation of the Gospels and Jesus himself, a problem arises when they are viewed as direct translations of the Gospels on film tape. In fact, they are the fruit of humanity's ongoing dialogue with Jesus' life story, in which every

film about Jesus is just one of many attempts to respond to the content of the Gospels with modern narrative means.

The first films are actually shots of passion (stage) plays. The article provides an overview of the first period from the birth of film to the beginning of the First World War, starting with the oldest (although lost) film *The Passion of Christ* (*La Passion du Christ*) from 1897, the first fully preserved *Life and Suffering of Jesus Christ* (*La vie et la passion de Jésus-Christ*) from 1898, all the way to the most famous “sticker” *Life and Suffering of Jesus Christ* (*La vie et la passion de Jésus-Christ*), which was created in several versions from 1899 to 1914. Also included is a film by the first director, Alice Guy, *The Nativity, Life and Death of Christ* (*La naissance, la vie et la mort du Christ*) from 1906 and the first feature film about Jesus (*From Manger to Cross*) 1912.

ROJSTVO FILMA

Za rojstni dan filma velja prva projekcija kratkih posnetkov, ki sta jih brata Auguste in Louis Lumière posnela in prvič javno predvajala 28. decembra leta 1895 v Salon Indien – kletnem prostoru Grand Cafėja v Parizu. Prvi javno predvajani film je bil *Odhod iz tovarne* (*La Sortie des ouvriers de l'usine Lumière*); prikazuje skupino delavcev in delavk, ki zapuščajo tovarno na obrobju Lyona v Franciji. Od tedaj se film razvija kot umetnost in kot posel. V začetnem obdobju ni veljal za umetnost, ampak bolj kot zabavljaštvo za ljudske množice. Če odmislimo filmske posnetke realnega življenja, je moral igrani film prehoditi določeno pot, da se je počasi od snemanja igranih gledaliških prizorov razvil v umetniško zvrst z lastnimi prvinami in zakonitostmi.

Auguste in Louis Lumière v Grand Café

Odhod iz tovarne

Pri nas za pionirja filma velja ljubomerni odvetnik dr. Karol Grossmann (1864–1929), ki se je zasebno sprva ukvarjal s fotografijo, nato pa si je kupil amatersko 17,5-milimetrsko filmsko kamero, s katero je leta 1905 in 1906 po-

snel prve slovenske filme: *Odhod od maše v Ljutomeru* (1905), *Sejem v Ljutomeru* (1906) in *Na domačem vrtu* (1906). Tako smo Slovenci že deset let po iznajdbi novega medija po njegovi zaslugi stopili v korak z ostalimi velikimi narodi.

dr Karol Grossmann

Na domačem vrtu

FILM IN PASIJON

Evangeliji ter tudi samo Kristusovo trpljenje, smrt in vstajenje so brez dvoma v svoji dvatisočletni zgodovini z bogatim izročilom simbolov in metafor dosegli, pretresli ter preželi različne kulture. Ker so v lasti vseh, nima nad njimi nihče avtorskih ali založniških pravic. Jezusova življenjska zgodba je bila prenesena v vse umetnostne zvrsti, pri čemer Cerkev kot varuhinja, skrbnica in posrednica veselega oznanila ni zmogla nikoli v polnosti nadzorovati tega procesa. Velik del te inkulturacije najdemo na področju umetnosti, naj bo to poezija, proza, dramatika, glasba ali likovna umetnost, od rojstva filma dalje pa k vsem tem prištevamo tudi ekranizacije in upodobitve Jezusa v sedmi umetnosti.

Filmi o Jezusu skušajo interpretirati evangelije v luči posnemanja kulture z osebnim prispevkom posameznih filmskih ustvarjalcev. Pri tem predstavljata zelo zahtevno nalogo dve stvari: upodobitev prevladujoče podobe o Jezusu in težavnost prenosa pripovednih struktur starodavnih besedil v moderno kinematografsko pripoved. Napor, da bi zapisano evangelijsko besedilo s pripovedjo o Jezusovem življenju, smrti in vstajenju prenesli v privlačen film, je poln izzivov; predvsem zaradi različnosti dveh medijev – zapisane besede in filma. Ustvarijo se namreč zelo visoka pričakovanja občinstva, predvsem glede oblike in sloga pripovedi ter pestrost razumevanja Jezusa, kar naredi projekt zelo zahteven. Toda tudi najboljši filmi o Jezusu ponujajo zgolj delno interpretacijo evangelijev in Jezusovega življenja in dela.

Bistvo problema pri sprejemanju filmov z upodobitvami Jezusa in njegovega življenja je v tem, da nanje gledamo kot na neposredne prenose evangelijev na filmski trak. Toda prava podoba se nam odkrije šele, če nanje gledamo kot na del vseskozi trajajočega dialoga človeštva z Jezusovo življenjsko zgodbo, v katerem je vsak film o njem le eden od mnogih poskusov, kako na vsebino evangelijev odgovoriti s sodobnimi pripovednimi sredstvi.

Kinematografija se je že od svojih začetkov posvečala Jezusovemu življenju, smrti in vstajenju. Ne smemo pa pozabiti, da je navzočnost verske kinematografije v celotni zgodovini kinematografije zaznamovala nekaj prelomnic, še posebej obdobje začetkov filma, kasneje obdobje velikih spektaklov in nazadnje film, ki ga je posnel Mel Gibson *Kristusov pasijon*. Prednjači Hollywood, ki je s filmskimi spektakli neprestano posegal po liku Kristusa in pri tem računal na zagotovljen uspeh. Filmska industrija ni nikoli prenehala z upodabljanjem pripovedi o Jezusovem življenju in se jih loteva vse do danes, včasih s katehetskim pristopom, drugič z nekonvencionalnimi metodami.

Če je sedma umetnost res ogledalo časa, potem lahko rečemo, da vsak film prikaže Jezusa na svoj način, pri čemer je uprizoritev odvisna od pogleda in čuta vsakega posameznega režiserja ali igralcev. Predvsem pa je ogledalo časa, v katerem je nastajal; toda ne samo tedanjega, ampak tudi preteklih umetnostnozgodovinskih obdobjih in umetniških upodobitev, ki so jih mnogi ustvarjalci spretno vključili v filmske mojstrovine. O tem nam govorijo že začetki filma, saj so prvi filmi o Jezusovem življenju in trpljenju prav posnetki pasijonskih (odrskih) iger. Filmski ustvarjalci so se naslanjali (in se še vedno) na podobe iz likovne umetnosti, ki so navzoče v zavesti ljudi – od zadnje večerje, pasijona do križanja.

V zgodovini filma obstaja več kot 150 filmov, ki različno uprizarjajo evangelije.

V tem članku smo si zastavili pregled prvega obdobja, od rojstva filma pa do začetka 1. svetovne vojne.

PRVI PASIJONSKI FILM: KRISTUSOVO TRPLJENJE (LA PASSION DU CHRIST) – 1897

Film je predstavljal tudi posel, zato lažje razumemo, da se avtor prvega filma o Jezusu ni lotil snemanja iz pobožnih vzgibov, ampak predvsem poslovnih. Režiser Albert Kirchner, z umetniškim imenom Léar, je leta 1897 posnel prvi svetopisemski film *Kristusovo trpljenje (La Passion du Christ)*. Naj zveni še tako škandalozno, ta režiser je tudi avtor prvega pornografskega filma *Nevesta gre v posteljo (Coucher de la mariée)*. Očitno to za francosko katoliško založbo La Bonne Presse ni predstavljalo tako velike težave, saj je Kirchner prav zanje posnel *Kristusovo trpljenje*. To je bil posnetek pasijona s »figurami«, t. i. *tableaux*

vivants. To so podobe z živimi ljudmi, v katerih skušajo negibni igralci na odru posnemati kipe ali slike. Odigrala jih je gledališka skupina Société L ar, film je bil posnet v Parizu. Imel je dvanajst prizorov, trajal je le pet minut. Žal je izgubljen. Vse, kar je zapisano o vsebini filma, je podatek, da je bil Jezus oblečen v zmečkano belo bombažno tuniko. Čeprav so bili nekateri ogorčeni nad prikazom Jezusa, je kljub temu po el velik uspeh v Franciji in tudi ZDA, zaradi česar so se pri založbi La Bonne Presse bolj osredinili na produkcijo filmov, hkrati pa je to spodbudilo tudi druge sodobne ustvarjalce k produkciji kristolo kih filmov. Georges-Michel Coissac, kasnejši zgodovinar francoskega filma, ki je kot predstavnik La Bonne Presse skrbel za distribucijo filma, ga je leta 1925 ocenil kot zelo slabega, naravnost smešnega.

Kristusovo trpljenje - časopisna fotografija

PASIJON V HOŘICAH (THE HÖRITZ PASSION PLAY) – 1897

V okviru ameriške podružnice francoske filmske družbe Lumi res sta Marc Klaw in Abraham Erlanger v  eškem mestu Hořice na  umav  (nem sko H ritz) posnela *Pasijon v Hořicah (The H ritz Passion Play)*, ki so ga igrali v tamkajšnjem pasijonskem gledališču. Premiero je doživel v ameriški Filadelfiji, 22. novembra 1897. Kmalu je postal prvi obsežnejši film mednarodne produkcije in prvi ameriški blockbuster.

Marc Claw

Abraham Erlanger

Film je sestavljalo petinšestdeset prizorov, razdeljenih na šest tematskih enot. Štiri začetne so bili dokumentarni posnetki kraja in življenja domačinov, ki so nato nastopili v pasijonu. Zadnji dve enoti sta bili posnetek igre, ki je v prvem delu vsebovala starozavezne prizore, od stvarjenja sveta do preroka Elija, v drugem pa Jezusovo življenje, od angelovega oznanjenja Mariji do vstajenja od mrtvih.

Gre za prvi filmski posnetek na Češkem. Veljal je za izgubljenega, a so leta 2018 v zbirkah Ministrstva za izobraževanje, kulturo in šport Kraljevine Španije odkrili vsaj štiri prizore²⁵ iz prvih štirih enot filma.

Pasijon v Horicah - fotografija

Razglednica s pasijonskim gledališčem v Horicah na Šumavě zgrajeno v letih 1892-93, ki so ga komunisti uničili leta 1959.

²⁵ Na YouTube so objavljeni štirje posnetki z naslovi: *Danse bohémienne* (Češki ples), *Bruleuses d'herbes* (Požigalke trave), *Laveuses en Bohême* (Perice na Češkem) in *Sortie d'église en Bohême* (Prihod iz češke cerkve) – pri čemer je zadnji napačno naslovljen, saj prikazuje parado igralcev pred pasijonskim gledališčem v Hořicah.

Parada igralcev pred Pasijonskim gledališčem

PASIJONSKA IGRA (THE PASSION PLAY) – 1898

Zaradi odmevnosti in uspešnosti, ki sta jih imela v ZDA predhodna filma, se je režiser Siegmund Lubin odločil, da bo skušal rekonstruirati pasijon iz Oberammergauja in narediti svojo verzijo: *Pasijonska igra* (*The Passion Play*), ki jo poznano tudi pod alternativnim naslovom *Serija pasijonskih iger* (*The Passion Play Series*). Približno šestdesetminutni film je sestavljalo 31 prizorov, od angelovega oznanjenja Mariji do Jezusovega vnebohoda. Vsebinsko se je osredinil predvsem na prizore iz Jezusovega življenja, ki jih predhodna filma nista prikazala.

Siegmund Lubin

Pasijonska igra - plakat

Pasijonska igra - časopisna fotografija

Režiser je film posnel na domačem vrtu skupaj s sorodniki, prijatelji in sosedi. Sam je nastopil v različnih vlogah, tudi kot Poncij Pilat. Med snemanjem je pihal veter in premikal kulise, na katerih so bili narisani prizori pokrajine iz Palestine. Vsakič, ko se je kulisa premaknila, so se videli navzoči sorodniki in sosedje, ki so opazovali snemanje. Gledalci v filmskih dvoranah so bili takrat tako prevzeti nad

dejstvom, da gledajo film o Jezusu, da jih ti spodrsljaji sploh niso motili. Kljub hitri produkciji in mestoma nekakovostnim posnetkom je bil film uspešnica. Da bi ga čimbolj promoviral, ga je Lubin, skupaj z opremo za predvajanje, zastonj pošiljal v razne samostane, misijone in zapore. Film je žal izgubljen.

PASIJON IZ OBERAMMERGAUA (THE PASSION PLAY OF OBERAMMERGAU) – 1898

Kar nekaj filmskih pionirjev je želelo posneti slavni pasijon v bavarski vasi Oberammergau, a problem je bil, da so pasijon igrali le vsakih deset let. Ker bi tako morali čakati do leta 1900, so ubrali druge poti. Če je Siegmund Lubin skušal rekonstruirati pasijon iz Oberammergaua, ga je režiser Henry C. Vincent skušal ponarediti oziroma natančneje: njegov producent Richard Holloman, ki se je skupaj z glavnim igralcem Frankom Russelom udeležil premiere filma *Pasijon v Hořicah* (*The Hōritz Passion Play*), je na podlagi tega osnoval scenarij za lasten film z uradnim naslovom *Pasijon iz Oberammergaua* (*The Passion Play of Oberammergau*). Film so s profesionalnimi igralci posneli na strehi hotela Grand Central Palace na Manhattnu. Na streho so s tovornim dvigalom dvignili celo kamele! Premiera filma je bila 31. decembra 1898. Naslednji dan je časopis New York Herald razkril, da film ni originalen posnetek pasijona iz Oberammergaua, kar pa mu ni vzelo publicitete, ampak mu je celo prineslo veliko dobička. K uspehu je prispeval tudi protestantski pastor, ki je kupil izvod filma in ga prikazoval na srečanjih.

Pasijon iz Oberammergaua - plakat

Pasijon iz Oberammergaua - časopisna fotografija

Zalomilo pa se je, ko je Thomas Edison tožil Hollomana, da je pri snemanju uporabil njegovo opremo, zato mu je ta moral izročiti vse negative. Tako je Edison prevzel distribucijo filma, ki so mu kasneje zaradi večje avtentičnosti dodali

še krajinske posnetke Oberammergau. Film je trajal 19 minut, imel je triindvajset prizorov iz Jezusovega življenja, od bega v Egipt do njegovega vnebohoda. Niso ga prodajali v celoti, ampak po prizorih. Veljal je že za izgubljenega, a naj bi v filmskem arhivu George Eastman House hranili nekaj fragmentov, ki pa niso javno dostopni. Ker film ni imel naslovov posameznih prizorov (enako kot *Pasijon v Hořicah*), je pri vsakem predvajanju moral sodelovati tudi napovedovalec, ki je sproti komentiral prizore, projekcijo je spremljala živa glasba.

ŽIVLJENJE IN TRPLJENJE JEZUSA KRISTUSA (LA VIE ET LA PASSION DE JÉSUS-CHRIST) – 1898

Najstarejši v celoti ohranjen film o Jezusu je *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa (La vie et la passion de Jésus-Christ)*²⁶ iz leta 1898. Posnela sta ga Louis Lumière in Georges Hatot v času, ko so bili filmi, bolje rečeno kratki filmski posnetki, večinoma posnetki vsakdanjega življenja. Zdi se, kot da gre za posnetek amaterske gledališke igre, vendar nikjer ne vidimo občinstva, čeprav se pri določenih prizorih zdi, kot da se je kamera morala zaradi njega umakniti.

Louis Lumière

Georges Hatot

V filmu je, brez vmesnih napisov (oziroma naslovov), trinajst prizorov, od Jezusovega rojstva do njegove smrti in vstajenja. Čeprav naslov napoveduje filmsko pripoved o Jezusovem življenju, se dejansko zelo malo posveti njegovemu javnemu delovanju. Začne se z obiskom modrih z Vzhoda, sledi beg v Egipt, Jožef k vznožju sfinge²⁷ pospremi k počitku Marijo z Detetom, kjer ga legionarji

---

²⁶ Na začetku filma je naslov *Pasijon (La passion)*, a strokovna literatura vedno navaja film kot *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa (La vie et la passion de Jésus-Christ)*.

²⁷ Prizor, ki ga bodo vključevali tudi drugi (več o tem pri filmu *Betlehemska zvezda – 1912*), Sidney Olcott pa ga bo leta 1912 v filmu *Od jasli do križa* posnel na originalni lokaciji v Egiptu.

počastijo. Sledi obuditev mladeniča v Nainu,²⁸ takoj zatem se Juda dogovori s Pilatom (in ne z velikimi duhovniki – prim. Mt 26,14!), da bo Jezusa izdal. Nato je zadnja večerja, ki z Jezusovo pojavitvijo med presenečenimi učenci deluje skoraj kot povstajensko prikazanje, obenem pa je Judežev poljub že vključen v ta prizor in ga zato ni pri aretaciji v Getsemaniju, ki jo vodita Judež in Pilat, navzoči pa so le Marija, Marija Magdalena in Peter ali Janez(?). Sledi Pilatova obsodba, od kateri ga želijo odvrniti Peter (Janez) ter Marija in Marija Magdalena. Obsodbi sledi bičanje, nato pa Jezusa kronajo s trnjem in mu naložijo križ, Pilat je še vedno navzoč. Prav tako tudi na Kalvariji, kjer Jezusa pribijejo na križ, zraven pa so tudi Peter (Janez), Marija in Marija Magdalena. V prizoru križanja Jezus odpusti razbojniku, vojak mu da piti, Pilat zasmehuje Jezusa, nato ta umre, pod križem pa stojijo Marija, Peter (Janez) in Magdalena. Legionarji Jezusa pokopljejo, navzoč je tudi Pilat. Ko zaprejo pokrov groba, pridejo Jezusa objokovati žene. Pilat pride nadzirat stražo pri grobu, ko odide, se vojaki poležejo in zaspijo, Jezus pa odpre pokrov groba in pride iz njega.

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa

Zanimivi so poudarki čaščenja Jezusa kot Boga, kar vidimo pri modrih z Vzhoda, legionarjih v Egiptu, obujenem mladeniču in navzočih, ki pokleknejo pred Jezusom, prav tako kot vojaki ob Jezusovi smrti. Tudi v prizoru (ki v tej verziji filma manjka) Jezusovega slovesnega vstopa v Jeruzalem lahko po fotografiji vidimo, da vsi klečijo pred njim.

²⁸ Po drugi interpretaciji naj bi šlo za obuditev Lazarja. Problem je, da mrtvec ni v grobu, ob njem je navzoča le ena ženska, ne sestri Marta in Marija. Res pa je, da obujeni ni ravno mladenič, kar je še posebej očitno, saj izgleda, da igralec nosi lasuljo.

Slovesni vhod v Jeruzalem - fotografija

Pilat obsodi Jezusa na smrt

Vsekakor pa je zelo problematična interpretacija Pilatove vloge v pasijonu. On je tisti, ki Judu Iškarijotu plača za Jezusovo izdajstvo, ob njem je tudi v Getsemaniju pri aretaciji. Normalno je, da je navzoč pri obsodbi, morebiti še pri bičanju. Da pa je navzoč pri kronanju in ko Jezusu naložijo križ ter tudi na Kalvariji kot vodja vojakov in tisti, ki ga zasmehuje, je res nenavadno. Prav tako to, da nadzira Jezusov pokop in nadzira stražo. Zdi se, da se brez njega nič ne sme zgoditi, povsod mora biti zraven! Filmski Pilat združuje svetopisemskega Pilata, Kajfo in velike duhovnike, v filmu nastopa kot negativec. Seveda pa zaradi takšnih poenostavitev pride do precej zmaličene podobe oziroma nekaterih rešnejših odklonov od Svetega pisma. Ne glede na to, in tudi na samo robustnost igre in postavitve, je *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa* najstarejši v celoti ohranjen film o Jezusu in vsekakor vreden ogleda.²⁹

ŽIVLJENJE IN TRPLJENJE JEZUSA KRISTUSA (LA VIE ET LA PASSION DE JÉSUS-CHRIST) – 1899–1914

Režiserja Lucien Nonguet in Ferdinand Zecca sta za francosko filmsko družbo Pathé posnela serijo prizorov iz Jezusovega življenja z naslovom *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa (La vie et la passion de Jésus-Christ)*. Ti prizori so kot nekakšne oživiljene ikone ali podobe iz pasijonskih iger s posebnimi filmskimi triki. Prizori so temeljili na jedknicah Gustava Doréja.

Doslej uveljavljeno prepričanje je bilo, da je film nastajal v letih 1902–1905, a je stvar bolj kompleksna. Tako naj bi prvi posnetki nastali že leta 1899, proces celotnega nastajanja filma pa je dejansko trajal celih petnajst let. Prvi posnetki so iz leta 1899, druga serija je iz obdobja 1902–1905, tretja iz leta 1907, zadnja, četrta pa iz leta 1914.

²⁹ Na YouTube je film dostopen (sicer z napačno navedbo avtorjev) z naslovom: La Passion/The Passion (Auguste & Louis Lumière, 1898).

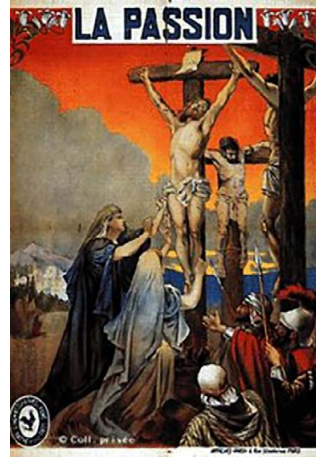

Lucien Nonguet

Ferdinand Zecca

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa - plakat

V vsakem obdobju je bil material iz prejšnjih verzij ponovno posnet, pogosto izboljššan z bolj impresivnimi in bogatejšimi kulisami, več igralci, boljšimi kamerami ter spremembo lokacije. Pri tem so skušali čim bolj zvesto posneti prvotno verzijo. Filmska hiša Pathé je distributerjem in predvajalcem dala možnost, da so lahko odkupili le posamezne filmske prizore. Tako je distributer lahko izbral le prizore Jezusovega rojstva ali pa zelo skrčeno verzijo celotnega filma in samo to predvajal gledalcem. Seveda je ta način popolnoma neskladen z današnjo logiko, medtem ko je bilo v prvih letih filma to nekaj povsem normalnega. Prav zaradi tolikega števila raznih kopij posameznih delov filma se je ohranila pestra zapuščina.

1899

O prvi verziji filma iz leta 1899 je malo znanega. Film je verjetno režiral Ferdinand Zecca, imel je šestnajst prizorov. V naslednjih letih, vse do 1913, je večkrat predelal njegovo snov, pri čemer je nekajkrat zamenjal tudi igralce.

1902–1905

Nato je v letih od 1902 do 1905 nastajala druga, najbolj razvita verzija filma v režiji Ferdinanda Zecce in njegovega asistenta Luciena Nongueta, saj so šestnajst prizorov iz prve verzije vnovič posneli in jim dodali še novih šestnajst; torej dvaintrideset prizorov.³⁰ Kritiki pravijo, da je film razmeroma slab zaradi dokaj nedomiselnih scenografij in smešnih igr ter nekaterih okornih poskusov posebnih učinkov.

³⁰ Po nekaterih virih le 27.

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa 1902-05- plakat

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa 1902-05

1907

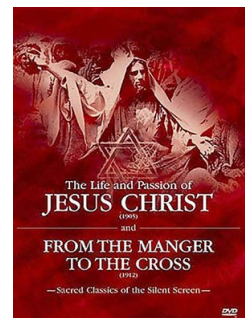
Prizore v filmu so obarvali po postopku pathécolor, pri čemer so vsako sličico filma pobarvali z največ štirimi barvami. Ob tem so, verjetno zaradi komercialne uspešnosti, širili informacijo, da naj bi film obarvale redovnice. Končna verzija naj bi imela petintrideset prizorov.³¹ Predvsem odraža Zeccov odgovor na prijateljico in teknico režiserko Alice Guy, saj je on, čeprav je Pathé slovel po izdelani studijski kuliseriji (v marsikaterem prizoru vidimo Pathéjev logo s petelinčkom), določene prizore vendarle posnel na prostem in ne v studiu. Restavrirana verzija tega filma je izšla leta 2003 na DVD, skupaj z Olcottovim *Od jasli do križa*.³²

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa 1907 - plakat

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa 1907

Ovitek DVDja obeh filmov

³¹ Nekateri navajajo, da jih je celo 37 ali 39, pri čemer lahko sklepamo, da je bil določen prizor razdeljen na dva dela.

³² Na YouTube je film dostopen (sicer naveden z napačno letnico) z naslovom: Ferdinand Zecca & Lucien Nonguet: La Vie et la passion de Jésus-Christ (1903).

1913–1914

Četrto in zadnjo predelavo filma *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa* filmske družbe Pathé Freres je v letih 1913–1914 posnel režiser Maurice-André Maître. Ta verzija je v vsem večja in mogočnejša. Film traja uro in 40 minut, prejšnjih 32 prizorov so razširili na 43, po nekaterih navedbah pa naj bi imel kar 75 prizorov. Med novostmi je nekaj množičnih in zunanjih prizorov, čeprav se zdi, da jih je večina posnetih v studiu.

Leta 2016 je bil izdan na DVD, pod alternativnim naslovom *Sin človekov* (*Son of Man*), skupaj z Olcottovim filmom *Od jasli do križa* (*From Manger to Cross*).

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa 1913-14 - plakat

Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa 1913-14

KRISTUSOVO ROJSTVO, ŽIVLJENJE IN SMRT (LA NAISSANCE, LA VIE ET LA MORT DU CHRIST) – 1906

Prva ženska režiserka in producentka Alice Guy,³³ ki je sodelovala pri okoli tisoč filmih, je leta 1906 posnela *Kristusovo rojstvo, življenje in smrt* (*La naissance, la vie et la mort du Christ*). S tehničnega vidika je posnet na podoben način kot *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa*, ki ga je posnel njen prijatelj in tekmeč Ferdinand Zecca. Čeprav je njegov film na prvi pogled bolj privlačen, tudi zaradi obarvanosti, Guyjeva pripoveduje z večjo subtilnostjo in odtenki, a ji manjka veličina. Režiserka daje velik poudarek naravni in realistični igri, glede na tedanjo precejšnjo nerazumejnost med gledališčem in filmom. Njen film je morda tudi zaradi tega bolj preprost, a zato globlji in dejansko film, ne pa posnetek odrskega prizora. Precej neznačilno za njeno obdobje je, da odkriva novo izraznost filma s poudarki, ki jih gledalec v teatru ne bi opazil, na filmu pa so mu približani (ob obisku modrih skoraj ves čas vidimo Dete; poudarki pri Petrovi zatajitvi), hkrati pa se prizorom približa z drugačnih perspektiv, npr. pri zadnji večerji, ko bolj

³³ Po poroki s Herbertom Blachéjem je postala znana kot Alice Blaché, ko sta se ločila, je dodala še deklinški priimek Alice Guy Blaché. Leta 1906 še ni bila poročena, zato je navedena kot Alice Guy.

izpostavi Judov odhod. Guyjeva za svoj čas izjemno kombinira notranje in zunanje prizore, tudi s premikom kamere. Z navzočnostjo mnogih stativov ustvarja filmsko realnost, ki jasno kaže odmik od odrsko-gledaliških postavitev, ki so še vedno močno značilne za tedanje sodobne filmske ustvarjalce.³⁴

Alice Guy

Kristusovo rojstvo, življenje in smrt - plakat

Za to obdobje je nov prizor Jezusa pred Kajfom, prav tako pa tudi Veronika s potnim prtom, pri kateri Guyjeva prvič v zgodovini filma ustvari posnetek z gledišča (point-of-view). Ker Veronikin prt občudujejo pretežno ženske, lahko vidimo, da je režiserka mislila tudi na žensko publiko.

Jezus pred Kajfom

Veronika s potnim prtom

Zagotovo je to film, ki je zelo osredinjen na ženske, morda najbolj v zgodovini bibličnega filma. Prizori rojstva, še posebej, ko angeli varujejo Dete, Marija pa počiva; vsi trije prizori Jezusovega javnega delovanja, ki edini vključujejo ženske: Samarijanko, Jairovo hčer in ženo, ki Jezusu mazili noge. Tudi pri Petrovi zatajivosti so izpostavljene ženske okoli njega, na križevem potu pri padcu priteče šest

³⁴ Na YouTube je film dostopen z naslovom Alice Guy – La naissance, la vie et la mort du Christ.

žensk. Močan poudarek ženskih prič je ob zaključnem prizoru vstajenja; a tudi detajli, kot so služabnica, ki Pilatu umije roke, kar nekaj žensk je med pričami pred Kajfom in sinedrijem ... Kljub vsej emancipaciji še nobenemu ustvarjalcu do zdaj ni uspelo tako močno izpostaviti pomembnosti žensk pri Jezusovem delovanju, kot je to uspelo tej režiserki. Nekateri sodobnejši ustvarjalci so sicer umeščali ženske tudi v prizor zadnje večerje, kar pa še zdaleč ni tisto, kar je prikazala Guyjeva – da se je Jezus pri svojem delovanju zelo posvečal ženskam, kar je deleč od udarniškega feminizma, ampak povsem biblično. Zaradi vseh upodobitev žensk v filmu so ga nekateri želeli opredeliti kot feminističnega. Nekateri kritiki so Guyjevo nepravilno zavrnilo kot nefeministično, očitno zato, ker se njen praktični, neposredni feminizem kategorično ne ujema s predpisanimi modeli feminističnega diskurza iz poznega 20. stoletja. Dejansko pa je njen film ženstven v najboljšem pomenu. V nasprotju z idealiziranim prikazovanjem žensk in otrok v filmih tega obdobja jih ona prikaže v naravni človeškosti. Ta film je eden redkih, kjer je Jezusovo življenje prežeto z življenjem žensk in otrok, ki so navzoči kot gledalci, udeleženci ter akterji (kot angeli ali kot vsakdanje ženske). Te filmske podobe so polne svetlobe in gibanja, ko se množice statistov gibljejo skozi prizore na različnih hkratnih ravneh dogajanja. Veliko število žensk in otrok v filmu pri občinstvu močno deluje v smeri poistovetenja, kar v produkcijskem smislu film odpira širšemu občinstvu. Režiserka se tudi ne usmeri izključno na Kristusa, ampak da prostor tudi ostalim likom, s čimer pa Kristusa ne razvrednoti, ampak celoten dogodek odrešenja umesti v človeško vsakdanjost.

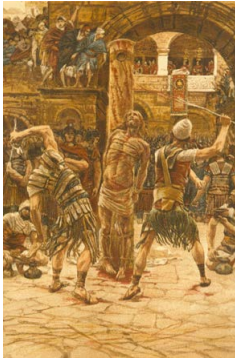
Jezus in Samarijanka

Žene pri praznem grobu

Kljub ženstvenosti pa se lahko v realizmu (glede na tedanje tehnične zmožnosti) postavi ob rob Melu Gibsonu, vsaj v prizoru bičanja. Alice Guy so za inspiracijo služile takrat zelo popularne svetopisemske podobe slikarja Jacquesa Josepha Tissota. Tako slikar kot režiserka stremita k prikazovanju Kristusovega življenja v kombiniranju v realističnega, duhovnega in dobesednega prikaza, ki

se v primerjavi s tedanjimi sodobnimi filmi lahko zdi nazoren v surovosti in nasilju. Kot je Tissot odšel v Sveto deželo, da bi naslikal resnične kraje, tako Guyjeva uporabi Tissotovo Sveto pismo, da bi z njim upodobila resnično in avtentično Jezusovo življenje.

Jacques Joseph Tissot - Bičanje

Bičanje

Bičanje – Razglednica z obarvano fotografijo iz filma

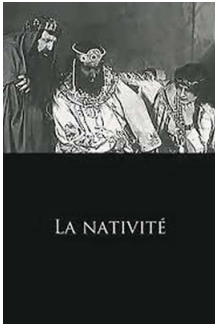
Jacques Joseph Tissot - Jezusa snamejo s križa

Jezusa snamejo s križa

ROJSTVO (LA NATIVITÉ) – 1910

Čeprav so bili prvi filmi o Jezusu osredinjeni na pasijon, so že od začetkov začeli uvrščati vanje tudi druge epizode iz Jezusovega življenja, vključno z zgodbo o rojstvu. Situacijo otežuje dejstvo, da so bili ti najzgodnejši filmi o pasijonih pogosto naprodaj v posameznih delih, zato je težko ugotoviti, kateri Pathéjevi filmi so bili izdani kot samostojni.

Rojstvo – plakat

Louis Feuillade

Rojstvo – poklon pastirjev

Čeprav je tema tega prispevka osredinjena na pasijon, ne moremo mimo božičnega filma *Rojstvo* (*La Nativité*), še posebej, ker je danes edini ohranjeni del trilogije. Filmska družba Gaumont je leta 1910 posnela trilogijo *Rojstvo* (*La Nativité*), *Kristus na križu* (*Le Christ en Croix*) in *Žalostna Mati* (*Mater Dolorosa*), ki jih je v okviru serije filmov z naslovom *Estetski film* (*Le Film esthétique*) režiral Louis Feuillade. Serija je gledalcem obljubljala filme, ki niso posnetki gledaliških odlomkov, ampak prizori z močno dramsko in vizualno vsebino. Zato je imel režiser veliko svobode pri oblikovanju scenografije in ustvarjanju vizualnega doživetja. *Rojstvo* je delno verski spektakel in delno biblični triler, posnet na razkošnih prizoriščih, ki so Feuilladu omogočila, da je prizore prikazal z globoko perspektivo. Pastirji, ki sledijo betlehemiški zvezdi, pridejo iz ozadja in se približajo kameri, da bi zasedli svoje mesto na prizorišču okoli jaslinc. Močen učinek daje filmu tudi nastop živih živali (ovce, kamele, vol in osel).

Življenje in trpljenje
Jezusa Kristusa – 1898Življenje in trpljenje
Jezusa Kristusa – 1902-1905Življenje in trpljenje
Jezusa Kristusa – 1907

Film *Rojstvo* je samostojna enota, zato ga lahko štejemo za enega najstarejših filmov o Jezusovem rojstvu. Prizori oznanjenja in rojstva so sicer že bili v predhodnih filmih, nikoli pa kot samostojen film (gledano celostno tudi *Rojstvo* ni). Sama zgodba precej sledi svetopisemskim poročilom o Jezusovem rojstvu v Matejevem in Lukovem evangeliju, ima pa tudi nekaj lastnih poudarkov, npr. ko kralj Herod pošlje v Betlehem tudi svoje izvidnike. Resna zgodovinska netočnost

pa je, da kralju Herodu Velikemu pripiše ženo Herodiado, ki je bila dejansko žena njegovega sina Filipa oziroma kasneje njegovega polbrata Heroda Antipa (prim. Mt 14,3).

Zgodba se začne s prizorom angelovega veselega oznanila pastirjem na bethlehmskih poljanah. Osrednji del filma predstavlja prihod modrih z Vzhoda in Herodovo vznemirjenje. Zaključi se s prihodom v Egipt, kjer Jožef in Marija z Detetom počivajo pri Sfingi – motiv, ki sta ga Louis Lumière in Georges Hatot leta 1898 vključila v svoj film *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa*, prav tako pa tudi Lucien Nonguet in Ferdinand Zecca v obe verziji svojih filmov (1902–1905 in 1907), leta 1912 pa ga je Sidney Olcott v filmu *Od jaslji do križa* (*From Manger to Cross*) posnel na izvirni lokaciji! Ker je ta prizor izjemno podoben sliki *Počitek med begom v Egipt* (*Le repos pendant la fuite en Egypte*) iz leta 1880, je slikar Luc Olivier Merson tožil produkcijsko hišo Gaumont zaradi plagiatorstva, a je tožbo izgubil. Film je bil v Združenih državah Amerike prvotno predvajan z naslovom *Herod in novorojeni kralj* (*Herod and the Newborn King*).³⁵

Rojstvo - 1910

Luc Olivier Merson - Počitek med begom v Egipt - 1880 - olje na platnu

Od jaslji do križa - 1912

STAR OF BETHLEHEM (BETLEHEMSKA ZVEZDA) – 1912

Nekaj predhodnih filmov je vključevalo tudi prizore Jezusovega rojstva, toda vsi so bili del večje celote – filma ali serije. Zato za prvi božični film velja *Bethlehemska zvezda* (*The Star of Bethlehem*) iz leta 1912, ki pa žal ni v celoti ohranjen. Tri tedne po premieri je studio Thanhouser zajel požar, v katerem je bil original filma uničen. Nato so kopije, ki so jih prikazovali, zmontirali na en sam kolut, od katerega se je danes ohranila le tretjina. Film je bil posnet na treh kolutih, trajal naj bi približno 45 minut. Čeprav je ohranjena zgolj tretjina filma, lahko iz nje jasno vidimo, da so vanj vključeni osnovni elementi svetopisemskega epa, saj so v studiu Thanhouser poskrbeli za razkošne kostume, množico igralcev in bogato uprizoritev. Herodova razkošna palača je polna lepih dvorjanov v eksotičnih oblekah, njegova obleka razkriva mišičaste ude. Poleg tega film vključuje impresivno arhitekturo. Snemali so ga več kot mesec dni, sodelovalo je več kot 200

³⁵ Na YouTube je film dostopen z naslovom *La nativité* (1910).

igralcev, od zvezdnikov do statistov. Pri snemanju nekaterih prizorov so sočasno uporabljali dve ali tri kamere, da bi tako dobili posnetke iz različnih kotov. Posebni učinki, za katere je bilo potrebno teden dni dela, med drugim vključujejo svetlo zvezdo, ki se prikaže pastirjem in modrim z Vzhoda, v hlevu se pojavi zbor angelov, ki slavijo Odrešenikovo rojstvo. Film je stal takratnih 8.000 dolarjev,³⁶ premiera je bila 24. decembra 1912.

Revija *Motography* je mesec dni pred premiero objavila članek o filmu, predstavljena je bila celotna zgodba. Opiše tudi nekatere prizore, ki se niso ohranili, a lahko ob njihovi pomoči rekonstruiramo celoten film. Tako, kot je Roberto Rossellini leta 1975 uvedel svoj film *Mesija* s prikazovanjem in navajanjem starozaveznih napovedi o Odrešeniku, tako je že leta 1912 režiser Lawrence Marston pripoved *Betlehemske zvezde* začel z navajanjem preroka Miheja, ki je prvi Izraelu dal upanje na Odrešenika (prim. Mih 5,1-3), ko je napovedal, da se bo rodil v Betlehemu. Pred Kristusovim rojstvom so bila številna znamenja in napovedi, ki so vplivala na Izraelce in njihove vladarje, ljudstvo pa je preveval nemir. Na tem mestu verjetno manjka opis prizorov, ki naj bi prikazovali zaroko Jožefa in Marije, kot je to razvidno iz ohranjene časopisne fotografije. To dogajanje je Heroda tako vznemirilo, da je sklical modrece na dvoru, da bi mu povedali, kje in kdaj se bo Mesija rodil. Film nato prikazuje potovanje Jožefa in noseče Marije v Betlehem. Ko utrujena popotnika prispeta na cilj, ugotovita, da nimata prostora za počitek, saj so vsa gostišča polna. Zaradi Jožefovega porekla (iz Davidovega rodu) jima gostilničar ponudi edini prostor, ki ga ima – hlev (kar potrjuje v časopisu objavljena fotografija iz filma). Jožef in Marija hvaležno sprejmeta to nastanitev, saj so drugi njihovi rojaki prisiljeni spat na hribih in v vinogradih mesta.

Betlehemska zvezda - plakat

Lawrence Marston

Zaroka Marije in Jožefa - časopisna fotografija

Drugi del se začne s potovanjem treh modrih z Vzhoda, ki prebivajo v treh med seboj zelo oddaljenih deželah, a po Božji previdnosti pridejo do kraja sku-

³⁶ Današnja vrednost bi bila okoli 230.000 dolarjev.

pnega srečanja; vse namreč vodi čudovita zvezda na nebu. Skupaj se odpravijo v Jeruzalem in tam poizvedujejo o novem judovskem kralju. Po srečanju s Herodom (kot to prikazujejo ohranjeni posnetki) pridejo s pastirji sočasno v Betlehem, kjer se zvezda ustavi nad gostiščem, v katerem ni bilo prostora za Marijo in Jožefa. Gostilničar jih pelje v hlev, kjer so še vedno Dete, Marija in Jožef. Glede na nadaljnji opis filma je iz članka razvidno, da je del filma, ki je danes ohranjen, dejansko končni del, saj naj bi se zaključil s prizorom, ko pastirji in modri z Vzhoda skupaj pokleknejo v hvaležni molitvi za privilegij, da smejo gledati Odrešenika.

Glede na obe evangelijski poročili ni mogoče jasno določiti, ali so pastirji in modri z Vzhoda sočasno počastili novorojenega Odrešenika, filmski prikaz tega pa prinaša močno sporočilo: mešana skupina pastirjev in modrih, ne glede na očitno razliko v bogastvu, brez težav skupaj časti Jezusa. S tem je poudarjeno sporočilo, da smo pred Bogom vsi enaki. Vrhunec posnetka (in tudi tega fragmenta filma) je, ko pastirji in modri častijo Jezusa, nad njimi pa se pojavi skupina angelov, kar kaže na Božje delovanje.

Scene from "The Star of Bethlehem" (Thanouser).

Prihod v Betlehem - časopisna fotografija

Modri z vzhoda in pastirji počastijo Jezusa

Iz filma – kolikor ga je ohranjenega – lahko vidimo, zakaj ima naslov *Betlehemska zvezda*. Njena čudežna pojavitev in vodenje vznemirjata ter navdajata z občudovanjem najprej modre z Vzhoda, nato še pastirje. Da bi režiser prikazal zvezdo kot Božji prst, ki vodi poklicane v betlehemske hlevček, celo adaptira Lukovo evangelijsko poročilo, saj se betlehemske pastirje ne prikaže angel z veselim oznanilom (kot je to v Lukovem evangeliju), ampak zvezda, ki jo poleg pastirjev ponovno opazijo tudi modri z Vzhoda, zato se vsi skupaj odpravijo v Betlehem. Njihovo navdušenje in čaščenje zvezde lahko mestoma deluje kot malikovanje. Iz fragmenta filma vidimo, da je čudežna betlehemska zvezda protagonist praktično do konca filma, saj se šele pred hlevčkom umakne s prizorišča pred dejanski protagonistom – novorojenim Jezusom, h kateremu je vodila modre in pastirje.³⁷

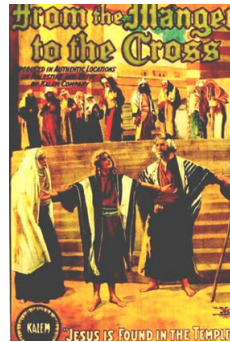
³⁷ Na Vimeo je film dostopen z naslovom *The Star of Bethlehem* (1912).

OD JASLI DO KRIŽA (FROM MANGER TO CROSS) – 1912

Sidney Olcott je leta 1912 posnel *Od jasli do križa* (*From Manger to Cross*). Film temelji na evangelijskih pripovedih Jezusove zgodbe, od rojstva do smrti. Za svoj čas je bil izjemen zaradi visokega proračuna in dolžine, saj je bil kar na petih filmskih kolutih, v tistem času sta bila namreč običajna največ dva koluta. Velja za enega prvih dolgometražnih filmov. Nekateri sicer navajajo, da naj bi bil prvi dolgometražni film *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa* (1907), a ga je težko šteti med dolgometražne filme, saj je dejansko lepljenka prizorov, Olcottov film pa je ustvarjen kot celota. Če pod pojmom dolgometražni film razumemo vsaj uro trajajoč film, potem lahko rečemo, da je *Od jasli do križa* prvi dolgometražni film o Jezusu.

Sidney Olcott

Od jasli do križa - plakat

Film je prvi primer pravega kinematografskega evangelija, s trdno pripovedno zgradbo. Ni več v slogu *tableaux vivants*, kot je bilo prvih petnajst let filmi o Jezusu. Za filme o Jezusovem življenju, ki so bili posneti pred 1912, težko trdimo, da so bili filmi v pravem pomenu te umetniške zvrsti. V tem obdobju so morali ustvarjalci preiti skozi proces, v katerem se je filmanje z vidika zabave občinstva ter reproduciranja odrsko-gledaliških postavitvev začelo oblikovati v smeri samostojne umetniške zvrsti. Čeprav je Olcott film posnel še vedno v široki perspektivi in s precej distance, nas preseneti tudi z nekaj izjemami, predvsem pa zanimivimi kompozicijami in estetsko zadovoljujočimi posnetki. Kompozicija je mnogo bolj privlačna kot pri kateremkoli predhodnem filmu o Jezusu. Jezus še vedno ostaja v središču posnetka.

Filmarji, ki so odšli v Sveto deželo, tam niso nameravali posneti filma o Kristusu, ampak druge filme. Ker so jih kraji navdihnili, je igralka in scenaristka Gene Gauntier,³⁸ napisala scenarij in prepričala Sidneyja Olcotta (ki je že 1907 posnel *Ben Hura*), da ga je režiral. Če smo danes navajeni fotografij in posnetkov

³⁸ Gene Gauntier (rojena Genevieve Gauntier Liggett) je bila ameriška igralka, in scenaristka, ena od pionirk ameriške filmske industrije.

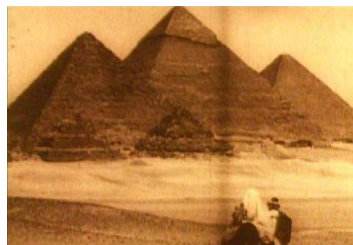
s celega sveta, je bilo leta 1912 izjemno, da je bil film posnet na kraju, o katerem so bile objavljene le risbe ali redke fotografije. Zato je bil film o Jezusu, ki prikazuje tudi čudo sveta, piramide in sfingo, za tedanji čas res nekaj izjemnega, saj so gledalci lahko prvič videli ta del sveta. Snemali so ga tudi v Nazaretu, Betlehemu, Jeruzalemu in drugih krajih Palestine.

Gene Gauntier

Marijin studenec - Nazaret

Piramide - Kairo

Film *Od jasli do križa* je bil tudi zelo kontroverzen in je izzval precej nasprotovanj. Posnet je bil v času, ko so določeni – tudi cerkveni – krogi začeli gledati na film kot medij, ki je moralno pokvarjen in ni primeren za kakršnokoli upodabljanje Kristusa. Določena nasprotovanja so izvirala iz tega, da film ni bil zvest cerkveni tradiciji, ko Kristus nosi križ v obliki črke T. Na križevem potu Jezus ne nosi prečnika, ampak križ v obliki črke T, česar se pri križanju ne vidi, saj je nad njim napis o krivdi. Najbolj kontroverzen vidik je morda, da v filmu ni vstajenja.

Kljub temu je bil film po premieri pri občinstvu dobro sprejet. Glavni igralec Robert Henderson - Bland je z upodobitvijo Jezusove človeškosti in božanskosti prekosil mnoge, tudi igralce, ki so sledili v nadaljnjih filmih. Čeprav je ves film Jezus sočuten in ljubeč, je pri očiščenju templja goreč in kar strašljiv. Film zajame tudi nekaj njegovih trenutkov v molitvi z Očetom, ki so s pogledom na Jeruzalem z Oljske gore. Za razliko od predhodnih filmov ta ne prikazuje angelov oziroma je angelska navzočnost prikazana z močno lučjo ali obrazno mimiko igralca (npr. oznanjenje, angel nagovori Jožefa, betlehemske pastirji ...).

Film se je uspel izogniti obsodbam antisemitizma, ki so malo zatem doletele Griffithovo zgodovinsko dramo *Nestrpnost (Intolerance)* leta 1916 in DeMillejev film *Kralj kraljev (King of Kings)* leta 1927. Seveda tudi zato, ker je opustil sojenje pred Kajfom in velikim zborom ter pred Pilata postavil eno najmanjših množic v vseh filmih o Jezusu.

Film je zaradi uspeha doživel še nekaj izdaj, nekaterim so tudi dodali prizor vstajenja in ga zato predvajali z alternativnim naslovom *Jezus iz Nazareta (Jesus of Nazareth)*.³⁹ Zasencil ga je šele DeMillejev *Kralj kraljev (1927)*, ki pa ni do-

³⁹ Z alternativnim naslovom *Jezus iz Nazareta* je bil film izdan na DVD leta 2016, skupaj s filmom *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa (1913–1914)*, ki ga je režiral Maurice-André Maitre. Tudi

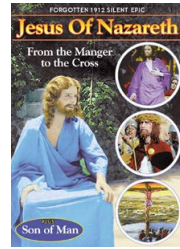
segel avtentičnosti in duhovnosti, kakršno je v svoj film zajel Olcott. Leta 1938 so film ponovno predelali, ga opremili z glasom pripovedovalca ter glasbo in mu dodali vrsto bližnjih posnetkov. Kot Alice Guy se je tudi Olcott navdihoval pri Tissotovih upodobitvah, saj so na podlagi teh izdelali kostume. Produkcijaska hiša je obtožila režiserja, glavnega igralca in scenografa, da so zapravili preveč denarja, zato so njihova imena na začetku filma odstranili.

Jeruzalem z Oljske gore

Jeruzalem - damaščanska vrata

Ovitek DVDja obeh filmov

Film se posveti Jezusovemu otroštvu bolj kot mnogi drugi, saj poleg rojstva in dvanajstletnega dečka v templju doda še beg v Egipt ter nesvetopisemske prizore Jezusa kot dojenčka, otroka in dečka, ko desetleten pomaga Mariji. Dečka Jezusa vidimo, kako po vrnitvi iz Jeruzalema doma v Nazaretu prenaša leseno desko, ko pomaga Jožefu v delavnici, a dejansko je to režiserjeva predpodoba – napoved, da bo na morišče nosil svoj križ.

Scenariju se pozna, da ga je napisala ženska, saj so v filmu vse ženske osebe prikazane v pozitivni luči in celo opušča prizore, v katerih bi bile ženske prikazane kot nečistnice in zapeljivke (prim. žena, zasačena v prešuštvu, ples Herodiadine hčere). Vključuje pa prizore, ki prikazujejo ženske v pozitivni luči, kot sta npr. dve ženski, ki Jezusu mazilita noge, Martina sestra Marija, ki jo Jezus pohvali, da ga posluša. Scenaristka Gene Gauntier je odigrala vlogo Jezusove matere Marije, ki pa je oblečena kot klavzurna nuna. Režiser Olcott je nastopil v vlogi slepca.

Režiser je postavitev evharistije zasnoval kot prvo sveto obhajilo, kar je celo napisano na začetku prizora. Vsi apostoli klečijo, res pa je, da obhajilo prejmejo na roke, ne v usta. Resničen problem filma je, da ne prikaže vstajenja oziroma praznega groba, ampak se konča s smrtjo na križu in tako izpusti ključni vidik evangeljskega sporočila.⁴⁰

ta film je objavljen z alternativnim naslovom *Sin človekov (Son of Man)*. *Od jasl do križa* je bil že leta 2003 izdan na DVD z originalnim naslovom, skupaj z Zeccovim obarvanim *Življenje in trpljenje Jezusa Kristusa* iz leta 1907.

⁴⁰ Na YouTube je film dostopen z naslovom *From the Manger To the Cross (1912)*.

Križanje

SKLEP

Ohranjeni posnetki filmov o Jezusovem življenju iz obdobja od rojstva filma do začetka 1. svetovne vojne odražajo obdobje, v katerem so nastali. Za to obdobje je predvsem očiten prehod od posnetkov gledališko-odrskih predstav do samostojne umetniške zvrsti. Ne glede na okornost ali pripovednost, ki je danes nismo vajeni, so to biseri iz zakladnice filmske ustvarjalnosti, ki nam jih je ohranila zgodovina, zato so vredni spoštovanja, marsikateri tudi občudovanja.

VIRI IN LITERATURA

- Bakker, Freek L. 2009. *The challenge of the silver screen*. Leiden/Boston: Brill.
- BetweenMovies.com. From The Manger To The Cross (1912). <https://betweenmovies.com/movie/from-the-manger-to-the-cross-1912/> (pridobljeno 18.12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Life And Passion Of Jesus Christ (1898). <https://betweenmovies.com/movie/the-life-and-passion-of-jesus-christ-1898/> (pridobljeno 4. 12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Life And Passion of Jesus Christ (1902–1905). <https://betweenmovies.com/movie/the-life-and-passion-of-jesus-christ-1902-1905/> (pridobljeno 5. 12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Life Of Our Saviour; Or, The Passion Play (1913–1914). <https://betweenmovies.com/movie/the-life-of-our-saviour-or-the-passion-play-1913-1914/> (pridobljeno 5. 12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Nativity (1910). <https://betweenmovies.com/movie/the-nativity-1910/> (pridobljeno 18. 12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Passion (1897). <https://betweenmovies.com/movie/the-passion-1897/> (pridobljeno 4. 12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Passion Play (1898). <https://betweenmovies.com/movie/the-passion-play-1898/> (pridobljeno 4. 12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Passion Play Of Oberammergau (1898). <https://betweenmovies.com/movie/the-passion-play-of-oberammergau-1898/> (pridobljeno 4. 12. 2021).
- BetweenMovies.com. The Star of Bethlehem (1912). <https://betweenmovies.com/movie/the-star-of-bethlehem-1912/> (pridobljeno 18. 12. 2021).
- Bottomore, Stephen. Who's Who of Victorian Cinema: Léar (Albert Kirchner). <https://www.victorian-cinema.net/lear> (pridobljeno 28. 12. 2021).

- Bowers, David Q. *Thanhouser Films: An Encyclopedia and History. The Star of Bethlehem.* https://www.thanhouser.org/tcood/Filmography_files/72op4a.htm (pridobljeno 18. 12. 2021).
- Britannica. *Lumière brothers.* <https://www.britannica.com/biography/Lumiere-brothers> (pridobljeno 28. 12. 2021).
- Early Irish Cinema. 18. 4. 2014. *A Happy and Appropriate Synchronism: Passion Films at Easter 1914.* <https://earlyirishcinema.com/category/film-directors/maurice-andre-maitre/> (pridobljeno 5. 12. 2021).
- Festival fantastičnega filma in vina. Dr. Karol Grossmann. <http://www.grossmann.si/sl/in-memoriarn/dr-karol-grossmann/> (pridobljeno 28. 12. 2021).
- Foster, Gwendolyn Audrey. 12. 8. 2018. *Alice Guy's La Vie du Christ: A Feminist Vision of the Christ Tale.* <http://la-vie-du-christ-1906.blogspot.com/> (pridobljeno 4. 12. 2021).
- IMDb. *La nativité.* <https://www.imdb.com/title/tt0208320/> (pridobljeno 18. 12. 2021).
- IMDb. *La sortie de l'usine Lumière à Lyon.* https://www.imdb.com/title/tt0000010/?ref_=fn_al_tt_2 (pridobljeno 28. 12. 2021).
- Just, Felix. *Gospel Illustrations by James Tissot.* <https://catholic-resources.org/Art/Tissot.htm> (pridobljeno 6. 12. 2021).
- Nebor, David. 10. 10. 2020. *První velkofilm natáčeli Američané na Šumavě. V zámoří se stal senzací.* https://www.idnes.cz/ceske-budejovice/zpravy/horice-na-sumave-horicke-pasijove-hry-film-historie-nabozenstvi-kino-filmografie.A201008_575271_budejovice-zpravy_neb (pridobljeno 3. 3. 2021).
- Neudörfel, Martin. 18. 4. 2018. *The Horitz Passion Play – identifikace části Hořického pašijového filmu (1897).* <http://www.krumlovskagarda.cz/film-horice/> (pridobljeno 3. 3. 2021).
- Page, Matt. *Bible Films Blog.* 11. 8. 2006. *First Feature Length Film.* <https://biblefilms.blogspot.com/search/label/From%20the%20Manger%20to%20the%20Cross> (pridobljeno 4. 12. 2021).
- Page, Matt. *Bible Films Blog.* 12. 1. 2019. *Silent Bible Film Mystery - #04 Untangling the Pathé Passion Plays.* <https://biblefilms.blogspot.com/search?q=Silent+Bible+Film+Mystery++%2304+Untangling+the+Path%C3%A9+Passion+Plays> (pridobljeno 6. 12. 2021).
- Page, Matt. *Bible Films Blog.* 13. 6. 2017. *Nativity Films Revisited.* <https://biblefilms.blogspot.com/search?q=star+of+bethlehem> (pridobljeno 18. 12. 2021).
- Page, Matt. *Bible Films Blog.* 18. 6. 2016. *La naissance, la vie et la mort du Christ (1906) - Scene Guide.* <https://biblefilms.blogspot.com/2016/06/la-naissance-la-vie-et-la-mort-du.html> (pridobljeno 6. 12. 2021).
- Page, Matt. *Bible Films Blog.* 27. 3. 2017. *La naissance, la vie et la mort du Christ (1906).* <https://biblefilms.blogspot.com/search?q=guy> (pridobljeno 6. 12. 2021).
- Page, Matt. *Bible Films Blog.* 30. 9. 2018. *La vie et la passion de Jésus-Christ (1898).* <https://biblefilms.blogspot.com/search?q=La+vie+et+la+passion+de+J%C3%A9sus-Christ+%E2%80%93+1898> (pridobljeno 4. 12. 2021).
- Viganò, Dario Edoardo. 2005. *Jezus in filmska kamera.* Ljubljana: Župnijski zavod Dravlje. Wikipedija. *Odhod iz tovarne.* https://sl.wikipedia.org/wiki/Odhod_iz_tovarne (pridobljeno 28. 12. 2021).
- <https://biblefilms.blogspot.com/search/label/Life%20and%20Passion%20of%20Jesus%20Christ> (pridobljeno 4. 12. 2021).

Alojzij Pavel Florjančič in dr. Jaša Drnovšek

... DOPOLNITI VEČNOST Z DELEŽEM TRENUTNOSTI

POGOVOR Z DR. JAŠO DRNOVŠKOM

Z vami se v naših *Pasijonskih doneskih* srečujemo že tretjič, zblížal nas je prav Škofjeloški pasijon. V prejšnji številki je vas in vašo knjigo ...in den vnbeweglichen vnd vnuerruckten Fußstapffen (... v negibnih in nepremaknjenih stopinjah), ki je izšla v začetku lanskega, jubilejnega leta Škofjeloškega pasijona, že na kratko predstavil pasijonec mag. Aleksander Igličar. Naše sodelovanje se začelo ob zadnji uprizoritvi Škofjeloškega pasijona leta 2015, ko je imela Tinkara Zupan za STA z vami zanimiv intervju: Škofjeloški pasijon kot pop *art katoliške cerkve*. Naslednje leto ste v naši reviji objavili prispevek, ki nosi slovenski začetek naslova vaše sedanje knjige, *V negibnih stopinjah*. Nedvomno veste mnogo o našem pasijonu, pasijonih nasploh, o množični kulturi (kulturnem mreženju) in seveda gledališču, saj ste njegov velik poznavalec, plodovit, upoštevan gledališki esejist in kritik ter prevajalec dramskih tekstov, predvsem iz nemščine.

Dr. Jaša Drnovšek je avtor dela ...in den vnbeweglichen vnd vnuerruckten Fußstapffen. Foto Aljaž Uršej/N1.

Kako in kdaj ste se prvič srečali s Škofjeloškim pasijonom; v teoriji, avtentično v Škofji Loki, morda tudi v Ljubljani (SNG Drama, 2000) v Kranju oziroma na Ptuju (2020) in morda še kje?

Prvi vpogled v dramsko besedilo p. Romualda sem dobil med študijem primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani ob koncu devetdesetih let. Takrat, leta 1999, smo si skupaj s kolegicami in kolegi na Mestnem trgu v Škofji Loki ogledali tudi Škofjeloški pasijon, ki ga je režiral kolega s slovenistike in etnologije Marjan Kokalj. Slabo leto zatem sem na velikem odru v SNG Drama Ljubljana videl Škofjeloški pasijon v režiji Mete Hočevar. Podrobneje sem se z besedilom p. Romualda spoznal šele po letu 2013, ko sem začel znotraj evropskega raziskovalnega projekta DramaNet, ki ga je podprl Evropski raziskovalni svet (ERC) in je potekal na Freie Universität Berlin, raziskovati predvsem srednjeevropske zgodnjenovoveške procesije velikega petka.

Ob Unescovi zaščiti uprizarjanja Škofjeloškega pasijona ste poleg priznanja za največjo gledališko predstavo na prostem pri nas videli tudi »poklon danes razmeroma malo znanemu političnemu žanru, ki ga je pod okriljem Cerkve do konca 18. stoletja poznala vsa katoliška Evropa«. Zatem končate: »Koliko političnega naboja premore – če sploh – bi bilo treba šele raziskati«? Ste si od tedaj prišli kaj bolj na jasno s tem? Sam namreč vsaj od druge vojne dalje vidim okoli Škofjeloškega pasijona dosti političnega ukvarjanja, saj vemo, kako težko ga je bilo obnoviti. Še po osamosvojitvi leta 1991 je trajalo kar osem let, da se je spokorna pasijonska procesija očeta Romualda leta 1999 s pomočjo Marjana Kokalja zopet vila po ulicah starega škofjeloškega mesta. Leta 2006 pa se je prav zaradi politike uprizoritev zamaknila v leto 2009. Če je nekoč Cerkev odločala o pasijonu, bi lahko rekli, da od konca 18. stoletja naprej, vključno do danes, odloča o njem politika. Kako in koliko pa kulturno mreženje?

Ko govorimo o političnem gledališču, pojem političnega ni vedno enoznačen. V najširšem smislu je politična seveda vsaka gledališka predstava, saj gre za javen dogodek, na katerem se srečata dve skupini ljudi – igralci in gledalci – ki nato med predstavo izpogajata svoj medsebojni odnos. V ožjem smislu je politično tisto gledališče, ki predpostavlja temeljno spremenljivost človeka in sveta ter skuša ravno zato vplivati na odnose med ljudmi oziroma med človekom in svetom. Ali pa gledališče, ki tematizira splošne družbene pojave, zgodovinske dogodke ali vsakokrat aktualne politične konflikte. Političnost zgodnjenovoveških procesij velikega petka – in s tem tudi političnost Škofjeloškega pasijona do konca 18. stoletja, ko so ga prepovedale tako cerkvene kot posvetne oblasti – vidim zlasti v tem, da je bil njihov razcvet v 17. stoletju neločljivo povezan s procesom pro-

tireformacije in katoliške preнове. Procesije velikega petka oziroma pasijonske procesije res poznamo že od prej, najmanj od poznega 4. stoletja dalje, ko je eno takšnih v svojem poročilu o poti po Sveti deželi popisala romarka Egerija. Toda njihova zlata doba nastopi šele po tridentinskem koncilu, zlasti s pomočjo Reda manjših bratov kapucinov in Družbe Jezusove oziroma jezuitov. Ta takrat nova, s staro Cerkvijo neobremenjena cerkvena redova sta bila – v nasprotju z večino drugih, starejših redov – izjemno mobilna, zaradi česar sta lahko v razmeroma kratkem času po vsem katoliškem delu Evrope vzpostavila tako imenovana kulturna omrežja in znotraj njih pomembno prispevala h kulturnemu transferju.

Kar zadeva političnost današnjih uprizoritev Škofjeloškega pasijona: tudi tukaj gre za vprašanje, o kakšni vrsti političnosti govorimo. Na prvi pogled se zdi, da bi uprizoritvam le težko pripisali političnost v ožjem pomenu besede. Že pri Kokaljevi uprizoritvi iz leta 1999 je bil, kot je nekje zapisal režiser, uporabljen folklorno-znanstveno-rekonstrukcijski pristop. Tej uprizoritvi so v skladu z odlokom škofjeloškega občinskega sveta, sprejetim leta 2007, doslej sledile tudi vse, ki so sledile.

Vaša knjiga, ki podrobno predstavi Škofjeloški pasijon kot kompleksen kulturološki fenomen z ohranjenim izvirnim celotnim tekstom, ki je posrečen kalejdoskop srednjeveških misterijev, miraklov, veličastnih renesančnih sprevodov z baročno kostumografijo in moraliteto ter didaskalijami, sezname nastopajočih, je napisana v nemškem jeziku in je s tem dostopna širokemu, svetovnemu pasijonskemu svetu. To je seveda zelo pomembno. Ne vem pa, zakaj nima vsaj povzetka v slovenskem jeziku: navsezadnje jo je založil in izdal ZRC Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani? Ali pa je bila prvotno namenjena le evropskemu projektu DramaNet?

Prvi del raziskave, ki je med drugim zajel pregled zgodnje zgodovine kapucinov in jezuitov ter zbiranje gradiva o zgodnjenovoveških pasijonskih procesijah v celotnem nemškem govornem prostoru, je potekal v okviru projekta DramaNet. Njen drugi del, povezan zlasti s Škofjeloškim pasijonom, sem izvedel pod okriljem ZRC SAZU. V spletnem katalogu Založbe ZRC, pri kateri so izsledki raziskave izšli v obliki knjige, je njen povzetek objavljen v slovenskem, angleškem in nemškem jeziku.

Ali naslov knjige velja tudi za današnjo sporočilnost Škofjeloškega pasijona?

Morda, če citat beremo ločeno od njegovega sobesedila; to odločitev prepustim bralcu. Glede na kontekst naslova pa nikakor. Celotna poved, iz katere je vzet, se namreč glasi: »Ostajamo v negibnih in nepremaknjenih stopinjah svete

in nedotaknjene vere naših ljubih prednikov [...], [...] svetih procesijah pa se bomo udeleževali tako pogosto, kot je le mogoče [...], in zdaj še toliko bolj, ker se tako vidi in sliši [naš] javni izkaz zoper vse krivoverce naše religije [...].« Poved izhaja iz Knjige procesij Jakoba Gretserja, ob koncu 16. in na začetku 17. stoletja enega najpomembnejših nemških jezuitov. Omenjeno delo je pisano v duhu polemične teologije in mišljeno torej tudi kot obračun s protestanti.

Imate še kakšne načrte s Škofjeloškim pasijonom? Vas kot gledališčnika gotovo vznemirja misel Alaina Badiouja: »Gledališka umetnost je edina, ki more dopolniti večnost z deležem trenutnosti, ki tej večnosti manjka.« To Škofjeloški pasijon s svojo sporočilnostjo, vitalnostjo in odzivnostjo vsekakor potrjuje in vas torej vabi.

Zgodnjenovoveške pasijonske procesije – in z njimi Škofjeloški pasijon – nudijo tako rekoč neizmerne možnosti raziskovanja. V začetku aprila bova s kolegom Tonijem Bernhartom, ki dela na univerzi v Stuttgartu, v Škofji Loki pripravila večdnevno mednarodno delovno srečanje na temo pasijonov in ljudske igre. Gostje prihajajo z univerz v Münchnu, Mainzu in švicarskem Fribourgu; naj samo omenim, da sta med njimi dva strokovnjaka za Oberammergauski pasijon. Poleg tega od začetka leta sodelujem v novi raziskovalni programski skupini »Podoba – beseda – znanje. Življenje idej v prostoru med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom 1400–1800.«, v kateri smo se zbrali kolegice in kolegi z ZRC SAZU, Univerze v Mariboru in Univerze v Ljubljani. Tudi tu vidim prostor za poglobitev dosedanjih raziskav o procesijah.

Hvala, gospod Jaša Drnovšek, da se odzivате znamenjem časa in čestitke za še en vaš knjižni prevod, *Leov zapis*, zadnji del trilogije o usodi skupine osirotelih judovskih beguncev, ki so med 2. svetovno vojno nekaj časa bivali tudi pri nas, na Lesnem Brdu.

Hvala tudi vam za čestitke in povabilo.

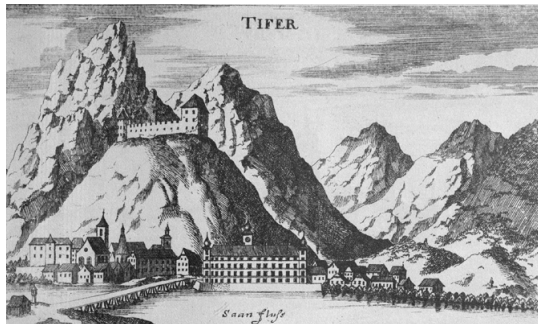
Magdalena Hrastnik in Srečko Maček

LAŠKI PASIJON SKOZI ČAS (1645–2015)

Povzetek

Pasijon (lat. trpljenje) oziroma pasijonske procesije imajo bogato izročilo po vsej srednji Evropi. Razvile so se iz liturgične drame, ene izmed zvrsti duhovne drame v 10. stol., ki se je naprej izvajala v cerkvi in se nato konec 14. stol. preselila na prosto.

Prva uprizoritev na Slovenskem je v virih izpričana leta 1617 v Ljubljani. Pasijonske procesije so nato v 17. in 18. stol. uprizarjali v mnogih krajih, med drugimi tudi v Laškem. A najbolj znane so uprizoritve Škofjeloškega pasijona (1721), predvsem po zaslugi ohranjenega besedila, ki ga je napisal kapucin Romuald (Lovrenc Marušič).

Laško, Georg Matthäus Vischer, 1681, vir www.kamra.si

Prve izpričane pasijonske procesije so se odvijale leta 1645, in sicer ob sedmih postajah križevega pota k Šmihelu, tedaj imenovanem Oljka ali Oljska gora, ki je bil postavljen med leti 1642 in 1648. Pasijonske procesije so se z igralci križevega pota pomikale s tedanjega trga na Kostelj in od tod od postaje do postaje na vrh Oljke, kjer je bilo križanje. Bile so v slovenskem jeziku. Igralci so imeli posebna oblačila in ustrezna mučilna orodja, med igro so peli. V 18. stoletju so pasijonske procesije preselili v dolino, na relacijo Laško–Marija Gradec (do 1870). Pasijonska tradicija je bila kasneje ponovno obujena; najprej v tridesetih letih 20. stol, z uprizarjanjem t. i. Gregorinovega pasijona, nato leta 1985, v izvedbi tedanje župnijske mladinske veroučne skupine. Slednja obuditev je tudi temelj vsem nadaljnjim petim uprizoritvam v letih 1989, 1996, 2000, 2014 in 2015.

LAŠKI PASIJON

Abstract

Passions (Passion - lat. suffering), or passion processions, have a rich tradition throughout Central Europe. They developed from liturgical drama, one of the types of spiritual drama in the 10th century, which continued to be performed in the church and then, at the end of the 14th century, moved to the open.

The first performance in Slovene is attested in 1617 in Ljubljana. Passion processions were then staged in many places in Slovenia in the 17th and 18th centuries, including Laško. The most famous, however, are the performances of the Škofja Loka Passion (1721), mainly thanks to the preserved text written by the capuchin Romuald (Lovrenc Marušič).

The first attested passion processions took place in 1645 at seven stations of the Stations of the Cross to Šmihel, then called Oljka or Oljska gora, which was erected between 1642 and 1648. The passion processions moved with the players to the Stations of the Cross from the then market square and from there from station to station to the top of Oljka, where the Crucifixion was enacted. The passion plays were in Slovene. The actors wore special clothing and carried appropriate torture tools. During the play, they sang suitably serious songs. In the 18th century, passion processions moved to the valley on the route Laško - Marija Gradec (until 1870). The Passion tradition was revived first in the 1930s with the staging of 'Gregorin's Passion' and then in 1985 performed by the then parish youth religious group. The latter "revival" is also the basis for all five subsequent performances in 1989, 1996, 2000, 2014 and 2015.

ŠMIHELSKA NEDELJA

Ko se peljemo iz Celja proti Laškemu, kaj kmalu zagledamo na hribu, desno nad Zdraviliščem Laško, cerkev z dvema zvonikoma. Čudovit pogled, ponos Laščanov, ki nas navdaja z optimizmom, vedno znova in znova, ko se utrujeni na večer vračamo v svoje domove. Sv. Mihael nas znova pozdravlja in tehta naša dobra dela. Tako ga slišim govoriti: „Nič hudega, če se je tehtnica danes prevesila v slabo. Le pogum. Jutri bo bolje.“

In znova se zvesti v Gospodu odpravimo spat z živo podobo cerkvice na gori, ki mnogokrat, ovita v megleni pajčolan, dviga duha in krepi srce za novi dan. Že

preko 400 let kraljuje nad mestom nadangel Mihael. In kljubuje vojnam, eksplozijam v bližnjem kamnolomu, strelam in potresnim sunkom. Leta 2020 je potres močno poškodoval oba zvonika. Ljudstvo pod njim se znova zbere in popravi poškodovano ostrešje in zidove.

Z neko sveto pobožnostjo zremo na šmihelsko cerkev. Slovesno prihajamo do nje mimo dveh angelov na stebrih pred cerkvijo. Vedno znova vsi ljudje dobre volje, verni in neverni, občudujemo velik kip nadangela Mihaela na glavnem oltarju in zastane nam dih v pobožni tišini glavne ladje. Če so prižgane še sveče, je tako, kot bi prišli v nebesa. Cerkev je zelo prostorna, kar nam zastavlja vprašanje, ali je bila kdaj polna vernikov. Kdo so bili ljudje, ki so se toliko stoletij zatekali sem po blagoslov, po pomoč v težkih časih?

Pa smo tam ...

Daleč v preteklosti, ko je po naših krajih sejala smrt – kuga, o čemer pričajo tudi mnoga kužna znamenja.

Cerkev je bila zgrajena v zahvalo za rešitev iz te strahote in groze, ki je ni in ni bilo konca.

Kapelice ob poti do šmihelske cerkve (ohranjene so zadnje tri) nas ponesejo v tisti čas in naenkrat vidimo gruče ljudi, ki se pomikajo od kapelice do kapelice proti cerkvi. Spokorno in ponižno hodijo, se ustavijo in nato s solznimi očmi, ganjeni, ker so videli podobe Kristusovega trpljenja, stopajo dalje, do vrha, do sv. Mihaela, ki bo izmeril njihova srca na tehtnici, ki nikoli ne laže. Vsako postajo so izkusili v življenju, Jezusov križ je tudi njihov. Globoke rane je zarezala kuga v njihova življenja. Vsakdo je izgubil katero od svojih najdražjih oseb. Zdaj ve sleherni izmed njih, kako težak je Jezusov križ. Ampak, če je On, ki ni v življenju popolnoma nič zagrešil, moral toliko trpeti, trpeti za nas, za naše grehe, so zmogli tudi ljudje na šmihelski kalvariji.

Nadangel na gori je videl stisko ljudi, sprejel njihova čista srca in odvrnil bolezen iz dežele. V to romarsko cerkev so se zgrinjale množice od blizu in daleč. Noč pred šmihelsko nedeljo so preživeli v molitvi in prepevanju. Hvaležna srca so bila to. Na nedeljo sv. Mihaela je bila slovesna maša polna radostnega petja. To so bili najbrž prvi začetki pasijonskih procesij, ki so tako zelo zaznamovale tisti čas, da še danes lahko občudujemo cerkve in kapelice pa tudi kužna znamenja. Po maši so odšli vsak po svoje – na obisk k znancem, sorodnikom in prijateljem. Povsod je dišalo po pečenki in orehovi potici. To je bil praznik nad prazniki, skoraj kot druga velika noč.

Po dobrih 300 letih, ko sem na svet prišla jaz, je bilo veselje na šmihelsko nedeljo enako živo kot v preteklosti. Skozi veliko rodov se je hvaležnost prenesla na naš rod, na danes, za jutri. Kot otrok sem se te nedelje mnogo bolj veselila kakor velike noči. Na ta dan smo namreč imeli res veliko obiskov, ki so nama z bratom

prinesli raznovrstne dobrote. Prišli so sorodniki po očetovi in materini strani. Vsi so bili zelo prijazni. Sprehajali so se po vrtu in okoli kmečkih poslopij, občudovali okensko cvetje, okušali domače vino in potico, domač kruh in prekajene dobrote. Skratka, vsega je bilo dovolj. To čisto veselje šmihelske nedelje je bogatil še god mojega strica Mihaela in sestrične Mihaele. Tudi še danes poimenujejo mladi starši otroke po tem svetniku. Kako čudovito! In s kolikšnim ponosom.

Šmihel nad Laškimi, 2021. Foto Damjan Kolšek.

Marija Gradec pri Laškem, 2021. Foto Damjan Kolšek.

K MARIJI NA SKALI

Reka Savinja na poti iz Laškega proti Rimskim Toplicam naredi velik ovinek v desno. In prav nasproti tega ovinka, levo na skali, stoji cerkvena z obzidjem še iz časov obrambe pred Turki, posvečena Karmelski Materi Božji. S svojo slikovito podobo me spominja na Bled. Prav pod cerkvijo so preteklo leto (2021) zgradili most čez Savinjo, ki zdaj še posebno vabi k Mariji na skali.

Tudi naju z možem Martinom je vabila leta 1985, saj sva se v njej poročila. To je bila takrat velika redkost, saj so se zakramenti podeljevali izključno v nadžupnijski cerkvi sv. Martina v Laškem. Midva pa sva imela lepe spomine iz otroških let, ko sva s starši rada zahajala v to cerkvico k sv. Mašam in procesijam, on ministrirat, jaz pa „ročce trosit“.

Marija Gradec je cerkvena procesij. Tam so bile procesije že v času, ko režim v preteklosti tega ni dovolil. Do nje je nekoč vodila pot mimo kapelic, vse od župnijske cerkve po zgornji glavni cesti, mimo pivovarne, pod železnico, do podnožja skale, na kateri stoji cerkev. Moji stari starši so se še spominjali, kje so bila vsa ta znamenja, da je bila to pot pasijonske procesije s križanjem na obzidju (moralo je biti veličastno), kasneje pa zaradi množice gledalcev zadaj na Bartolovem travniku. Obsodba je bila verjetno na Glavnem trgu, bičanje na Orožnovem trgu (kip Ecce homo so žal odstranili), nato so sledile postaje. Kapelice so bile vzdane v zidove hiš (Železnina, Konfekcija – danes papirnica), kjer so danes izložbena okna. Ohranjena je le Hrasteljeva kapelica. Kjer je bila nekoč znamenita Ana kapela, stoji sedaj nekaj pivovarniških palet. Zob časa je kmalu zasul kapelo pri Zidanskem, ko so zgradili železnico. Na travniku pod Marijino cerkvijo je stal kamnit kip Marije, kot bi hoteli reči, da je Jezus zadnje postaje križevega pota lažje zdržal, saj je šla za njim njegova mati Marija. Na samem pobočju so tri kapelice že obnovljene, ena pa še čaka na obnovo.

To neverjetno bogato pot pasijonske procesije bi bilo nujno obnoviti. Ko smo se leta 1985 odločali o prizorišču pasijona, je bila naša režiserka Ljudmila Turnšek, por. Treven zelo navdušena nad idejo obnove poti. Zaradi varnosti in ljubega miru smo se potem odločili za uprizoritev v atriju župnišča. Ljudje tedanjega časa tega gotovo ne bi razumeli. Enim bi bilo v spotiko, drugim pa v posmeh.

Slovenski človek se je vedno rad zatekal v Marijino varstvo. V težkih časih jih je prav Marija obvarovala pred Turki, ki so pustošili po naših krajih. Ljudje so se znali zahvaliti za rešitev in v znak hvaležnosti še danes zelo radi poromamo na Marija Gradec. Zame je to Medžugorje v malem ali Brezje, ki ga imamo skoraj na hišnem pragu.

Tudi danes so težki časi. Mogoče težji, kot se zavedamo. Vse gre nekako mimo nas, brez pravega zavedanja. Če kdo huje zboli za covidom-19 ali celo umre, mislimo, da je trpljenje nekje daleč, na drugem planetu. Kot bi imeli zakrknjeno srce,

ki je pozabilo, da v njem prebiva naša duša, katere hrana je molitev in je živa samo takrat, ko se razdaja drugim.

Zdramimo naša srca, da bodo naše duše zaživele in živele za večnost!

Magdalena Hrastnik – scenaristka in režiserka (1996, 2000, 2014 in 2015)

1934–1936

V 30. letih prejšnjega stoletja so Laščani ponovno obudili pasijonsko tradicijo z uprizoritvijo besedila Edvarda Gregorina (1897–1960) *V času obiskanja* na trgu pred cerkvijo sv. Martina. Časnik *Slovenski gospodar* (8. 7. 1936) je poročal: »*Dan za dnem se vršijo vaje, saj nastopi pri tej veliki igri na prostem pred farno cerkvijo okoli 200 oseb. Za to prireditev so že sedaj postavili ogromen oder, za katerega so porabili nad 200 kubičnih metrov lesa. Les so darovali naši zavedni župljani, vse ostalo težko delo pa so izvršili naši vrli okoliški kmečki fantje. To veliko prireditev, kakršne Laško sploh še ni videlo, vodi priznani strokovnjak dramatik g. Vavpotič. Vse ostalo podrobno delo pa leži večinoma na ramah našega agilnega prijatelja mladine g. kaplana Al. Bratuše. Občinstvo že težko pričakuje uprizoritve te lepo igre, ki se bo vršila sredi meseca julija.*«

Gregorinov pasijon v Laškem leta 1936, vir www.kamra.si

IZ KORENIN ...

Zgodovina je učiteljica življenja. Da takšna definicija drži, lahko potrdiš, ko sam prehodiš kar nekaj svoje življenjske poti.

Danes lahko mirno trdim, da je to res. Živimo iz korenin svojih pradedkov in prababic, dedkov in babic, starih tet in stricev ter drugih sorodnikov. Vedno me je zanimalo, od kod prihajam, kdo so moji predniki.

To je podobno, kot bi iskal kompas za življenjske odločitve. Kar nam pripovedujejo v otroških letih, ko imamo široko odprte radovedne oči, v mladosti ponotranjimo in prav to nam daje vir moči in smisel življenja.

Moja stara teta (Terezija Kolšek, rojena leta 1900) je imela v predalu shranjeno fotografijo Pasijona iz leta 1936, na kateri Jezus v beli haljici nese križ. Zanimalo me je, kaj je to. Čeprav se s teto Trezo nisva dobro razumeli, je bila tema Pasijona zanj tako sveta, da jo je vedno znova delila z menoj. Treza je hodila pospravljat po gosposkih hišah v Laškem in pomagala pri raznovrstnih opravilih v župnišču. Sodelovala je v Marijini družbi, zato je bila tudi povabljena k pasijonskim igram. Zelo se je veselila, saj je bila sprva izbrana v skupino jeruzalemskih žena, ki jočejo pri 8. postaji križevega pota. Po nekaj vajah jo je režiser prestavil v množico, ki hujska pri Pilatu. Najbrž je režiser opazil, da je pogumna, saj so bili igralci razdeljeni med gledalci in so kar od tam kričali proti Jezusu.

Tega pa ni zmogla in ni šla več na vaje. »Da bi proti Jezusu nastopala. Kakšen človek pa si, da lahko to počneš?« je velikokrat dejala. Pasijon je tako rajši gledala od daleč. Njena zgodba se me je dotaknila do te mere, da sem jo vedno znova obnavljala v svojem srcu in tudi upala, da bi bila nekoč tudi moja zgodba, moja izkušnja.

Leta so tekla in v začetku srednje šole sem se pridružila veroučni skupini v Laškem. Bili smo močna skupina, ki smo se družili ob petju mladinskih pesmi in pomagali pri obnavljanju cerkvenih ostrešij. Tega nam najbrž danes ne bi dovolili. Hodili smo tudi peš na romanja na Svetino in na podružnice. Lepo smo se imeli. V skupini smo se našli tudi pari, ki še danes vztrajamo skupaj na zakonski poti.

Velikokrat je beseda nanesla na Pasijon, a ni bilo pravega voditelja, da bi si upal to realizirati. Prijateljica iz skupine, Ljudmila Turnšek, por. Treven, je v času študija slovenščine naletela na Škofjeloški pasijon. Bil je še v starem jeziku, zato je bila zanj potrebna transkripcija. Gabrijela Škorja, por. Pirš je z velikim veseljem priredila prvi dve sliki iz tega pasijona, ki smo jih uprizarjali vse do zadnje izvedbe, tako sta nam bili všeč.

Za uprizoritveni prostor smo izbrali atrij župnišča, kjer so potekale skoraj vse »predstave«.

Leta 1985, ko smo pripravili prvo uprizoritev, je moja stara teta še živela. Bila je že v letih in bolehnna. Pasijona si ni mogla več ogledati. Ko smo ji pokazali fotografije, je rekla: »Zdaj je vse drugače. Ni tako, kot je bilo takrat. Kje so konji? In Pilatov prestol?« Še vedno je v srcu nosila podobe iz leta 1935, ki so bile zanj najodličnejša verska izpoved.

Pa vendar je svojo očaranost in zazrtost v svetost podob iz Pasijona, vznemirljivo dramatično izkušnjo prenesla name, da sem z živim ognjem pomagala ogreti mnoge in jih povabiti k sodelovanju. Tega ne bi zmogla Ljudmila sama, pa tudi jaz sama ne. Skupaj pa sva prebili led, saj sva si upali skupaj začeti. In odlična mladinska veroučna skupina je pogumno pristopila k Pasijonu s prvo režiserko Ljudmilo Turnšek Treven.

Magdalena Hrastnik – scenaristka in režiserka (1996, 2000, 2014 in 2015)

1985

Po petdesetih letih je mladinska veroučna skupina pod vodstvom režiserke Ljudmile Turnšek Treven nadaljevala tradicijo pasijonskih iger v Laškem. Oživitve pasijonskega dogajanja v Laškem še v času, ki ni bil naklonjen javnemu predstavljanju verskih vsebinam, predstavlja nekakšen most med zgodovinsko tradicijo z začetki v 17. stol. v čas 20. in 21. stoletja.

V počastitev nove maše Jožeta Hrastnika je bilo v atriju župnišča Laško v juniju in septembru enajst uprizoritev. Avtobusi so prihajali iz oddaljenih krajev Slovenije in avstrijske Koroške.

Vhod v Jeruzalem. V vlogi Jezusa je nastopil Martin Hrastnik. Župnijski atrij, 1985.

Umivanje nog. V vlogi Jezusa Martin Hrastnik, na desni novomašnik Jože Hrastnik v vlogi apostola Tomaža. Župnijski atrij, 1985.

1989

V počastitev nove maše dr. Ivana Platovnjaka so bile v atriju župnišča štiri predstave.

Maziljenje v Betaniji. V vlogi Jezusa Martin Hrastnik, v vlogi Marije Magdalene pa Betka Bovha. Župnijski atrij, 1989.

VELIKA STVAR ZA NEPRIJAZNI ČAS⁴¹

V osemdesetih letih smo imeli zelo močno veroučno skupino. Zaigrali smo kakšno igrico za božič. Velik problem je bilo dobiti primerno besedilo. In ker ga ni bilo, sem ga pač napisala.

Veliko smo bili skupaj z Deželakovimi. Na avstrijskem Koroškem so imeli »strica Tinčka«. To je bil duhovnik Martin Belej, ki je prišel velikokrat na Trojno; nečaki Ciril, Tilka in Nasta pa so ga obiskovali v Avstriji. Ker sta imeli Tilka in Nasta avto, sta me večkrat povabili zraven. S stricem Tinčkom smo se veliko pogovarjali in prišli na temo pasijona, ki so igrali v Laškem v 30. letih prejšnjega stoletja. O njem nam je pripovedovala tudi Deželakova mama na Trojnem. Stric Tinček pa nas je na enem »avstrijskem obisku« peljal na Gradiščansko, kjer so ga takrat uprizarjali. Na prostem. S konji. Bilo mi je sicer všeč, le da sem ga dojemala bolj kot predstavo za oči in ne za dušo. In že takrat sem si rekla, da mora biti pasijon nekaj osebnega, globljega.

Ne vem, kdo je prišel na idejo, da bi naša skupina igrala pasijon in tako nadaljevala laško tradicijo. Malo sem pogledala za besedili, a nisem ničesar našla.

⁴¹ Laški pasijon 2015, str. 8–9.

Razen besedila, ki je bil napisan še v bohoričici. Takrat sem bila študentka na Filozofski fakulteti in sem (teoretično) poznala tudi Drabosnjakove igre, pa me ni nič prepričalo. Zato sem enostavno vzela vse evangelije in začela pisati. Kake formalne teološke in dramaturške izobrazbe nisem imela. Vse je bilo le »po občutku«. Ker sta mi bila všeč slikovitost in jezik Škofjeloškega pasijona, sem en del tega vključila v besedilo. Maziljenje v Betaniji pa sem dodala, ker se mi je zdelo dramsko zelo razgibano, polno simbolike in skozi hrepenenje ženske, ki se sreča z Jezusom, sem hotela izraziti tudi malo svojega hrepenenja po Božjem. Kar se tiče glasbene spremljave, je bila pokojna Cilka Hrastnik dobra poznavalka klasike. Skupina fantov, z Martinom Hrastnikom na čelu, je prevzela fizična dela (oder, garderobe). Igralcev je bilo premalo, zato se je Martin domislil Rečice in pritegnil nekaj dobrih igralcev s tega dela Laškega.

Po premieri nisem imela nobenih občutkov, ne dobrih ne slabih, čutila sem le veliko utrujenost in negotovost. Šele pozneje se je izkazalo, da smo pravzaprav naredili kar veliko stvar za tisti neprijazni komunistični čas. Celo v Delu je bila ena majhna novička. Podpiral nas je takratni župnik Jože Horvat, pohvalil pa nas je tudi dr. Jože Ramovš, ki je bil duhovna avtoriteta »izven župnije«. In seveda prijatelji, starši ... Nekateri so se zavedali, da se lahko takšna duhovna drama hitro sprevrže v svoje nasprotje ali pa se lahko zlorabi.

Hvala Bogu se to ni zgodilo. Šele pozneje sem se prav zavedela teže takih uprizoritev. Kdo smo mi, da smemo prikazovati najhujšo dramo človeštva?! Spominjam se, kako težki so bili še nekaj let po predstavi moji petki. Tisti, ki vstopajo v pasijon s pravim duhom, jim vsekakor ni lahko.

Ljudmila Turnšek Treven – scenaristka in režiserka (1985, 1989)

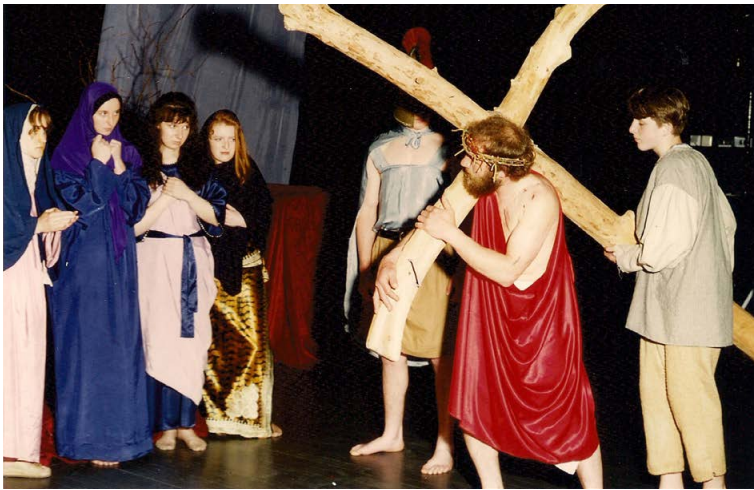
1996

Z mnogimi spremembami in dopolnitvami v scenariju, ki jih je pripravila režiserka Magdalena Hrastnik (roj. Kolšek), je bil pasijon ponovno uprizorjen v počastitev prvega obiska papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji.

Tri uprizoritve so bile v Kulturnem centru Laško in ena na dvorišču pri kapucinih v Celju. Posebnosti tega pasijona so bile: prvič uprizorjen angel na Oljski gori, križ, ki si ga je iztesal igralec Jezusa sam, ter v živo upodobljen mrtvaški ples, in sicer po freski iz cerkve sv. Trojice v Hrastovljah.

Na Oljski Gori. Jezusa upodablja Martin Hrastnik, Petra Kovač (por. Horvat) pa igra angela. Kulturni center Laško, 1996.

Jezus sreča svojo mater. V vlogi Jezusa Martin Hrastnik, Renata Štor (por. Kolšek) v vlogi Marije. Kulturni center Laško, 1996.

2000

Na prelomu tisočletja, ob sinodi na Slovenskem in v svetem letu 2000, je bil pasijon ponovno uprizorjen štirikrat v atriju laškega župnišča. Takrat je dobil naziv Laški pasijon. Režiserka Magdalena Hrastnik se je ponovno lotila pisanja scenarija in je dosledno sledila evangelijskim pisateljem.

Na novo sta bili napisani liki *Zadnja večerja* in *Oljska gora*. Marijina podoba je dobila ob Jezusu svojo pravo razsežnost, prvič je nastopil pevski zbor, s zborovodkinjo Matejo Škorja, pridružilo se je večje število otrok, pasijon se je zaključil z binkošno podobo.

Pod križem. V vlogi Jezusa je nastopil Martin Hrastnik, Vesna Vodišek je upodobila Marijo, Tilen Žibret pa apostola Janeza. Župnijski atrij, 2000.

Zaključni prizor z binškojnimi ognji v rokah. Župnijski atrij, 2000.

2014

V počastitev nove maše Ivana Hrastnika so bile v atriju župnišča Laško v režiji Magdalene Hrastnik štiri uprizoritve. Dodani sta bili še sliki *Snemanje s križa* – *pieta* in *Jezusov pogreb*. Vstajenje je prvič spremljal zbor z orkestrom in zapel Händlovo Alelujo, pod vodstvom zborovodkinje Teje Ulaga. Sodelovalo je več kot 100 igralcev, pevcev in instrumentalistov.

Snemanje s križa. V vlogi Jezusa je nastopil Klemen Jager. Župnijski atrij, 2014.

Pasijonski orkester. Župnijski atrij, 2014.

2015

Zadnja uprizoritev zaokrožuje laško pasijonsko tradicijo v letu okroglih obletic: 370. obletnica prvih uprizoritev pasijonskih procesij mimo sedmih postaj križevega pota na Šmihel (1645) in kasneje na Marija Gradec (do 1870); 80. obletnica uprizoritve Gregorinovega pasijona *V času obiskanja* v 30. letih 20. stoletja pred laško cerkvijo (1934–1936); 30. letnica prve povojne uprizoritve v župnijskem atriju (1985). Sodelovalo je 120 igralcev, pevcev in instrumentalistov, med njimi 30 otrok. V šestih uprizoritvah si ga je ogledalo več kot 1 000 gledalcev.

Laški pasijon, molitev na odru, je slikovna upodobitev Jezusovega trpljenja po evangelijskih odlomkih, od vhoda v Jeruzalem, maziljenja v Betaniji, Marijine podobe, zadnje večerje, Oljske gore, sodbe pred Pilatom do križevega pota in vstajenja.

Vhod v Jeruzalem. V vlogi Jezusa je nastopil Klemen Jager, tedanji kaplan v Laškem. Župnijski atrij, 2015.

Zadnja večerja. V vlogi Jezusa je nastopil Klemen Jager. Župnijski atrij, 2015.

Jezus (Klemen Jager) na Oljski gori. Zadnja večerja. Župnijski atrij, 2015.

Jezus (Klemen Jager) pred Pilatom (Jožef Knez). Župnijski atrij, 2015.

Jezus (Klemen Jager) sreča svojo mater (Lucija Ojsteršek). Župnijski atrij, 2015..

Pieta. Mrtvi Jezus (Klemen Jager) in jokajoče žene, od leve: Marija, Lazarjeva sestra (Elizabeta Leskovšek), Marija Kleopova (Betka Burger), Marija Magdalena (Petra Horvat) in Marija, Jezusova mati (Lucija Ojsteršek). Župnijski atrij, 2015

Zaključni prizor s slovesno zapeto Händlovo *Alelujo*. Župnijski atrij, 2015.

TUDI DANES SO PRELONNI ČASI ...

Čas, v katerem živimo, ko nas pestijo razne kuge sodobne družbe, začenši z virusi in odvisnostmi vseh vrst, kar kliče po poglobljeni molitvi in spokornosti, kot so bile nekoč pasijonske procesije. V hitrem vsakdanjem življenjskem tempu človeštvo vendarle nič ne napreduje in le stopica na mestu. Karantene so nas za hip ustavile, da smo se z bali za gola življenja, a ko je nevarnost minila, smo hitro pozabili nanjo. Manjka nam hvaležnosti za premnoge darove, ki jih vsak dan prejemamo in nikakor niso samoumevni.

Ko se je rodil Jezus, so modri z vzhoda opazovali nebo. Videli so nebesna znamenja, planete in zvezde, ki so se v času Jezusovega rojstva prav posebno postavili na nebu. Za modrece je bil to znak, da se dogaja nekaj posebnega, prelomnega, novega, enkratnega, nekaj, česar nikakor niso hoteli zamuditi, ampak so želeli biti poleg med prvimi. Vse so pustili in šli na dolgo pot za zvezdo.

Tudi danes so prelomni časi, ko se bo treba ustaviti in zadihati drugače. Razbrati prave vrednote in živeti zanje. Največji dar so naša življenja. Človek pa ni samo skupek celic, ampak tudi duhovno bitje, ki potrebuje poleg telesne tudi duhovno hrano. Te ni nikoli preveč. Vsak človek je planet zase, ima »svoj prav« ...

Uskladiti neskončno paleto resnic in odnosov je mnogo težje, kakor gledati v nebo in se tolažiti, da bo že kako. Zgraditi in ujeti pravi trenutek, da se rodi pasijon ali kakšen drug kulturni dogodek je umetnost in veliko veselje. Tega veselja si želim in upam in verujem ter ljubim že danes.

Magdalena Hrastnik – scenaristka in režiserka v letih 1996, 2000, 2014 in 2015.

Uporabljeni viri in literatura:

Arhiv Kulturnega društva Koral.

Jelovšek, Edo. *Zgodovina Laškega*, Knjižnica Laško, 2002.

Laški pasijon 2015, KD Koral, Župnija sv. Martina, Laško, 2015.

Laški zbornik 2007, Knjižnic Laško, 2007.

Maček, Jože. *Laško skozi stoletja*, Celjska Mohorjeva družba, 2013.

Foto arhiv Laški pasijon, izbor fotografij Damjan Kolšek.

Foto Patricija Belak.

PASIJONSKI RAZGLEDI

Boris Kobe, Škofjeloški pasijon, 1967, olje na lesu, 181 x 208 cm, Ikonoteka SLOGI-Gledališki muzej v Ljubljani.

Agata Pavlovec

LETO 2021 POSVEČENO TREM STOLETJEM ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Leta 2020 je Občina Škofja Loka za izvedbo rednega koordinacijskega dela in uprizoritve Škofjeloškega pasijona pooblastila Javni zavod 973.

Leto 2021 je bilo za Škofjeloški pasijon zelo pomembno, načrtovali smo uprizoritve in obeležitev 300. obletnice Škofjeloškega pasijona. S pandemijo pa so za organizatorje prireditve napočili negotovi časi. Ker v jeseni 2020 ni kazalo na izboljšanje razmer, so se odgovorni odločili, da Škofjeloški pasijon, ki je ena največjih prireditev na prostem v Sloveniji, predstavijo v leto 2022.

Leto 2021 je bilo v znamenju 300. obletnice nastanka Škofjeloškega pasijona. Rokopis patra Romualda Štandreškega je namreč datiran z letnico 1721. Datacija sicer ne potrjuje dejstva, da je pater Romuald Processio Locopolitana zapisal prav tega leta, priča pa o obdobju, ko je rokopis nastajal in priča o tem, da se je duh pasijona v našem mestu ohranil skozi tri stoletja. Danes Škofjeloški pasijon velja za najstarejše ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku ter je edina v celoti ohranjena režijska pasijonska knjiga v Evropi iz začetka 18. stoletja.

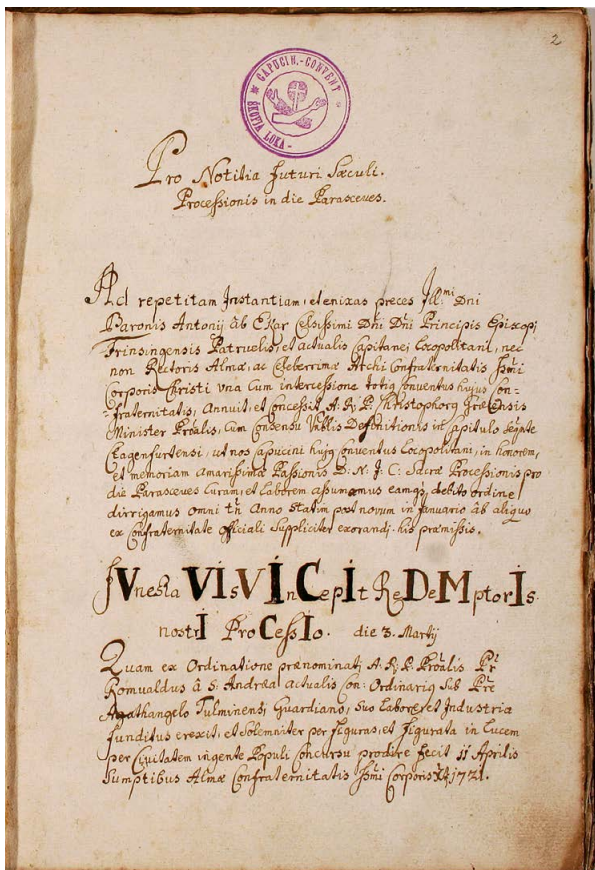
V letu 2021 je minilo pet let od vpisa Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Kot nosilci dediščine so navedeni posamezniki, lokalne skupnosti, skupine in društva. Škofjeloški pasijon je prva slovenska enota nesnovne kulturne dediščine, ki je bila vpisana na ta Reprezentativni seznam. Naj spomnim, da je bil leta 2008 prav tako prva enota, ki je bila vpisana v nacionalni Register nesnovne kulturne dediščine, saj se je Register tega leta šele oblikoval. V Registru je bila takrat kot nosilka dediščine Škofjeloškega pasijona vpisana Občina Škofja Loka. Nato se je leta 2012 zgodila še razglasitev Škofjeloškega pasijona za mojstrovino državnega pomena.

Škofjeloški pasijon je ena največjih dragocenosti Škofje Loke, je pomemben del slovenske in tudi svetovne kulturne dediščine. A ker je Škofjeloški pasijon pravzaprav nesnovna kulturna dediščina, torej dediščina katere nosilci so ljudje (skupnosti, skupine in posamezniki), ki svoje prakse, predstavitve, izraze, znanja in večine prenašajo iz roda v rod in ker se uprizarja le na vsakih šest let, se nam včasih zdi, da se nam bo izmuznil. Po drugi strani pa je Škofjeloški pasijon živa dediščina, njegov duh se je ohranjal iz generacije v generacijo skozi tri stoletja in to ne glede na družbene razmere, ki mu marsikdaj niso bile naklonjene. V Kapu-

cinskem samostanu pa se je ohranil tudi rokopis patra Romualda. Zato je še kako prav, da so bili leta 2018 v Register nesnovne kulturne dediščine Slovenije poleg Občine Škofja Loka kot varuhi duhovnega sporočila Škofjeloškega pasijona vpisani tudi škofjeloški kapucini.

Priprave na leto 2021 so potekale že v leto prej, predvsem so bili to nekateri obširnejši in bolj zahtevni projekti. V začetku leta 2020 smo rokopis Škofjeloškega pasijona zaupali konzervatorsko-restavratorski svetnici Blanki Avguštin Florjanovič in v sodelovanju s Karata filmom posneli dokumentarni film, ki prikazuje postopke restavriranja in je kot tak pomemben prikaz ohranjanja knjižne dediščine.

Prvi, kasneje dodani list, torej naslovni list Kodeksa Škofjeloškega pasijona iz 1721. Romuald-Ogrin, Škofjeloški pasijon, 2009.

V tem času je župan Občine Škofja Loka Tine Radinja pozval člane županovega posvetovalnega telesa/odbora za Škofjeloški pasijon (v nadaljevanju Odbor), da predlagajo ideje za postavitve obeležja Škofjeloškemu pasijonu. Iz različnih idej se je izluščila varianta talnega obeležja. Nekaj pobud za postavitve obeležja je bilo že pred županovim pozivom, pred letom 2020, saj je potrebno, da se obiskovalce mesta in tudi domačine opozori na dejstvo, da je Škofja Loka pasijonsko in Unescovo mesto. Intenzivne priprave za postavitve talnega obeležja so potekale od poletja naprej. Samo idejo je bilo potrebno razviti in narediti osnutek (velikost, možne lokacije, zapisi ...). Pri umeščanju v prostor smo sodelovali z Odborom za prenovu in Oddelkom za okolje in prostor na Občini Škofja Loka ter za mnenje zaprosili tudi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Nato smo prešli na vsebinski del. K razmišljanju o glavnem sporočilu obeležja smo sprva povabili tiste, ki najbolj poznajo vsebino in sporočilo Škofjeloškega pasijona – tri režiserje uprizoritev in škofjeloške kapucine. Na pobudo župana pa smo kasneje k sodelovanju povabili še člane Odbora in nekatere druge posameznike. Izbran je bil predlog patra Metoda Benedika, nekdanjega predstojnika Kapucinskega samostana v Škofji Loki in člana strokovnega odbora Škofjeloškega pasijona 2022. Predlagal je vrstico Škofjeloškega pasijona, ki je del Pete slike - Krvavega pota, besede, ki jih govori prvi angel: »*Ah, človek, prov tojga Odrešenika pomisli*«. Z Ministrstvom za kulturo smo se posvetovali glede uporabe skrajšanega zapisa o Unescovi nesnovni dediščini. V Studiu Miklavc so pripravili vsebinsko in oblikovalsko zasnovo za obeležje. Izhodišča temeljijo na duhovnem, dramskem, verskem ter izobraževalnem pomenu Škofjeloškega pasijona. Poudarek pa je na kulturni dediščini in tradiciji pasijona, pa tudi na nesnovni dediščini s katero je močno povezano prostovoljstvo. Oblikovalsko imajo vsi vgrajeni vsebinski in likovni elementi močan simbolni pomen. Osrednji del obeležja sestavljata znak Škofjeloškega pasijona in zapis o 300-letnici najstarejšega ohranjenega dramskega besedila v slovenskem jeziku, ki s tem označujeta namen njegove postavitve. Druga dva podolgovata elementa ponazarjata smer ter značilnost pasijonske procesije. Vsebujeta povečan faksimile besedila iz Škofjeloškega pasijona ter omembo Unescove kulturne dediščine. Oba elementa hkrati predstavljata poklon igralcem: grafična tekstura je sestavljena iz 800 črk iz Škofjeloškega pasijona, vsaka posamezna črka je simbol za posameznega igralca. Dodani so tudi odtisi stopal in kopit kot vidni dokaz na samem mestu uprizarjanja Pasijona. Vsi glavni elementi so med seboj sestavljeni v nakazanem elementu križa, ki hkrati označuje tudi točko glavnega prizorišča.

Slavnostno odkritje obeležja je bilo 24. maja 2021. Prireditve si je zamislil, zanj naredil scenarij in režijo Borut Gartner. Ker besedilo *Ah, človek, prov tojga odrešenika pomisli*, izreče angel je prireditve poimenoval *Angelski dih*. Ob tem je

med drugim zapisal: Škofjeloški pasijon ni samo spokornost, groza, bolečina in trpljenje ampak je tudi milina s katero nas božajo angeli. Je pravi »angelski dih«. Dih, ki opozarja, svetuje, usmerja, tolaži... Prvi del prireditve se je odvil v starem župnišču, drugi del – odkritje obeležja pa na Mestnem trgu.

V naš načrt za leto 2021 smo umestili tudi dve knjigi, ki naj bi izšli ob 300-letnici Škofjeloškega pasijona. Fotomonografijo, ki bi bila primerna tudi za protokolarna darila ter manjšo knjižico ali brošuro, ki bi bila cenovno dostopnejša, bolj poljudna in s tem namenjena širšemu krogu ljudi. V letu 2020 smo prejeli dva predloga za fotomonografijo. Na prehodu v leto 2021 pa je Odbor izbral predlog Alojzija Pavla Florjančič. Vsebina knjige in obsežno slikovno gradivo opredeli pasijon z zgodovinskega vidika, predstavi različne načine uprizarjanj Škofjeloškega pasijona v 20 stoletju in Škofjeloški pasijon, ki se od leta 1999 ponovno uprizarja v našem mestu. V letu 2021 smo se povezali z založbo, Florjančič je nadaljeval s svojim delom in pripravil maketo knjige. Vsebina knjige je bila pregledana s strani dr. Matije Ogrina in patra Metoda Benedika. Delo na projektu se je žal malce zavleklo in se nadaljuje v letu 2022. Upamo, da bo fotomonografija zagledala luč sveta v letošnji jeseni. Žal se to ni zgodilo z načrtovano manjšo knjižico, v kateri je na kratko predstavljen Škofjeloški pasijon. Poudarek je na besedilu Škofjeloškega pasijona, dodane so fotografije prizorov iz uprizoritev.

Leta 2020 smo pripravili tudi več razstav na temo Škofjeloškega pasijona z namenom promocije. Z njimi bi gostovali po Sloveniji in izven naših meja. Pripravili smo tudi dva panoja za Pasijonsko sobo na Mestnem trgu 42. Panoja oziroma plakata sta mimoidoče seznanjala z osnovnimi informacijami o Škofjeloškem pasijonu in interaktivni Romualdovi poti. Njun namen je bil tudi, da bi obiskovalce vabila v Pasijonsko sobo. Žal pasijon v teh prostorih ni nikoli zaživel. Konec leta 2021 se je pasijonska soba skupaj s Turistično informacijsko točko preselila na Cankarjev trg, kjer je pasijon predstavljen kot del turistične ponudbe širšega Škofjeloškega območja.

Konec leta 2020 smo zasnovali program Dnevov Škofjeloškega pasijona in prireditev ob 300. obletnici, ki bi se zvrstile skozi vse leto 2021. Začetek leta ni bil nič kaj obetaven, čakali smo na potrditev programa, spremljali pandemično situacijo, razmišljali o tem, kaj narediti v primeru, če prireditev ne bo možno izvajati v živo... Oprijeli smo se tega, kar je bilo mogoče izvesti na prostem in v razstavnih prostorih. Tik pred izidom sta bili tudi dve publikaciji, *Pasijonski doneski* in *Pasijonski almanah*. Potrjena je bila še izdelava bronastega talnega obeležja ter njegova montaža. Konec februarja smo stopili skupaj z različnimi

društvi, župnijami in brati kapucini ter se odločili, da Dneve Škofjeloškega pasijona izvedemo tako kot prejšnja leta. Če ne bo šlo v živo, bomo dogodke posneli in jih predvajali po spletu. Lahko bi rekli, da nas je vodil pasijonski duh, saj smo v zelo kratkem času dorekli vse kar je bilo potrebno in javnosti sporočili, da se 12. marca začenjajo Dnevi Škofjeloškega pasijona 2021.

Najprej smo postavili razstave - na Mestnem trgu promocijsko razstavo, v Sokolskem domu Škofja Loka pa razstavi *300 let živa dediščina Škofjeloškega pasijona* in *Prizori Škofjeloškega pasijona*. Na ogled je bilo postavljenih tudi nekaj kostumov iz uprizoritev ter dokumentarni film *Arheologija pasijonske knjige*. V Oknu Loške hiše smo v sodelovanju z Mops video produkcijo predvajali predstavitveni video iz različnih uprizoritev Škofjeloškega pasijona. Poleg razstav so bile v Crngrobu in v Nunski cerkvi v mestu na ogled še postne ali pasijonske jaslice. Večino drugih dogodkov in vsebin pa smo predvajali preko spleta.

V sodelovanju s Karata filmom smo posneli predstavitvi obeh publikacij, *Križev pot* ter okroglo mizo o jeziku in govoru Škofjeloškega pasijona. Zamisel za *Križev pot po mestu Škofja Loka* je dal župnik župnije Škofja Loka Matej Nastran, pri organizaciji pa so sodelovali tudi bratje kapucini.

Križev pot po mestu. Foto Jože Šenk.

Romualdov dan smo posvetili rokopisu patra Romualda. Na pobudo režiserja Boruta Gartnerja smo pripravili okroglo mizo z naslovom *Govorne podobe Škofjeloškega pasijona*, na kateri so poleg njega sodelovali še lektor in vodja skupine za oblikovanje govora Škofjeloškega pasijona 2022 prof. Jože Faganel, lektorici Bernarda Lenaršič in Kristina Strnad ter dramski igralec Pavle Ravnohrib. Okrogla miza je bila tudi predstavitev dotedanjšega dela režiserja na področju govora. Naj omenim, da je bila narejena dramska predloga govora Škofjeloškega pasijona 2022 ter zvočni posnetek govora. Ker je pri zvočnem posnetku govora sodeloval dramski igralec Pavle Ravnohrib, smo z njim posneli še kratek video, v katerem kot kapucin bere odlomek iz Škofjeloškega pasijona. Video naj bi vključili v mozaik pasijonskih vsebin, ki bi se predvajale v Pasijonski sobi oziroma v sedanjem TIC-u.

Tako kot Romualdov dan pa bratje kapucini organizirajo tudi predstavitve posameznih slik oziroma prizorov Škofjeloškega pasijona in njihovega duhovnega sporočila. Pri tem sodelujejo z Marjanom Kokaljem, ki je spregovoril o sliki Pekel. Za snemanje in predvajanje videa na spletu pa je poskrbel Pasijonski veter. Pasijonski veter je v sodelovanju z župnijo Selca in Kulturnim društvom Janez Evangelist Krek Selca pripravil še Pasijonski večer v Selcih z naslovom *Pasijon z (družini)nami 2021*.

Pasijonski večer v Stari Loki z naslovom *Pasijon Mengore, sonetni venec* so pripravili mladi iz župnije Stara Loka. Dogodek se že vrsto let izvaja v posebnem ambientu stare dekanije v Stari Loki, organizirajo pa ga župnija Stara Loka, Župnijski zavod sv. Jurija Stara Loka, Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka in Pasijonski veter. Staroločani so v sodelovanju z Društvom ljubiteljev jaslic iz Litije pripravili še razstavo pasijonski jaslic v Crngrobu v galeriji Cngrobsk turn.

Na cvetno soboto pa smo končno stopili na Mestni trg, kjer je Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka pripravilo razdeljevanje zelenja za izdelavo butaric. Istega dne so loški skavti pred župnijsko cerkvijo sv. Jakoba izdelali butaro velikanko. Dnevom Škofjeloškega pasijona se je pridružila tudi Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka z intervjujem in branji Škofjeloškega pasijona.

Škofjeloški pasijon je odmeval preko lokalnih meja. Veliko je bilo prispevkov v tiskanih medijih in na radijskih postajah, več oddaj in prispevkov na nacionalnem radiu in televiziji. Še posebno velik izziv je bilo snemanje oddaje Na lepše, ki jo je v Škofjo Loko zvalila Razvojna agencija Sora Škofja Loka. V oddaji smo med drugim predstavili Kapucinsko knjižnico in stalno razstavo o Škofjeloškem pasijonu v Loškem muzeju Škofja Loka. Borut Gartner pa je poskrbel, da so čez mestni trg v pasijonskih kostumih prijahali konjeniki.

Izven lokalnih meja je bila v Ljubljani v Slovenskem Etnografskem muzeju na ogled razstava z naslovom *300 let Škofjeloškega pasijona*. Pri pripravi razstave smo sodelovali z Etnografskim muzejem, jim omogočili izposojajo kostumov iz fundusa, loške rokodelke Petra Plestenjak Podlogar, Lili Pajntar in Anja Musek pa so za razstavo pripravile pasijonske spominke. Z razstavama, ki sta bili na ogled v Sokolskem domu, smo gostovali v Muzeju krščanstva na slovenskem v Stični.

Banka Slovenije je ob 300. obletnici Škofjeloškega pasijona izdala serijo zbirateljskih kovancev, in sicer 500 zlatnikov, 1.000 srebrnikov, 40.000 dvokovinskih kovancev navadnega kovanja in 750 dvokovinskih kovancev v tehniki visokega sijaja.

Spominski kovanci Banke Slovenije ob 300. obletnici Škofjeloškega pasijona.

Tudi na mednarodnem področju se je marsikaj dogajalo. V francoski reviji *Codex*, ki obravnava krščanstvo z vidika zgodovine, arheologije, kulture in dediščine, je bil objavljen članek o Škofjeloškem pasijonu.

Mednarodna konferenca *Europassion*, ki bi jo v letu 2021 gostila Škofja Loka, je bila zaradi pandemije odpovedana. Je pa Škofja Loka kljub temu gostila statuo *Europassiona*, ta namreč simbolično potuje po Evropskih pasijonskih krajih, kjer poteka konferenca. Pri tem je bil zelo dejaven Aleksander Igličar, ki je od leta 2019 tudi član ožjega predsedstva *Europassiona*. Konec marca smo organizirali interni dogodek v Sokolskem domu Škofja Loka, na katerem sta predstavnika Pasijonskega vetra in ožjega predsedstva *Europassiona* Aleksander Igličar in Andreja Megušar statuo predala županu Tinetu Radinji in gvardijanu škofjeloških kapucinov br. Jožku Smukavcu. Statua je bila nato postavljena na ogled v Oknu Loške hiše.

Poleti so člani predsedstva Mednarodnega združenja *Europassion* obiskali Slovenijo. Srečanje je organiziral Pasijonski veter v sodelovanju z Občino Železniki in Turističnim društvom Železniki. Predstavniki so obiskali tudi Škofjo Loko in se na neformalnem srečanju sestali z županom Tineto Radinjo.

V jeseni je Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka v Sokolskem domu pripravilo razstavo *S Kristusom po poti Škofjeloškega pasijona (1721-2021)* in ob tem izdali priložnostni žig. V tem času je bil iz bivše vojašnice v Nunsko kaščo preseljen fundus s kostumi Škofjeloškega pasijona. Eno leto prej smo iz bivše vojašnice v Nunski samostan prepeljali že celotno scenografijo Škofjeloškega pasijona.

Jesen je prinesla tudi odpoved uprizoritev Škofjeloškega pasijona. Odločitev so sprejeli odgovorni za Škofjeloški pasijon 2022 - Strokovni odbor, režiser Borut Gartner in vodja projekta Jakob Vrhovec ter župan Občine Škofja Loka Tine Radinja. Javnosti so med drugim sporočili, da je odločitev o odpovedi posledica negotove pandemske situacije, ki se ne izboljšuje tako, kot bi želeli. Povedali so še, da odpoved obžalujejo, vendar v takšnih okoliščinah ni možno varno izpeljati tako velikega projekta, ki vključuje ogromno število sodelujočih. Aktivnosti za naslednjo uprizoritev se bodo začele takoj, ko bo to mogoče.

V občinskem Odloku o uprizoritvah Škofjeloškega pasijona – Processio Locolitana, ki je bi sprejet leta 2020, je med drugim zapisano, da se Škofjeloški pasijon po letu 2021 uprizarja periodično na vsakih 6 let v postnem in velikonočnem času. V primeru višje sile (nezmožnost izvedbe uprizoritev v predvidenem letu) se lahko, s sklepom občinskega sveta, uprizoritve prestavijo za do 2 leti.

Odlok opredeljuje predvsem uprizoritve Škofjeloškega pasijona. Z letom 2022 pa smo vstopili v čas, ki je prav tako pomemben - čas med uprizoritvami. Pomemben je zaradi promocije naše nesnovne dediščine in zaradi ljudi – prostovoljcev, ki sodelujejo pri uprizoritvah. Pomemben je tudi zaradi društev in drugih skupin, ki letno pripravljajo različne pasijonske vsebine, s katerimi pripomorejo, da duh Škofjeloškega pasijona ne zamre.

dr. Urška Florjančič

PASIJONSKI VEČER 2021 V STARI LOKI

PASIJON MENGORE: SONETNI VENEC LEONA OBLAKA

*Presveta pot, ki pelje v odrešenje,
A večno sonce le čez križ posije,
Spoznanje v Božjo voljo se prelije,
Iz smrti se rodilo bo življenje.*

*Jeruzalem ponuja razsvetljenje,
Odsev svetlobe mrak sveta prekrije,
Nebo v ljubezen temno noč zavije,
Molitev je odgovor na trpljenje.*

*Edino On zna temo presvetliti;
Neskončno dober v svoji veličini,
Grenkobo zna v sladkost nam spremeniti.*

*Odmev zdaj z Golgote doni v praznini,
Resnice se ne more več prikriti,
En sam je Bog, mogočen, Troedini.*

Magistrale – Kristusov spust v predpekel, Sonetni venec Leona Oblaka

Za pasijonca po srcu in duši je vsaka preizkušnja nova priložnost za premišljevanje Kristusovega trpljenja, smrti in vstajenja v luči skrivnosti odrešenja vsakega človeka in vsega človeštva. Tak izziv nam ponuja tudi pandemija s covidom, ki se kar ne konča in nam zastavlja številna vprašanja o nas samih, našem odnosu do stvarstva, sočloveka, presežnega, o moči naše vere ter o temeljnih bivanjskih vprašanjih.

Ko smo v prvem covidnem letu prvič v devetih letih ostali brez Pasijonskega večera v Stari Loki, so se v drugem covidnem letu izziva lotili mladi. V jubilejnem desetem letu, odkar v postnem času prirejamo te duhovno bogate kulturno-umetniške dogodke s pasijonsko tematiko, v katerih se prepletajo moč besede, glasbe in podobe, smo si Pasijonski večer v Stari Loki prvič lahko ogledali na posnetku kar doma. Skupina mladih iz Stare Loke je literarno-glasben recital

sonetnega venca Pasijon Mengore izvedla in posnela v različnih prostorih stavbe nekdanje dekanije v Stari Loki ob župnijski cerkvi sv. Jurija. Premierno je bil na ogled na spletu v petek, 19. marca 2021, ob 19.30.

Pasijon Mengore je v pesniški obliki sonetnega venca napisal Leon Oblak, po navdihu mozaičnih upodobitev postaj križevega pota v kapelicah ob poti na starodavno Božjo pot Mengore pri Tolminu. Mengore ali Sveta Marija pri Tolminu je starodavna Božja pot nad Volčami, z Marijino cerkvico iz 14. stoletja. Cerkev so l. 1928 obnovili iz vojnih razvalin in jo opremili z ekspresionističnimi poslikavami Toneta in Mare Kralj. Leta 1932 so ob poti na Mengore pozidali kapelice križevega pota, ki pa so bile leta 1954 iz sovraštva do vere porušene. Ponovno so jih pozidali in jih leta 2008 obogatili z mozaiki p. Marka Ivana Rupnika, ki simbolizirajo stoletno bojevanje za staro pravdo, pravico do obstoja in biti ljudi ob Soči.

Pasijonska pesnitev Leona Oblaka, slovenskega pesnika, glasbenika, moža in očeta ter profesorja na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, je leta 2010 izšla kot samostojna knjižica pri založbi Salve. Verze dopolnjujejo Rupnikove mozaične upodobitve križevega pota.

Mladi recitatorji so posamezne verze interpretirali v različnih prostorih nekdanje dekanije, ob tiskanih oljnatih podobah križevega pota. Ob zidavi sedanje

farne cerkve sv. Jurija na mestu prejšnje cerkve, ki je tam stala predvidoma od 10. stoletja dalje, jih je dal v Staro Loko pred 155 leti pripeljati starološki župnik Franc Ksaver Kramer. Podobe, velikosti 64 x 87 cm, je z lesenimi okvirji opremil Janez Gosar iz Dupelj. Ko je kasnejši župnik dr. Janez Veider leta 1958 pripeljal reliefen križev pot s Kočevskega, so Kramerjevega pospravili, dolga leta je ležal pozabljen na podstrešju cerkvene ladje. Pred leti smo ga ponovno odkrili, ga za Pasijonski večer 2021 v Stari Loki očistili in postavili v stavbo nekdanje dekanije na Fari, kjer so mladi posneli recital.

V montaži posnetka Pasijonskega večera 2021 v Stari Loki so mladi prepletli posnete recitacije verzov sonetnega venca *Pasijon Mengore* z glasbenimi točkami, ki so jih izvedli in posneli doma. Končni izdelek je filmski kolaž v sliki, ki obudi spomin na vseh devet pasijonskih večerov, ki smo jih pripravili v desetih letih.

S hvaležnostjo zremo na ustvarjalno plodno desetletje naših prizadevanj za ohranjanje pasijonske kondicije, ko smo prepletali številne poti med nami in gradili živo občestvo. Velik boglonej množici posameznikov, ki ste v teh letih prisluhnili povabilu in bili del Pasijonskih večerov v Stari Loki. V pričakovanju naslednje uprizoritve Škofjeloškega pasijona, ko je bila jubilejna v letu 2021 najprej prestavljena na leto 2022, kasneje pa v 'eno prihodnjih let', je naloga vseh pasijoncev, da se povežemo v molitvi in da vsak razmisli, kako ga nagovarja sporočilo pasijona in kakšno poslanstvo Kristus polaga v vsakega od nas.

PROGRAM RECITALA

Recitatorji

Veronika, Jerca, Neža in Manca Berce, Larisa Demšar, Jakob Florjančič, Jakob Habicht, Andrej Karlin, Jakob Kokelj, Leon in Lucija Oblak, Jakob Andrej Megušar

Glasbeniki

Jerca Berce (vokal, prečna flavta), Manca Berce (vokal, violina), Neža Berce (vokal, kitara), Veronika Berce (vokal), Ambrož Demšar (klavir), Andrej Demšar (violončelo), Julija Demšar (saksofon), Larisa Demšar (vokal, violončelo), Jakob Florjančič (vokal, kromatična harmonika), Jakob Habicht (klavir), Andrej Karlin (klavir)

Seznam pesmi

Pasijonska pesem (Gregor Voje)
 Brez njega bi bilo vse zaman (Nejc Podobnik, Jožef Mezeg)
 Ti si šel na križ (A. Zwitter)
 Križ (je vsak moj trenutek) (Marija in Silvester Bukovec)
 Mati žalostna je stala (ljudska)
 Do dna si me pretresel (Mana)
 Za nebo pred teboj (francoska, prevod Grazyna Mech, priredba Stane Bešter)
 Moj Bog (dovoli mi, Križani) (Marija in Silvester Bukovec)
 Ostani z menoj (Bena Briški)
 Kupido (Tone Potočnik)
 Pred križem (Darlene Zschech & Reuben Morgan)
 Oljska gora (ljudska)
 Suša (Marija in Silvester Bukovec)
 Nad vsem (Lenny Le Blanc & Paul Baloche; prev. Nada Žgur)
 Daj mi Jezus da žalujem (ljudska)
 Z vsem, kar sem (Hillsong Worship)

Delo z recitatorji in režija, uvodna misel

Veronika Berce

Izbor glasbe

Veronika Berce, Jerca Berce, Larisa Demšar

Priprava podob križevega pota/tehnična ekipa

Izak in Gabrijel Debeljak, Jakob Kokelj, Jure Zarnik, Andrej Karlin, Pavel in Filip Karlin, Marcel Kokelj, Urška Florjančič

Priprava prostora in namestitvev podob križevega pota, snemalci

recitatorji

Fotografi

Alojzij Pavel Florjančič, Urška Florjančič, Marcel Kokelj in recitatorji

Montaža posnetka

Leon Oblak, Veronika Berce

Tajništvo in komunikacija, zloženka

Urška Florjančič

Dogodek v sodelovanju pripravila

Župnijski zavod Sv. Jurija Stara Loka, Župnija Stara Loka, Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka

PROGRAM RECITALA

Uvodna misel
Veronika Berce

Recitatorji
Veronika, Jerca, Neža in Manca Berce, Larisa Demšar, Jakob Florjančič, Jakob Habicht, Andrej Karlin, Jakob Kokelj, Leon in Lucija Oblak, Jakob Andrej Megušar

Glasbeniki
Jerca Berce (vokal, prečna flavta), Manca Berce (vokal, violina), Neža Berce (vokal, kitara), Veronika Berce (vokal), Ambrož Demšar (klavir), Andrej Demšar (violončelo), Julija Demšar (saksofon), Larisa Demšar (vokal, violončelo), Jakob Florjančič (vokal, kromatična harmonika), Jakob Habicht (klavir), Andrej Karlin (klavir)

Pesmi
Pasijonska pesem (Gregor Voje)
Brez njega bi bilo vse zaman
(Nejc Podobnik, Jazef Mezey)
Ti si šel na križ (A. Zwitter)
Križ (Je vsak moj trenutek)
(Marja in Silvester Bukovec)
Mati žalostna je stala (Judska)
Do dna si me pretresel (Mana)
Za nebo pred teboj (francoska, prevod Grazyna Mech, priredba Stane Bešter)
Moj Bog (Dovoli mi, Križani)
(Marja in Silvester Bukovec)

Ostani z menoj (Bena Briški)
Kupido (Tone Potočnik)
Pred križem (Darlene Zschech & Reuben Morgan)
Oljska gora (Judska)
Suša (Marja in Silvester Bukovec)
Nad vsem (Lenny Le Blanc & Paul Baloche; prev. Nada Žgur)
Daj mi Jezus da žalujem (Judska)
Z vsem, kar sem (Hillsong Worship)

Zaradi razmer s pandemijo covid-19 so mladi dogodek posneli in bo na ogled preko fb župnije Stara Loka ter na spletnih straneh organizatorjev dogodka.

Delo z recitatorji in režija
Veronika Berce

Izbor glasbe
Veronika Berce, Jerca Berce, Larisa Demšar

Priprava podob križevega pota / Tehnična ekipa
Izak in Gabriel Debeljak, Jakob Kokelj, Jure Zarnik, Andrej Karlin, Pavel in Filip Karlin, Marcel Kokelj, Urška Florjančič

Priprava prostora in namestitvev podob križevega pota, snemalci
recitatorji

Fotografi
Alojzij Pavel Florjančič, Urška Florjančič, Marcel Kokelj

Montaža posnetka
Leon Oblak, Veronika Berce

Tajništvo in komunikacija, zloženka
Urška Florjančič

Zajetiški zavod sv. Jurija Stara Loka in Župnija Stara Loka, zanj: Janez Štetič
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka, zanj: predsednik, Mihael Habicht
Stara Loka, marec 2021

DNEVI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA
Vabimo vas na
**PASIJONSKI VEČER 2021
V STARI LOKI**
PASIJON MENGORE
Sonetni venec Leona Oblaka

posneto v Stari dekaniji
predvajano v petek, 19. marca 2021, ob 19.30

Statua Europassiona. Foto Peter Pokorn.

Helena Janežič

SLOVESEN SPREJEM STATUE ZDRUŽENJA EUROPASSION

Škofja Loka naj bi aprila 2021 gostila 37. letni kongres združenja Europassion. Vendar je bila zaradi epidemije covid-19 uprizoritev Škofjeloškega pasijona predstavljena na leto 2022, zato je bil posledično odpovedan tudi kongres.

Predsedstvo združenja se je kljub temu odločilo, da Škofja Loka v letu 2021 na simbolni ravni odigra vlogo evropske pasijonske prestolnice. Naše mesto je tako v lanskem letu gostilo leseno statuo združenja Europassion, ki je Škofjo Loko in loške pasijonce povezala v veliko družino evropskih pasijoncev in evropskih pasijonskih krajev.

Slovesna izročitev statue županu Škofje Loke Tinetu Radinji in gvardijanu loških kapucinov br. Jožku Smukavcu je bila v atriju Sokolskega doma na veliko sredo, 31. marca 2021. Zaradi omejitev druženja, ki so bile posledica ukrepov za zmanjšanje širjenja epidemije, se je prireditve lahko udeležila le manjša skupina loških pasijoncev.

V nadaljevanju objavljamo nagovor mag. Aleksandra Igličarja, člana razširjenega predsedstva združenja Europassion.

Statuo Europassiona so sprejeli (z leve) Jože Štukl, mag., predstavnik Občine Škofja Loka pri združenju Europassion, župan Tine Radinja in gvardijan br. Jožko Smukavec, mag. Aleksander Igličar in mag. Andreja Ravnihar Megušar, člana razširjenega predsedstva združenja Europassion. Foto Peter Pokorn.

mag. Aleksander Igličar

NAGOVOR OB PREDAJI STATUE EUROPASSIONA

Spoštovani župan Tine Radinja, br. Jožko Smukavec, dragi pasijonci. Vemo, da bi naslednji teden, od petka 8. do ponedeljka 11. aprila 2021, Škofja Loka morala gostiti 37. redni letni kongres združenja Europassion, evropskega pasijonskega združenja, ki pod geslom »*Ista vera, isti ideal*.« povezuje okrog 80 pasijonskih krajev iz 16 evropskih držav. Pasijonci, povezani v združenju Europassion, z uprizarjanjem pasijonov, srečevanji in izmenjavo izkušenj ohranjajo večstoletno dediščino prikazovanja Jezusovega trpljenja, smrti in vstajenja ter s tem negujejo duhovna sporočila in vrednote Božjega usmiljenja in ljubezni, na katerih je zrasla evropska družba.

Srečanje Europassiona v Škofji Loki bi moralo biti v letu 2021 ob obletnici treh stoletij tradicije loške spokorniške procesije – Škofjeloškega pasijona, kot ga poimenujemo v sodobnem času, največjega kulturnega in duhovnega bisera našega mesta.

Na pobudo Muzejskega društva Škofja Loka se je Občina Škofja Loka evropski pasijonski družini pridružila leta 2007, leta 2018 se ji je pridružilo še slovensko pasijonsko gibanje Pasijonski veter, ki se je začelo snovati v našem mestu, njegov duhovni voditelj je loški kapucin br. Jaro Knežević. Leta 2012 je na pobudo Alojza Pavla Florjančiča, neutrudnega loškega pasijonca in nosilca ohranjanja pasijonske kondicije, predsedstvo Europassiona sprejelo odločitev, da bo Škofja Loka leta 2021 gostitelj letnega kongresa.

Takrat seveda še nismo vedeli, da bo Škofjeloški pasijon decembra 2016 vpisan na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, in sicer kot prvi slovenski vpis na ta prestižni svetovni seznam in kot prvi pasijon v svetovnem merilu, ki je vpisan na ta seznam, na katerem je danes okrog 500 enot.

A zunanje okoliščine pandemije covid-19 so naše želje in načrte spremenile, saj smo morali jubilejno uprizoritev Škofjeloškega pasijona prestaviti na leto 2022; posledično je bil odpovedan tudi kongres.

Pred nekaj meseci je predsedstvo združenja Europassion na pobudo predsednika Josefa Langa sprejelo odločitev, da Škofja Loka vseeno sprejme leseno statuo Europassiona, ki jo vsako leto gosti kraj gostitelj. Lesen kip Jezusa Kristusa s stiliziranimi rokami v obliki sklenjenega kroga simbolično obdaja oziroma združuje vse evropske pasijonce.

Covid-19 je preprečil tudi izvedbo kongresa Europassion leta 2020 v severno bavarskem mestu Tirschenreuth in svečan prevzem statue, ki je zaradi tega k nam varno prispela po redni pošti. Predsedstvo Europassiona ob tem pošilja pomembno sporočilo, da so Občina Škofja Loka, loški bratje kapucini in loški

pasijonski igralci, vsi drugi sodelujoči in na splošno vsi pasijonci člani velike evropske pasijonske družine, ki jih združuje ter povezuje Jezusovo večno sporočilo ljubezni – »*Ista vera, isti ideal.*«

Na spodnjem delu statue so zapisana imena krajev gostiteljev konference združenja Europassion in zanimivo je, da je prvo nemško mesto Wintrich/Mosel, ki je bilo gostitelj srečanja leta 2007, ko je bila Občina Škofja Loka včlanjena v združenje. Ker so mesta gostitelji kongresa Europassion izbrani v letu uprizorjanja njihovega pasijona in določeni za nekaj let v naprej, je predvideno, da bo Škofja Loka kongres Europassiona gostila leta 2027, ob naslednji uprizoritvi Škofjeloškega pasijona. Seveda, »*če bo naklonjen Bog in če bo dopuščalo vreme*«, kot je bilo med drugim zapisano na najstarejši ohranjeni listini loške pasijonske procesije iz leta 1713.

Statuo bova županu Škofje Loke Tinetu Radinji in gvardijanu loških kapucinov br. Jožku Smukavcu v imenu predsednika združenja Europassion Josefa Langa in razširjenega predsedstva izročila Andreja Ravnihar Megušar in jaz; od leta 2019 sva člana razširjenega predsedstva združenja Europassion.

Ob slovesni izročitvi kipa želiva, da bo vse loške pasijonce na simbolni ravni resnično globoko povezal in vključil v evropski pasijonski prostor. Naj s postavitvijo statue Europassiona na javnem mestu ravno v dnevih velikonočnega praznovanja, ki jih začenjamo jutri, na veliki četrtek, na simbolni ravni nagovarja in vabi vse mimoidoče, vse pasijonce in vse Ločane ter obiskovalce našega mesta k njihovi duhovni poglobitvi ob praznovanju treh stoletij Škofjeloškega pasijona, našega bisera.

Zbrani loški pasijonci ob sprejemu Statue Europassiona (z leve): Jernej Tavčar, mag. Miha Ješe, Agata Pavlovec, Jože Štukl, mag., župan Tine Radinja, gvardijan br. Jožko Smukavec, mag. Aleksander Igličar, Jakob Vrhovec, mag. Andreja Ravnihar Megušar in Borut Gartner, režiser Škofjeloškega pasijona. Foto Peter Pokorn.

Foto Jože Šenk.

Matej Nastran

KRIŽEV POT PO ŠKOFJI LOKI

Križev pot po mestu Škofja Loka na veliki petek, ob uri Jezusove smrti na križu, smo v letu 2021 izvedli prvič. Ker zaradi ukrepov ob epidemiji ni bilo možnosti, da bi povabili ljudi k udeležbi v živo, smo ga posneli in predvajali ob napovedani uri. Ideja je sicer zorela že dlje časa, izoblikovala pa se je v pripravah na uprizoritev Škofjeloškega pasijona, ki je bila načrtovana za leto 2021. Škofjeloški pasijon je namreč aktualizacija Jezusovega pasijona, pri kateri pa gledalci ... ostanejo gledalci. Izoblikovala se je misel, da bi ob uri Jezusove smrti na križu - na veliki petek ob 15. uri, povabili ljudi, da se ob molitvi križevega pota zavemo, da smo v Jezusovem pasijonu vsi udeleženci. Dejavno vključenost želimo spodbuditi tudi tako, da vsak udeleženec s seboj prinese svoj križ (ki ga ima postavljenega oziroma obešenega na steni v svojem domu, ali pa ga je sam izdelal – to je lahko preprost križ iz dveh palic).

Foto mag. Aleksander Igljučar.

Na križev pot se bomo po ulicah Škofje Loke tako podali tudi v letu 2022 (na veliki petek, 15. aprila, ob 15. uri), saj trpljenje ni stvar preteklosti, kakor tudi ne hrepenenje po odrešitvi. Prav je, da znova slišimo in doživimo, da nismo sami, da je Jezus prišel na svet za nas, oznanjal in učil, trpel, umrl in vstal, da bi vsak človek, ki trpi (nosi križ skrbi, bolezní, žalosti, razočaranj, nemoči ...), v Jezusu prepoznal, kako nas ima Bog rad - da iz ljubezni do nas sebe daruje, do smrti ... in naprej. Ko smo povezani z Jezusom v uri trpljenja nam to daje moči, da gremo tudi mi naprej po poti življenja v veri ... proti veliki noči, ki pomeni srečanje z živim Bogom - Ljubeznijo v živo.

Foto Jože Šenk.

mag. Aleksander Igličar

OBELEŽJE TREH STOLETIJ UPRIZARJANJ ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Na binkoštni ponedeljek, 24. maja 2021, ki zaključuje velikonočni čas, je bilo na Mestnem trgu v Škofji Loki odkrito obeležje, posvečeno trem stoletjem uprizarjanj Škofjeloškega pasijona. Realizirala sta ga Pasijonska pisarna in Občina Škofja Loka.

Kulturno prireditev z naslovom *Angelski dih*, ki je zaradi dežja potekala v atriju starega župnišča, je zasnoval Borut Gartner, režiser Škofjeloškega pasijona 2022. Uvodoma so navzoči ob kitarski spremljavi br. Jožka Smukavca, gvardijana loških kapucinov, zapeli *Lepa si, lepa si, roža Marija*. Oblikovalec Jure Miklavc, glavni snovalec obeležja, je nato razložil njegova oblikovna in simbolna sporočila, v katerem so, poleg izbranega dela besedila iz Škofjeloškega pasijona, odtisnjene sledi nog odraslih, otrok in konjskih kopit, ki odražajo množico sodelujočih v pasijonski procesiji.

Pomembni loški pasijonci pred obeležjem Škofjeloškega pasijona: (z leve) režiser Borut Gartner, kapucin dr. Metod Benedik, župan Tine Radinja, kapucin br. Jožko Smukavec, oblikovalec Jure Miklavc in režiser Marjan Kokalj, DJ. Foto mag. Aleksander Igličar.

Sledil je nagovor dr. Metoda Benedika, predlagatelja besedila obeležja. Duhovno je osmisлил stavek, zapisan na obeležju, vzet iz 5. prizora Škofjeloškega

pasijona Molitev na Oljski gori: »*Ah človek prov sojga Odrešenika pomisli ...*« Izbrano besedilo poudarja spokorniški vidik Škofjeloškega pasijona in ljudi spominja na njihovega Odrešenika, ki je Božje ljudstvo odrešil sužnosti izvirnega greha in jim odprl pot v večno nebeško kraljestvo.

Pasijonsko obeležje je v tlaku Mestnega trga pred starim Rotovžem, v glavni osi Marijinega kužnega znamenja, kjer je prvo in osrednje prizorišče Škofjeloškega pasijona. Na osrednjem, razširjenem delu obeležja je zgoraj logotip pasijona, spodaj letnica 2021 in pod njo 300 let. Besedilo je na levem kraku obeležja, ki je postavljeno v glavni osi Mestnega trga, s čimer ponazarja smer gibanja pasijonske procesije. Na desnem kraku piše Unescova nesnovna dediščina, ki označuje, da je Škofjeloški pasijona od leta 2016 vpisan na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Pasijonsko obeležje so slovesno odkrili župan Tine Radinja, kapucin br. Jožko Smukavec ter režiserja Škofjeloškega pasijona Marjan Kokalj, DJ, in Borut Gartner.

Po odprtju je obeležje blagoslovil br. Jožko Smukavec. Ob koncu je znani slovenski basbaritonist Marko Fink, rojen v Argentini, zapel velikonočno Alelujo, skupaj s pevci in pevkami zbora Loške gimnazije, pod vodstvom Ane Prevc Megušar.

Jubilejno obeležje Škofjeloškega pasijona bo Ločane in vse obiskovalce trajno spominjalo na dolgoletno tradicijo uprizarjanj Škofjeloškega pasijona, ki se bo nadaljevala tudi v prihodnje.

Obeležje, posvečeno trem stoletjem uprizarjanj Škofjeloškega pasijona, je bilo na Mestnem trgu v Škofji Loki odkrito na binkoštni ponedeljek, 24. maja 2021. Foto mag. Aleksander Igličar.

br. dr. Metod Benedik

OBELEŽJE PASIJONA V LOKI 24. MAJA 2021⁴²

Pater Ferdinand iz Ljubljane, v letih 1721–1726 službeno redni pridigar v škofjeloškem samostanu (njegove pridige so ohranjene v samostanskem arhivu), je na veliki petek, 3. aprila 1722 popoldne zbrano množico nagovoril z ognjevito pridigo, uvodom v pasijonsko procesijo, ki jo je potem vodil p. Romuald, že nekaj let magister processionis. Pater Ferdinand je bil pred prihodom v Loko voditelj pasijonske procesije v Ljubljani in zato pri pripravi izvrsten pomočnik patru Romualdu.

Takole je klical: *»Zavoljo tebe je umrl tvoj največji dobrotnik, sam veliki Sin božji; zaradi njegove smrti žalujejo vse stvari. Zavoljo tebe in mene je ves ranjen moral umreti, zavoljo tvojega in mojega zveličanja je izdihnil dušo. Ko ga vidiš tako izranjenega in mrtvega, jaz ne verjamem, da bi ti imel tako trdo srce, da ne bi vsaj ene solze prelil zaradi nedolžne smrti Kristusove in zaradi svojih grehov, ki so bil vzrok, da je božji Sin moral umreti.«*

Kulturna prireditev *Angelski dih* se je odvila v atriju župnišča. Foto mag. Aleksander Igličar.

⁴² Govor br. dr. Benedika ob odkritju obeležja.

Sledi značilna poteza baročnega pridigarja: v roke vzame razpelo in zakliče zbrani množici: »Poglej torej ta sveti križ, poglej svojega ranjenega in krvavega Kristusa. Poglej, na tem križu zavoljo tebe in tvojih grehov, zavoljo tvojega zveličanja mrtvega Jezusa, poglej njegovo sveto glavo vso razbodeno, njegovo sveto obličje vse krvavo in zapljuvano, njegove svete roke in noge s temi železnimi žebli pribite, njegovo sveto srce ranjeno in prebodeno.«

Ta pridigarjev klic se kot refren v različnih oblikah ponavlja skozi celotno pasijonsko procesijo.

V Peti podobi (Krvavi pot) angel pravi: »*Ah človek, prov tojga Odrešenika pomisli ter negovi krvavi pot k tojmo srcu pertisni.*«

V Šesti podobi (Bičanje) množici, ki spremlja Kristusa na njegovi poti, angel govori: »*Poglej, kaj tojga Odrešenika košta toja dušica; spovni na njegov gajžlajne, koku se on vica.*«

Tudi v Sedmi podobi, ko Jezusu na glavo pribijejo iz trnja spleteno krono, angel spodbuja: »*Oh grešnik, spremisli tojih grehov ostudnost ter poglej na tojga Odrešenika pohlevnost.*«

Ob teh klicih angelov lahko hitro zaznamo, da se nenehno soočata dva poudarka: pred seboj imamo človeka, ki v svoji slabotnosti tako hitro podlega pritiskom hudobnega duha, ter imamo Kristusa, ki bo s svojim trpljenjem in smrtjo na križu odrešil človeka. Ob tem pa še nenehni povezovalni element: spodbuda človeku, naj se ozira na Kristusa, katerega trpljenje je odrešujoče, človeka dviga iz njegove nebogljenosti in mu daje oporo za poboljšanje. Podobe trpljenja spremljajo številni spokorniki, ki pričajo, da jih je Odrešenikova ljubezen nagnila k pokori in poboljšanju, zato s svojim zgledom vabijo k spreobrnjenju.

Skozi cel pasijon slišimo torej klice, ki se kot refren v različnih oblikah ponavlja v procesiji. Pravzaprav smo že v Prvi podobi (Raj) slišali angela, ki nosi simbolično Kristusovo suknjo: »*O grešnik, pogledaj to ti tudi, jeno se skuzi to k sveti pokuri obudi.*«

Marsikdo, ki danes posluša besedilo pasijona, morda celo dobrohotno priki-ma: ti klici, ta vabila za čas pred 300 leti niso nič posebnega, v baročnem okolju so popolnoma razumljiva, sprejemljiva. Kaj pa danes, v 21. stoletju? Kako zvenijo današnjemu človeku?

Pater Romuald je brez slehernega sprenevedanja spregovoril o grehu in njegovih posledicah na način, primeren njegovem času. Danes, ko marsikdo sebe tolaži s frazo, da greha ni in topoumno pojasnjuje, da je to srednjeveška miselnost, bi Romuald gotovo s pravo pasijonsko ostrino poudaril, da so na primer pehanje človeka v revščino, goljufigo kopičenje bogastva na račun slabo plačanih delavcev, brezbriznost za stiske mladih ljudi, brezčutnost do ostarelega človeka,

nevoščljivost in ubijajoče obrekovanje ter podobno ne le greh, ampak vnebovpijoči grehi – ki nas v naši samostojni Sloveniji še kako tepejo. Zato v prizorih Kristusovega trpljenja neutrudno vabi človeka – svojega in našega časa – k pokori in poboljšanju, v drugačno, človeka dostojnejše življenje.

Iz tega tudi jasno izhaja, da Škofjeloški pasijon, Processio locopolitana, nika kor ni zgolj zgodba o trpljenju, še manj njegovega poveličevanja, ampak skuša prepričati človeka, da sta Jezusovo in človekovo trpljenje pot v notranjo osvobojenost, v odrešenje. Pot torej, nemalokrat kamnita in strma, ki ima jasen cilj.

Kako zgovorne so besede, ki jih v Deseti podobi (Kristus na križu) spregovori prisproda Evrope: *»Jest sem skozi martre toje vzel odrešene moje / zato k ene hvale današn dan moje srce tebi volno čez dam. / Prosim skuz tojo martro jeno sveto kri / moje podložne pod tojo brambo skrij / de bodo tebe iz srca lubili / jeno enkrat te nebesa zaslužili.«*

Tako smo spet pri našem osrednjem vzkliku: *»Ah človek, prov tojga Odrešenika pomisli.«*, ki povzema delo Odrešenika in človeka na poti odrešenja, katerega cilj je vstajenje, Odrešenikovo in človekovo.

Mar te povzemajoče misli ne izraža najprimerneje prav velikonočna hvalnica Aleluja?

Andreja Ravnihar Megušar in Aleksander Igličar, člana razširjenega predsedstva združenja Europassion, s Stauto združenja pred pasijonskim obeležjem. Foto mag. Aleksander Igličar.

Sprejem delegacije pred Državnim zborom Republike Slovenija, 23. junij 2022. Foto Tatjana Splichal.

mag. Andreja Ravnihar Megušar⁴³

MEDNARODNA KONFERENCA ČLANOV PRESEDSTVA ZDRUŽENJA EUROPASSION V SLOVENIJI LETA 2021

ZDRUŽENJE EUROPASSION

Pobuda o povezovanju krajev s pasijonsko dediščino je nastala leta 1982 v katalonskem mestu Esparreguera.⁴⁴ Leta 1989 se je prvič srečalo 15 različnih pasijonskih skupin v francoskem Loudeacu in se dogovorilo o povezovanju krajev s pasijonsko tradicijo. Leta 1990 se je dvanajst pasijonskih krajev srečalo v francoskem kraju Massevoux. Leta 1992 sta bila pokrovitelja srečanja Jacques Chirac, tedanji župan Pariza, in Jacques Delors, nekdanji predsednik Evropske skupnosti. Leta 1996 je bilo v St. Margarethen v Avstriji ustanovno zborovanje, na katerem so sprejeli ime Europassion in ustrezne pravilnike. Danes Europassion združuje že 90 evropskih skupin.

Na pobudo članice predsedstva Europassion so predstavniki slovenskih pasijoncev in Občine Železniki konec junija 2021 organizirali mednarodno srečanje predsedstva v Sloveniji. Srečanje je potekalo tudi v letu drugega predsedovanja Slovenije Svetu EU in ni naključje, da je bilo uradno strokovno srečanje organizirano prav v Ribnici, kjer vsako leto več kot dvesto mladih pripravlja Ribniški pasijon.

PASIJONSKI VETER

Ob zadnjih štirih uprizoritvah Škofjeloškega pasijona, torej od leta 1999, je v Škofji Loki in drugih pasijonskih krajih začela nastajati pasijonska skupnost. Njeno poslanstvo je povezovanje vseh pasijoncev, tako tistih, ki v pasijonu igrajo

⁴³ Andreja Ravnihar Megušar je članica predsedstva mednarodnega združenja Europassion in koordinatorka pasijonskega združenja Pasijonski veter.

⁴⁴ Katalonsko pasijonsko mesto Esparreguera je od 3. do 6. marca 2022 gostilo 38. mednarodno srečanje združenja Europassion. Mesto se nahaja 40 km zahodno od Barcelone, zelo blizu največjega katalonskega romarskega svetišča Montserrat, kjer je velik benediktinski samostan z znamenito podobo Črne Marije. Konference so se poleg spremljevalne delegacije udeležili Andreja R. Megušar ter Aleksander Igličar kot člana predsedstva Europassion, Urška Florjančič kot urednica Pasijonskega novičnika, Helena Ilc kot vodja Ribniškega pasijona ter Alojzij Pavel Florjančič kot prvi urednik Pasijonskih doneskov in starosta Škofjeloškega pasijona.

različne vloge, do tistih, ki na tak ali drugačen način sodelujejo pri uprizoritvah. Leta 2017 je pod imenom *Pasijonski veter – Ventus passionis* nastalo uradno združenje slovenskih pasijoncev v Sloveniji in po svetu, ki neguje duhovno bogastvo in sporočilnost pasijona. Povezuje pasijonce – prostovoljce iz Škofje Loke, Železnikov, Gorenje vasi - Poljane, Žiri, Preddvora, Ribnice in Štepanje vasi. Duhovni steber in sedež združenja je Kapucinski samostan Škofja Loka.

Ob obisku članov predsedstva in v letu praznovanja treh stoletij Škofjeloškega pasijona je združenje *Pasijonski veter* prav 22. junija 2021 izdalo večjezično samostojno knjigo o slovenskih pasijonih v šestih evropskih jezikih in jo predstavilo na srečanju.

MEDNARODNA KONFERENCA PREDSEDSTVA

Člani predsedstva so v Sloveniji gostovali od 23. do 25. junija 2021, in sicer s finančno podporo evropskega projekta Mladi za evropska mesta – mesta za mlade (YOU4EU). Vodilni partner projekta je bila Občina Železniki. V program gostovanja sta bili vključeni dve temi, dve enoti nesnovne kulturne dediščine: Klekljanje čipk v Sloveniji (vpis leta 2018) in Škofjeloški pasijon (vpis leta 2016). Ker sta dediščini uvrščeni na Unescov seznam, je bila to čudovita priložnost za srečanje v Državnem zboru RS.

Sprejem v dvorani Državnega zbora RS, 23. junij 2022. Foto Tatjana Splichal.

Prvi dan gostovanja, 23. junija, smo v sklopu projekta organizirali sprejem predsedstva v Državnem zboru Republike Slovenije, kjer je delegacijo sprejela Alenka Jeraj, poslanka in podpredsednica Slovenske nacionalne komisije za Unesco. Uraden sprejem je bil izjemen, saj je Slovenija 25. junija obeleževala tudi 30. obletnico samostojnosti. Na sprejemu so poleg glavne gostiteljice Alenke Jeraj spregovorili tudi predsednik Josef Lang, Andreja R. Megušar, koordinatorica slovenskih pasijoncev, Matej Šubic, podžupan Občine Železniki, Tomaž Weiffenbach, predsednik Turističnega društva Železniki, ter Urška Florjančič, urednica prve publikacije o slovenskih pasijonih. Sodelovali so tudi predstavniki slovenskih pasijoncev, tako iz Škofje Loke, Preddvora in Ribnice. Program so obogatili trije mladi kitaristi,⁴⁵ ki so zaključili šolanje v Glasbeni šoli Škofja Loka.

Sprejem mednarodne delegacije v Državnem zboru RS z glavno gostiteljico poslanko Alenko Jeraj, 23. junij 2022. Foto Tatjana Splichal.

Člani predsedstva Europassion so 24. junija gostovali še v Ribnici, kjer so jih pričakali predstavniki Ribniškega pasijona z vodjo Heleno Ilc, predstavnik Občine Ribnice in župnik mag. Anton Berčan.

Sprejema pri županu Občine Železniki mag. Antonu Luznarju in županu Občine Škofja Loka Tinetu Radinji sta bila 25. junija. Delegati so si ogledali Kapucinski samostan v Škofji Loki in se udeležili slovesne akademije ob občinskem prazniku, ki je potekala na Loškem gradu.

Obisk je bil izjemen in je slovensko pasijonsko delovanje postavil na zemljevid Europassiona.

⁴⁵ Glasbeni program so izvajali Jakob Andrej Megušar, Nace Ravnihar in Timotej Pivk pod vodstvom mentorjev, profesorjev kitare.

Foto Patricija Belak.

Helena Janežič

PASIJONSKI PUBLIKACIJI

SLOVENCİ IN PASIJON

Ventus 1

V letu praznovanja 30. obletnice naše države in obhajanja spomina na tri stoletja Škofjeloškega pasijona je luč sveta ugledala drobna, a vsebinsko izjemno bogata in pomembna knjižica *Pasijonski veter/Ventus passionis, Slovenci in pasijon*, prva v seriji *Ventus*. Pasijonski veter veje in povezuje. Prav to je tudi sporočilo publikacije, ki jo je skrbno uredila dr. Urška Florjančič, njeno izdajo pa so omogočili Občina Železniki, Občina Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka in Zveza kulturnih društev Škofja Loka. Prinaša kratek zgodovinski pregled prisotnosti pasijona med Slovenci skozi stoletja, zapise pa nameni najbolj poznanim in uprizarjanim pasijonom na Slovenskem: Škofjeloškemu pasijonu, pasijonu v Štepanji vasi ter Ribniškemu in Preddvorskemu pasijonu. Bogastvo slovenskih pasijonov je predstavljeno v šestih evropskih jezikih, poleg slovenščine še v nemščini, italijanščini, francoščini, poljščini in angleščini, publikacijo spremlja še zemljevid z označenimi kraji, kjer pasijone uprizarjajo.

Močna duhovna misel o lepoti in smislu življenja, ki jo prinaša knjižica *Slovenci in pasijon*, navdihuje in vabi, da se temeljiteje zavemo bogastva pasijonske dediščine in njene izjemne sporočilnosti.

PASIJONSKI ALMANAH 4/5

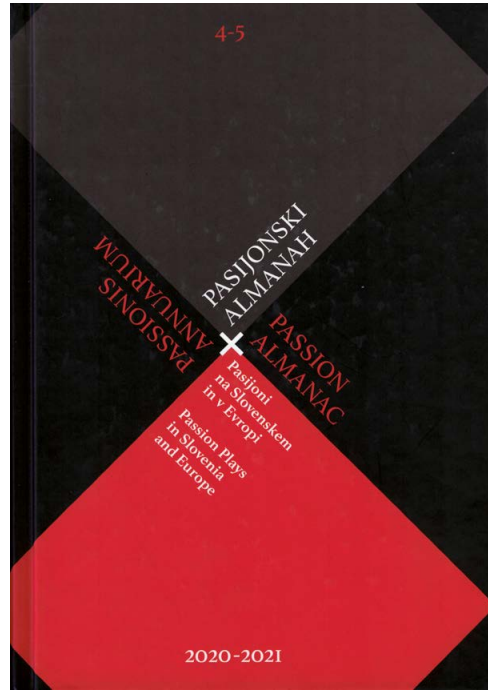
2020-2021

Doprinos k 300-letnici Škofjeloškega pasijona je v letu 2021 dodal tudi zbornik *Pasijonski almanah*. Izšel je v dvojni številki in nanizal vrsto prispevkov domačih in tujih avtorjev, ki so spregovorili o Škofjeloškem ter evropskih pasijonih ter z

velikim tednom povezanih dogodkih. Predstavljeni so pasijoni na Poljskem, pasijonska igra iz Oberammergau, iz sosednje Hrvaške pa tri srednjeveške verske drame Rajmunda Kuparea o Jezusu Kristusu ter napevi postnih pesmi in pesmi velikega tedna.

Avtor vodilnega prispevka o 300 letih Škofjeloškega pasijona je dr. Metod Benedik, nekdanji predstojnik Kapucinskega samostana v Škofji Loki in eden največjih poznavalcev škofjeloške spokorniške procesije. Loško pasijonsko zgodovino, ki se je začela pisati že kmalu po slovenski osamosvojitvi ob prvem razpisu za ponovno uprizoritev, poda Vili Eržen, v zborniku je še razmišljanje Boruta Gartnerja, režiserja Škofjeloškega pasijona 2021, Jakoba Vrhovca, vodje projekta Škofjeloški pasijon 2021, in br. Jožeta Smukavca, predstojnika škofjeloških kapucinov, duhovnih voditeljev Škofjeloškega pasijona.

mag. Aleksander Igličar

PET LET OD VPISA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA NA UNESCOV SEZNAM

1. decembra 2021 je minilo pet let od vpisa Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Vpisali so ga na letni medvladni konferenci Unesca za nesnovno kulturno dediščino, ki je bila leta 2016 v Adis Abebi, glavnem mestu Etiopije. Konference so se udeležili Magdalena Tovornik, vodja delegacije iz Slovenije, ter loški pasijonci Aleksander Igličar, Jože Štukl in Jernej Tavčar.

Vpis na Unescov seznam je bil dolgoleten proces in tudi vpis leta 2016 ni bil samoumeven. Kandidatura za vpis je bila prvič obravnavana na medvladni konferenci Unesca leta 2014 v Parizu, a je bila vloga zaradi vsebinskih pomanjkljivosti takrat umaknjena.

Zaskrbljeni obrazi pred vpisom. Foto mag. Aleksander Igličar.

Predlog besedila je nato bil ustrezno strokovno dopolnjen, največje delo je opravil Jože Štukl, kustos Loškega muzeja. Ocenjevalna strokovna komisija leta 2016 ni imela več vsebinskih zadržkov, pojavil pa se je zaplet v zvezi s slovenskim registrom nesnovne dediščine. V času trajanja strokovnega ocenjevanja kandidatur, ki poteka leto in pol, je namreč v Sloveniji prišlo do uvedbe izraza »nesnovna kulturna dediščina«, ki je nadomestil do tedaj uporabljen izraz »živa kulturna dediščina«. Zaradi tega slovenski register nesnovne kulturne dediščine ni bil dostopen na spletnem naslovu, ki je bil naveden v utemeljitvi kandidature. Po pravilih Unesca namreč člani strokovne ocenjevalne komisije svoje mnenje oblikujejo le na osnovi gradiva, ki je vključeno k posameznemu predlogu za vpis, in ne smejo vzpostaviti nobenega stika s predlagatelji. Ker je bil Škofjeloški pasijon prvi slovenski element, ki je bil predlagan za vpis na Unescov seznam, je bilo vprašanje ustreznega vodenja slovenskega registra nesnovne kulturne dediščine še toliko bolj pomembno za člane ocenjevalne skupine.

Veselite se po vpisu smo delili s predstavnico Španije. Od leve proti desni si sledijo: Jernej Tavčar, Jože Štukl, Magdalena Tovornik, predstavnica Španije in Aleksander Igličar.

Po ustreznih diplomatskih kanalih je bil zaplet ob pomoči avstrijskih predstavnikov pojasnjen že pred zasedanjem Unesca v Adis Abebi. V času zasedanja je dolgoletno poznavanje predstavnikov posameznih držav in veliko diplomatsko spretnost s pridom uporabila Magdalena Tovornik, ki je nastale okoliščine še dodatno pojasnila. Ko je bila naša kandidatura na vrsti, je pred celotnim av-

ditorijem, kjer je bilo okrog 200 predstavnikov držav iz vsega sveta, ustno pojasnila zaplet in njegovo rešitev. Predstavniki nekaterih držav so imeli še dodatna vprašanja, ki so nas kar malo prestrašila.

A končno je, ob 18.50 po lokalnem času (oziroma ob 16.50 po našem času), predsedujoči zasedanja dal predlog, da se vpis Škofjeloškega pasijona da na glasovanje. Odločitev je bila sprejeta soglasno in naše veselje je bilo neizmerno, še bolj zaradi predhodnih dvomov in strahu.

Jernej Tavčar je veselo novico takoj sporočil tedanjemu loškemu županu mag. Mihu Ješetu, ki je na že prej sklicano sejo občinskega sveta prinesel šampanjec in veselje delil z občinskimi svetniki.

V spomin na pomemben dogodek se vsako leto zberemo udeleženci zasedanja Unesca iz Škofje Loke in tedanji župan mag. Miha Ješe. Ob letošnji peti obletnici smo povabili še Magdaleno Tovornik in Pr' Pepet ob odlični hrani obujali še vedno sveže spomine.

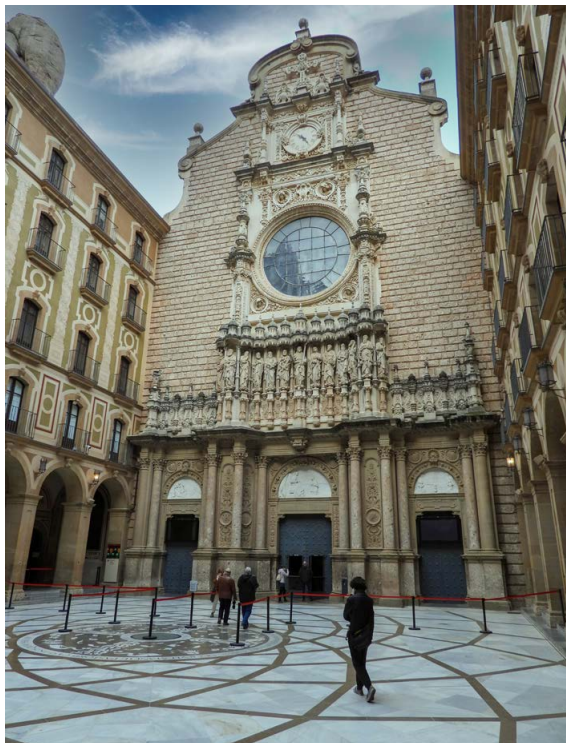
Škofjeloški pasijonci pred pasijonskim gledališčem v Esparregueri. Foto Jakob Florjančič.

mag. Aleksander Igljčar

KATALONSKA ESPARREGUERA JE GOSTILA 38. SREČANJE EUROPASSIONA

Katalonsko pasijonsko mesto Esparreguera je od 3. do 6. marca 2022 gostilo 38. mednarodni kongres združenja Europassion. Mesto se nahaja 40 km zahodno od Barcelone, zelo blizu največjega katalonskega romarskega svetišča Montserrat, kjer je mogočen benediktinski samostan z znamenito podobo Črne Marije.

Začetki pasijona La Passió d'Esparreguera (www.lapassio.net) segajo v srednji vek, v leto 1611. Z leti se je pasijon spreminjal, od leta 1960 se uprizarja po besedilu v katalonskem jeziku, ki ga je ustvaril pesnik Ramon Torruella Satorra (1913–1968). Pasijon uprizarjajo vsako leto, od leta 1969 v novo zgrajenem pa-

Benediktinska samostanska cerkev s podobo črne Marije. Foto Jakob Florjančič.

sijonskem gledališču, ki sprejme 1.800 gledalcev. V uprizoritvi sodeluje okrog 1000 nastopajočih, ki v postno-velikonočnem času odigrajo deset ponovitev. Posebnost pasijona je živa spremljevalna glasba, ki jo izvajata tridesetčlanski orkester in petdesetčlanski zbor, ob spremljavi mogočnih orgel s sedemsto piščalmi.

Srečanje Europassiona v Esparregueri je jubilejno, saj mineva 40 let od njegove ustanovitve. Organizatorji so se spomnili tudi 500-letnice spreobrnjenja ustanovitelja jezuitov svetega Ignacija Loyolskega, ki je svoje spreobrnjenje po poškodbi v vojaškem spopadu doživel leta 1522 v kraju Manresa blizu Esparreguere.

Glavni organizator srečanja je bil Jordi Rosi Mas, ki je tudi član predsedstva združenja Europassion. Srečanja so se udeležili predstavniki Občine Škofja Loka, ki je članica Europassiona od leta 2007, in predstavniki gibanja Pasijonski veter, ki povezuje vse slovenske pasijonce, ta pa je član združenja od leta 2018.

Katedrala sv. Ignacija Loyolskega, obogatena z mozaiki p. Marka Ivana Rupnika. Foto Jakob Florjančič.

dr. Nena Židov

300 LET ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

PRILOŽNOSTNA RAZSTAVA V SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU

V Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) smo se s Škofjeloškim pasijonom ukvarjali predvsem v okviru opravljanja nalog Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine (od leta 2011). Pasijon je bil leta 2008 kot prva enota vpisan v slovenski *Register nesnovne kulturne dediščine*. Ko smo leta 2013 v SEM postavili razstavo *Velikonočna dediščina Slovenije*, na kateri smo med drugim predstavljali tudi enote, vpisane v register, smo Škofjeloški pasijon predstavili s kostumi treh likov, ki sodelujejo pri uprizoritvi.

Kustodinji SEM dr. Nena Židov in mag. Anja Jerin sva sodelovali pri pripravi nominacije za vpis Škofjeloškega pasijona na Unescov *Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva*. Priprava nominacije sta SEM in Ministrstvo za kulturo tesneje povezala z vsemi deležniki iz Škofje Loke, ki so povezani s pasijonom (Občina Škofja Loka, Kapucinski samostan Škofja Loka, Loški muzej Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka ...), in s skupnimi močmi nam je uspelo, da je bil pasijon kot prvi element iz Slovenije leta 2016 vpisan na Unescov Reprezentativni seznam.

Ko je SEM leta 2018 z Ministrstvom za kulturo in Slovensko nacionalno komisijo za Unesco organiziral 12. letno srečanje Unescove mreže strokovnjakov za varovanje nesnovne kulturne dediščine jugovzhodne Evrope, smo udeleženske in udeležence iz različnih držav pripeljali v Škofjo Loko, da bi si ogledali mesto in se prepričali, da to s pasijonom živi tudi v času in letih, ko ga ne uprizarjajo. Za promocijo Škofjeloškega pasijona doma in v tujini SEM skrbi tudi v okviru različnih načinov promocije nesnovne kulturne dediščine Slovenije (zloženke, publikacije, predavanja, potujoča razstava ...).

Leta 2021 smo se veselili, da se bomo lahko po šestih letih zopet udeležili uprizoritve Škofjeloškega pasijona in hkrati obeležili njegovo tristoletnico. Zaradi covid-19 pa so morali organizatorji uprizoritev žal odpovedati. Da pa bi javnost kljub vsemu opozorili na za pasijon pomembno leto, smo v SEM pripravili manjšo priložnostno razstavo *300 let Škofjeloškega pasijona* (avtorici Nena Židov in Anja Jerin), ki je nastala v tesnem sodelovanju z Občino Škofja Loka in Loškim muzejem Škofja Loka; nepogrešljiva sta bila predvsem Agata Pavlovec in mag. Jože Štukl, saj bi brez njiju razstavo težko realizirali. Za pomoč in sodelovanje se jima prisrčno zahvaljujema.

Razstava 300 let Škofjeloškega pasijona v Slovenskem etnografskem muzeju. Foto Anja Jerin, 2021.

Škofjeloški pasijon sva predstavili s pomočjo kratkih panojskih besedil, filma, fotografij in predmetov. Z besedili sva orisali zgodovino pasijona, njegovo uprizorjanje v novejšem času in Škofjo Loko kot pasijonsko mesto. Da bi si obiskovalci lažje predstavljali, kako poteka uprizoritev pasijona v živo, sva uporabili film, ki je bil leta 2015 obvezna priloga k Unescovi nominaciji (avtor Marjan Cerar). Nekatero starejšo in novejšo uprizoritev pasijona sva predstavili s pomočjo fotografij, prav tako rokopisni kodeks Škofjeloškega pasijona in Kapucinski samostan Škofja Loka. Na vpis Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam sta opozarjala fotografija predstavnikov Slovenije iz leta 2016 na zasedanju Unescovega Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine v Adis Abebi in certifikat o vpisu. S fotografijama Pasijonske sobe in Romualdove poti sva želeli opozoriti na točki v mestu, ki poleg razstav v Loškem muzeju in Kapucinskem samostanu obiskovalce vse leto opozarjata, da je Loka pasijonsko mesto.

Organizatorji pasijona so nama za razstavo posodili tri kostume likov, ki nastopajo pri uprizoritvi (angel, Kristus in kapucin). S publikacijami, kot so revija *Pasijonski doneski*, mednarodni zbornik *Pasijonski almanah* in monografija *Škofjeloški pasijon 2015*, sva želeli obiskovalce opozoriti na številne raziskave in objave, povezane s škofjeloškim in drugimi pasijoni.

Da Škofjeloškega pasijona z lokalno skupnostjo ne povezujejo le nastopajoči, organizatorji in domači obiskovalci, sva želeli opozoriti z razstavljenimi pasijonskimi spominki, izdelki lokalnih rokodelcev, med njimi tudi tistih, ki sledijo lokalni tradiciji izdelovanja malih kruhkov in modelov zanje.

Kljub manjšemu obsegu je razstava *300 let Škofjeloškega pasijona*, ki je bila v avli razstavne hiše SEM na ogled od 25. marca do 18. aprila 2021, pritegnila zanimanje medijev in tako prispevala k njegovi prepoznavnosti.

mag. Aleksander Igličar

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2022 DOKONČNO ODPOVEDAN

Zaradi pandemije covid-19 so Tine Radinja, župan Občine Škofja Loka, br. Jožko Smukavec, gvardijan loških kapucinov, Borut Gartner, režiser Škofjeloškega pasijona, in Jakob Vrhovec, projektni vodja Škofjeloškega pasijona, oktobra 2021 soglasno sprejeli odločitev, da se uprizoritev Škofjeloškega pasijona 2022 uradno odpove. Nehvaležno, a glede na zdravstvene razmere upravičeno in smiselno odločitev so z razumevanjem sprejeli tudi člani strokovnega odbora Škofjeloškega pasijona in občinski svetniki.

Odločitev seveda ni bila lahka, saj bi se v letih 2021 oziroma 2022 spominjali treh stoletij uprizarjanj Škofjeloškega pasijona. Hkrati bi bila to prva uprizoritev po vpisu Škofjeloškega pasijona na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, kar je zelo povečalo zanimanje za njegov ogled, tako doma kot v tujini.

Hkrati je bila sprejeta tudi odločitev, da se k ponovni uprizoritvi Škofjeloškega pasijona pristopi takoj, ko bodo zdravstvene razmere zaradi pandemije omogočile obsežne priprave na pasijon in njegovo izvedbo, brez prevelikega tveganja za zdravje vseh nastopajočih in gledalcev.

Priprave na uprizoritev pasijona se začnejo najkasneje dve leti pred uprizoritvijo, kar pomeni, da je prva uprizoritev možna v letu 2025. Po sprejemu odločitve o novi uprizoritvi bodo ponovno izbrane tudi ključne osebe, torej člani strokovnega odbora, režiser in projektni vodja.

Pasijon 1999. Foto Tomaž Paulus.

PASIJONSKE PODOBE

Jože Bartolj, prizor iz Škofjeloškega pasijona.

mag. Bernarda Stenovec

»AH ČLOVEK, PROV TOJGA ODREŠENIKA POMISLI«

BARTOLJEVE PODOBE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Ob načrtovanju postavitve Škofjeloškega pasijona ob njegovi 300-letnici je bil Jože Bartolj povabljen, da pripravi likovno razstavo, ki bi bila del širšega dogajanja ob postavitvi pasijonske procesije v jubilejnem letu 2021. Žal je bila ta zaradi epidemije odpovedana, posledično je bilo prekinjeno tudi Bartoljevo slikarsko ustvarjanje široko zasnovanega cikla na temo Škofjeloškega pasijona. Likovno poglobljanje v tematiko, ki slikarja nagovarja že od študentskih let, je v preteklem letu kljub temu dozorelo v cikel dvanajstih pasijonskih podob večjega formata, ki so v letošnjem postnem času na ogled na razstavi v Sokolskem domu v okviru Dnevoev Škofjeloškega pasijona.

Če na omenjeni cikel pogledamo z vidika do sedaj prehojene slikarske poti Jožeta Bartolja, se nam tako v ikonografskem kot likovnem smislu izriše jasen in intenziven razvoj, ki je slikarja pripeljal do Škofjeloškega pasijona, v katerem prepoznamo dopolnjevanje, nadgrajevanje in poglobljanje njegovih ustvarjalnih iskanj. Odločitev za upodobitev prizorov postne spokorne procesije p. Romualda, kot je bila uprizorjena na škofjeloških ulicah in trgih v preteklih dveh desetletjih (ki jih je Bartolj tudi spremljal in fotografsko zabeležil), mu je omogočila svojevrstno sintezo njegovega slikarskega opusa. Odrešensko skrivnost Kristusovega trpljenja in smrti je tokrat predstavil s konkretnimi prizori škofjeloške procesije, torej skozi odsko interpretacijo baročnega dramskega besedila. Izbrane prizore Kristusovega križevega pota in trpljenja (Pilatove obsodbe, zasmehovanja, kronanja) tako dopolnjujejo svetopisemski motivi Marije in Janeza, Judeža in hudiča ter motivi pasijonske procesije, med drugim angela, smrti, konjenika, bičarjev, križenoscev in spokornikov ter kapucina. Njegov slikarski nagovor gledalcu se tako pridružuje sporočilu kapucinskega pridigarja Marušiča in trudu številnih ustvarjalcev pasijonske odrske uprizoritve, da vodilni klic spokorne procesije »Ah človek, *prov tojga Odrešenika pomisli*« zazveni v bogati polifoniji, ki gledalca večplastno nagovarja in vabi, ne le k premišljevanju Kristusovega križevega pota, ampak tudi k osebnemu razmisleku o temeljnih bivanjskih razpetostih slehernega med nami, vprašanih življenja in smrti, greha in milosti, krivde in odrešenja.

Avtor nas sooča s temi vprašanji v sicer prepoznavni »bartoljevski« likovni govorici (utemeljeni predvsem na moči oz. izraznosti barve ter dialoga med likovno podlago in barvnim nanosom), ki pa je v tem ciklu doživela bogat razpon. Že sama izbira nosilca je zgovorna in dopolnjuje kulturnozgodovinsko dediščino Škofjeloškega pasijona: izbral je več sto let stara vrata orgelske omare iz Preserij pod Krimom, ki so jih ob postavitvi novih orgel v cerkvi zavrgli; desk ni grundiral, zato so na nekaterih mestih lepo vidni sledovi časa in človeških rok. Na te lesene nosilce večjih dimenzij je suvereno umestil celopostavne figure pasijonskih oseb, ki jih je naslikal v realističnem pripovednem slogu, a jih postavil na večinoma precej abstrahirano in na nekaterih delih celo neposlikano ozadje, tako da snovnost starih lesenih desk v dialogu z zabrisanimi, skicozno nanešenimi širokimi barvnimi potezami oz. ploskvami ustvarja specifično teksturo in daje nadih starinske patine. V nasprotju s tem se je pri slikanju oseb osredotočil na jasno pripovedno zgovornost, tako v obraznih potezah in mimiki kot kretnjah in postavitvi oz. drži teles ter anekdotični kompozicijski postavitvi večfiguralnih prizorov. Intenzivni čustveni poudarki so na nekaterih prizorih obrnjeni v notranje življenje oseb, druge pa razprti v dramatično zunanje dogajanje, ki ga še stopnjujejo slikovite, dinamične poteze čopiča in na nekaterih prizorih celo gibi rok ali zasuki glav, združeni v več sekvencah. K živosti prizorov prispevajo tudi portretno oblikovani obrazi, v katerih se lahko prepoznajo igralci pasijona, poleg tega pa nas na konkretno odrsko uprizoritev spominjajo tudi posamezni predmetni, kostumski in prostorski detajli, med drugim elementi odrske scenografije in škofjeloške mestne vedute. Pomemben likovni ključ za razumevanje, da gre za inscenirane prizore, so presenetljivo močne, žive barve, ki jih pri tradicionalnih upodobitvah križevega pota običajno ne najdemo. Ta svojevrsten likovni jezik tako poudarja uprizoritveni kontekst in nam razpira pasijonsko zgodbo v treh pomenskih dimenzijah ter nas vodi, od odrskega dogajanja spokorne procesije do (molitvenega) premišljevanja Kristusovega križevega pota, na katerem nam je Kristus postal »v vsem enak, razen v grehu«, a je nase vzel vse naše grehe, tako da se lahko na tem potu pridruži življenjski poti slehernika med nami – da bi se tako lahko vsak izmed nas prepoznal v odrešenjski zgodbi in zaživel na velikonočni način.

Bartoljev cikel tako lahko razumemo kot slikarski poklon Škofjeloškemu pasijonu, njegovemu avtorju očetu Romualdu, številnim generacijam naših prednikov, ki so v preteklih stoletjih postavljali pasijon, vabili k spreobrnjenju in ohranjali to bogato versko ter kulturno dediščino in vsem tistim, ki so v našem času obudili postavitev pasijona in varujejo njegov spomin – v zavedanju, da se:

»vsa modrost pretaka iz rodu v rod.

Se pravi, da en rod umre, izroči jo drugemu.

Da je to stalno & sveto & čisto & trajno izlito v glino teles & čistega minevanja.

Da vedno živi samo v današnjih ljudeh.

Da nam nič ne pomaga, če so jo gostili некоč.

Da jo lahko pozabimo & izdamo. Zdrobimo.»⁴⁶

Razstava Bartoljevih podob Škofjeloškega pasijona tako ni le poklon in spomin, temveč tudi opomin, da imamo ta »zaklad v lončenih posodah«, in hkrati povabilo vsem nam, da spoznavamo, varujemo in ohranjamo to dragoceno zapuščino, ki nam je zaupana in iz katere lahko ustvarjalno živimo. V tem duhu lahko tudi zaželimo avtorju, da bi uspel pasijonski cikel celostno zaokrožiti s podobami, kot je prvotno načrtoval, Škofji Loki pa, da bi našla mesto za njegovo (stalno) postavitev.

Jože Bartolj (1969) se je po Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo vpisal na likovni oddelek Pedagoške fakultete v Ljubljani. Tam je leta 1997 diplomiral iz slikarstva na temo Križev pot kot likovni organizem, pri prof. Zdenku Huzjanu. Že od začetkov se posveča predvsem sakralni umetnosti, pri čemer so prvine njegovega sloga zraščene s tradicijo najstarejših vplivov krščanskega umetniškega izročila. Redno razstavlja, do zdaj je imel že več kot 40 samostojnih razstav, sodeloval je tudi na številnih skupinskih razstavah in likovnih kolonijah.

Podobam Trpečega in Križanega z začetka likovne poti (diplomska naloga) so se kasneje pridružili apostoli in svetniki, pri čemer je slikarja ob razstavni postavitvi zanimal predvsem dialog med galerijskim in bogoslužnim prostorom; tem svetim likom so nato sledili »sopotniki iz sanj« (kot je sam poimenoval ta cikel), iz njegovih osebnih in likovnih iskanj oz. popotovanj. V nadaljevanju ga je to vodilo k srečevanju s človekovim neizbežnim potovanjem v dolino smrtne sence, ko je v ciklu Kenotafi upodobil portrete pokojnih prijateljev, sorodnikov, kolegov, katerih sopotništvo je s svojo neposredno bližino ali duhovno povezanostjo neizbrisno zaznamovalo in usmerjalo tudi slikarjevo pot. V zadnjih letih se posveča portretom, ki nosijo globlje, duhovno sporočilo. Pri likovnem upodabljanju izbrane motivike ga najbolj zanimajo odnosi med barvo, potezo, slikarsko površino in drugimi likovnimi elementi.

Bartolj je med drugim avtor slikarske opreme kapele v Psihiatrični bolnišnici v Ljubljani, kapele na Radiu Ognjišče v Ljubljani, slike v kapeli Lojzeta Grozdeta v baziliki v Stični, podob blaženih Antona Martina Slomška in Lojzeta Grozdeta v cerkvi ljubljanske župnije Koseze, Križevega pota v zimski kapeli župnije Štandrež pri Gorici, kapelice ob cesti v Prevojah pri Lukovici ... Stalne postavitve njegovih del so postavljene v Domu Matere Terezije v Ilirski Bistrici, kjer je na ogled dovršen del sakralnega opusa, na Radiu Ognjišče v Ljubljani, Katehetskem uradu ljubljanske nadškofije in v župnijski dvorani v župniji Koseze.

---

⁴⁶ G. Kocijančič, *Idem II* (odlomek), iz pesniške zbirke Primož Trubar zapušča Ljubljano.

*Iz paradiža, tega veseliga luštniga kraja,
poberite se, Adam inu Eva, vam angelc šraja!
Zakaj tukaj vas je ta kača močnu zapelala
inu vas z velikimi nadlogami obdala.
Tukaj je samo to prebivališe te nadolžnosti,
katero ste vi tukaj skuzi greh zgubili.
Poberite se tedaj h ti veliki revnosti,
v kateri bote noč inu dan vpili.*

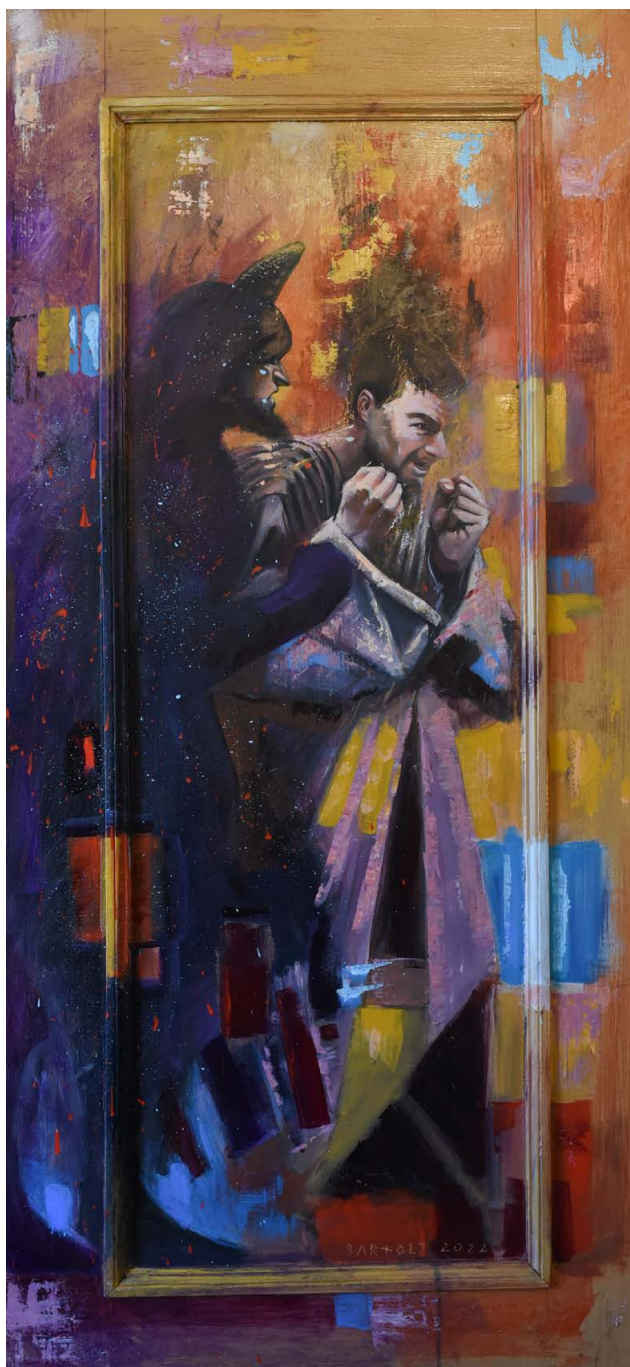

*Jest sem ta grenka smrt jəmenvana,
od teh visokih nebes na ta svet poslana.
Jest imam te papeže, škofe, kurarje inu kardinale,
cesarje, firšte, hercoge, grofe inu mogočne krale,
tudi vse, kar živi na sveti,
imam pod moja oblast vzeti.
Ah, vi grešniki, skuste vaše oči odpreti
ter premislite, kar živi, more enkrat umreti.
Dokler ste vi Božja zapovd prelomili,
zatu ste vi pod moja oblast stopili.
Smrtno bridkust morete vi nositi
inu skuzi to ojstro sulco prebodeni biti.*

*Jest sem slepa, vendar vse umorim
inu z mojo koso veliko škode sturim.
Bodi stari ali mladi, kar pred mene pride,
bogat, božec, kmet, žlahtnik, obeden ne odide.
Kral, cesar, papež ali vojšaki,
gmajn, mogočni inu vrli jənaki.
Ja, vsa moč celiga sveta, kar živi,
to pod mojo ojstro koso stoji.
Te ludi jest vse zapišem,
zgovorov ali prošne nikdar ne išem.
Jest sem brez kože, sama kost,
zatorej ne maram za obena visokost.
Ah, vi grešniki, skuste vaše oči odpreti
ter spomislite, kar živi, more enkrat umreti.*

*Prekleta bodi ura inu ta dan,
kadar sem jest bil taku rezvæzdan,
de sem jest mojga mojstra tem Judam čez dal
jæno skuzi leto sem se z dušo jæno s telesam k hudiču podal.
O grešniki, tukaj vi od mene en nauk vzamite
jæno od tega grešniga živlejna odstopite!
Jest pak z veliko bridkostjo moræm v pakli goreti,
dokler nisæm otu brumnu iz Kristušam živeti.*

*Taiste besede, katere sem pruti vam govoru,
pravim jest, boljši bi blo, de bi se on skorej umoru.
De na bo en zapelavc našiga folka,
ga očmo dati še drugim sodnikam v roka,
kir mu stopjo naprej le-te priče
jano pravjo, de se on za Sinu Božiga kliče.
Zatorej, kir on nam le-to potrduje,
taku moremo reči, de samiga Boga preklinuje.*

*Pole, moj brat, našiga krala,
koku mu bode le-ta trnavo krona lepo stala!
On oče naš kral biti,
za tega vola ga očmo iz trnova krona častiti,
de vsaki bode movgu vidit negova čast inu hvala,
katera mu bode ta trnova krona dala.*

*Tebe sem, o Jezus, ah, velikokrat pregrešov,
menā sā pak, o Jezus, velikokrat zanešov.
Iz srca morām reč, de bā lih jāmōv pogubitā,
de nečem nikdar več mojga Jezusa izaliti.
Ah Jezus, koko je to, de sā mene zanešov,
koko je mogoče blo, de martre sā odnešov?
Zdaj pa iz srca prosām, trešā to nebo v me,
ta zemla nej na nosā sonce, nej se zapre!
Bolše de jest umrjem, kokār de bā jest spet
bil v grehe pogrožen, ti pa na križ rezpet.*

*Poglejte, ljudje, ali je človeku podoben le-ta,
kateri je od nog do glave povhen špota,
kateriga ste vi taku groznu odrli
jəno nausmileno negov život odprli.
Ja, zdej bi se vam jəmu že enkrat smilit,
jənu nikdar njega tolkaj h te smrti silit,
dokler sedaj nima več podobe za krala biti
jəno pər le-tem z miram bi ga jəmeli pustiti.*

*O žalost moja prevelika,
za vola Jezusa, mojga lubiga sinka.
Kadar vidam nega sveta glavo
taku rajнено inu krvavo,
mene sturi od žalosti vpiti
jano od solz moje oči zaliti.
Kadar pak gledam njega svetu obličje,
le-to me k jokajnu žalostno k sebi kliče.
To vse njega reztrgano sveto rešno telo,
katero je poprej, kokar to sonce bilo,
le-to da meni uržah vselej jokati
jano se premilo h temo plakati.
O grešnik, le-to ti k srcu prov peli
jano drži v tvojih mislih vselej,
katero bode sturilu od tojih grehov odstopiti
jano z mano to nebeško kralestvu zadobiti.*

Odlomki iz Škofjeloškega pasijona, vir: *oče Romuald: Škofjeloški pasijon. Znanstvenokritična izdaja*. Celjska Mohorjeva družba, Celje; SAZU, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009.

Agata Pavlovec

Dnevi Škofjeloškega pasijona 2021

Urška Florjančič

Pasijonski večer 2021 v Stari Loki

Helena Janežič

Slovesen sprejem statue Europassion
Publikacije s pasijonsko tematiko

Matej Nastran

Križev pot po Škofji Loki

Metod Benedik

Obeležje pasijona v Loki

Andreja Ravnihar Megušar

Srečanje Europassiona v Škofji Loki

Nena Židov

300 let Škofjeloškega pasijona

Aleksander Igličar

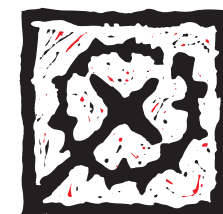
Obeležje treh stoletij
uprizarjanj Škofjeloškega
pasijona

Škofjeloški pasijon 2022
dokončno odpovedan

Pet let od vpisa
Škofjeloškega pasijona
na Unescov seznam

Katalonska Esparreguera
je gostila 38. srečanje
Europassiona

VENTUS
PASSIONIS
PASIJONSKI
VETER

škofjeloški pasijon
PROCESSION LOGOPOLITANA
1721